

Statisztikai Szemle

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER, DR. BELYÓ PÁL (a Szerkesztőbizottság elnöke),
DR. FAZEKAS KÁROLY, DR. HARCZA ISTVÁN, DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő),
DR. JÓZAN PÉTER, DR. KARSAI GÁBOR, NYITRAI FERENCNÉ DR., DR. OBLATH GÁBOR,
DR. RAPPAI GÁBOR, DR. ROÓZ JÓZSEF, DR. SPÉDER ZSOLT,
DR. SZÉP KATALIN, DR. SZILÁGYI GYÖRGY

88. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

2010. DECEMBER

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Vukovich Gabriella
2010.179 – Xerox Magyarország Kft.

Szakreferensek: Farkas János (társadalomstatisztika),
dr. Hajdu Ottó (módszertan), Laczka Sándorné dr. (gazdaságstatisztika)
Szerkesztők: Bartha Éva, dr. Kondora Cosette, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes
Internet szerkesztése: Bada Ilona Csilla

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.

Telefón: 345-6908, 345-6546 Telefax: 345-6594

Internet: www.ksh.hu/statszemle

E-mail: statszemle@ksh.hu

Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág (1008 Budapest, Orczy tér 1).

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
valamint e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu) és faxon (303-3440).

További információ: 06-80-444-444

Előfizetési díj: fél évre 6000 Ft, egy évre 10 800 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Fényes Elek u. 14–18. Telefon: 345-6789

Tartalom

Tanulmányok

Rendszerváltozás után: ki kit finanszíroz? – <i>Dr. Botos Katalin</i>	1157
A kormányzati kereslet előrettekintő becslése a nemzeti számlák módszertanával – <i>Munkácsi Zsuzsa</i>	1174
Javaslat az önkormányzati árindexre – <i>Galbács Péter – Kozma Gábor – Vigvári András</i>	1191
K+F-aktivitási mátrix – Új koncepció a kutatás-fejlesztés teljesítményértékelésében – <i>Molnár László</i>	1206

Műhely

Kávéházi beszélgetések a statisztikáról – A lakáshelyzet és a lakásstatisztika (6.) – <i>John Ede</i>	1222
---	------

Fórum

A világ statisztikája – a statisztika világa – <i>Nádudvari Zoltán</i>	1233
Statisztikai ki mit tud? – <i>Sándorné dr. Kriszt Éva</i>	1245
Olvasással a tudásért – konferencia a KSH Könyvtárban – <i>Dr. Nemes Erzsébet</i>	1247
Beszélgetés Tűi Lászlónéval – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	1249
Hírek, események	1255

Szakirodalom

Könyvismertetés

Ferge Zsuzsa: Társadalmi áramlatok és egyéni szerepek. Adalékok a rendszerstruktúra és a társadalmi struktúra alakulásának dinamikájához – (<i>Jóna György</i>)	1260
---	------

Folyóiratszemle

Cooper, D. – McCausland, W. D. – Theodossiou, I.: A szocioökonómiai státus hatásai a jó egészségi
--

állapot hosszára az Európai Unióban – (<i>Hajnal Béla</i>)	1263
Feuerhake, J. – Schulze, A. – Untz, K.: A Németországban működő külföldi leányvállalatok InwardFATS-mutatói, 2007 – (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	1266
Radović-Stojanović, J.: A gazdasági aktivitás ciklikusságának elemzése Szerbiában – lehetőségek és perspektívák – (<i>Ifj. Simon György</i>)	1267
Bauer, T. K. – Schmidt, C. M.: Kapni és nem kapni – a karácsonyi ajándékok értékbecslésének elemzése Németországban – (<i>Rettich Béla</i>)	1269
Kiadók ajánlata	1272
Társfolyóiratok	1273

Rendszerváltozás után: ki kit finanszíroz?

Dr. Botos Katalin,
a közgazdaság-tudomány
doktora, a Szegedi Tudomány-
egyetem és a Pázmány Péter
Katolikus Egyetem
egyetemi tanára
E-mail: kbotos@jak.ppke.hu

A szerző tanulmányában a pénzügyi számlák alapján áttekinti a magyar piaci szereplők, a lakosság, a vállalatok és a költségvetés finanszírozó képességét. A rendszerváltozás után a pénzügyi számlák átrendeződtek: az állam, amely korábban szinte kizárólagos termelőtőke-tulajdonos volt, e minőségében ma már csak szerény szerepet játszik. A magyar állampolgárok jelentős arányban vagyontulajdonosok lettek, bár a vállalkozói vagyon nagyobbik része külföldiek tulajdonában van. Az állam a rendszerváltozáskor jelentős külföldi adósságot örökölt. Ezt az állami vagyon privatizációs bevételeiből részben kifizette, de a folyamatos költségvetési hiánnyal újra felhalmozta. Az állam (maastrichti) adóssága 2010-re elérte, sőt meghaladta a rendszerváltozás idején kimutatott mértéket. Ennek az adósságnak azonban már nincs az állami vagyonban kellő fedezete. Az ország folyamatosan külső források bevonására kényszerül. Mindez nagy mértékben sebezhetővé, a külföldi finanszírozóknak kiszolgáltatottá teszi a magyar gazdaságot.

A Kelet-Európában létrejött kapitalizmus nem hasonlít a nyugat-európai modellre. Ott jelentős a belső megtakarítás. Nyugat-Európa fizetési mérlege kiegyensúlyozott. A felzárkózáshoz minden erővel elő kell mozdítani a belső finanszírozó képesség erősödését. A külső finanszírozás mértékét csökkenteni kell, a devizaadósság csökkentésével, ésszerűbb költségvetési gazdálkodással és a lakossági felhalmozás célszerűbb összetételű megvalósításával.

TÁRGYSZÓ:
Pénzügy.
Nemzeti számlák.
Rendszerváltozás.

Két évtizeddel 1990 után is gyakran felvetődő kérdés, hogy volt-e Magyarországon rendszerváltozás ki, mit ért ezen a fogalmon. Nem következtek be olyan horderejű társadalmi változások, mint az 1949 és 1980 közötti években, de a rendszer kétség kívül 1989 után megváltozott, csak a legfontosabbat emelném ki. Az állítás elsősorban a privatizáción alapul. A privatizációval ugyanis a magántulajdon visszaszerezte a gazdaságban betöltött szerepét, amit 1949 után a szocialista államosítás gyakorlatilag teljes mértékben megszüntetett. Egyes jogász szakértők szerint a rendszerváltozás alkotmányos módosításai talán túlzott mértékben is megerősítették a magántulajdon fontosságát. A legfejlettebb piacgazdaságok is ismerik a „public law”, azaz a közjog alapján működő vállalkozásokat. Ezekben a demokráciákban is léteznek állami vállalatok, vannak a helyi önkormányzatok birtokában levő pénzügyi intézmények, bankok, köztük „AAA” minősítésűek is. Magyarországon az állam vállalatai is a magánjog alapján működnek. Rendszerváltó jogászaink úgy körülbástyázták a magántulajdon fogalmát, ami szinte egyedülálló a fejlett világban. Érthető, hiszen az akkori körülmények között nem lehetett felmérni a „visszarendeződés” veszélyeit. Azzal azonban nem számoltak a törvényhozók, hogy ha a az irányító magaslatok (*Jergin–Stanislaw* [2003]) parancsnoki pozícióit megszerző új vezetők magántulajdonosként szereznek hatalmat, társadalmi helyzetük is megerősödik. S ez nem feltétlenül előnyös.

Igen nagy számú előre nem látható változás történt a rendszerváltozást követően, de köztük a legfontosabb, hogy szocializmust mindenképpen felváltotta a kapitalizmus. De milyen típusú kapitalizmus? Mennyire minősül szociális piacgazdaságnak, mennyiben tekinthető *laissez-faire* típusúnak?

A jelen tanulmány finanszírozási szemszögből, a pénzügyi számlák adataival kívánja jellemezni a változásokat. Arra keresi a választ, hogyan alakult az egyes piaci szereplők vagyoni helyzete, kiknél milyen típusú vagyonelemek halmozódtak fel, vagy éppen fogytak el. Azt is vizsgálni szándékozik, hogyan alakult a negatív vagyon, vagyis az adósság. Melyik piaci szereplő szorult tevékenységében külső finanszírozásra, s melyik volt képes mások finanszírozási szükségleteit fedezni. A Magyar Nemzeti Bank (MNB) szakértői több kiadványban összegezték az erről szóló pénzügyi statisztika adatait (*MNB* [2005], [2008]). A kiadványok részletes módszertani magyarázatokat tartalmaznak. A vizsgálati módszer kimondottan a pénzügyi, és nem a reálvagyon, például az ingatlanvagyon alakulásáról ad felvilágosítást. A továbbiakban a 2008-as MNB-kiadványra támaszkodom. A 2008-as pénzügyi-gazdasági válság hatásait már nem vonom a vizsgálódás körébe. Nem aktualizálom az adatokat, mivel kimondottan a rendszerváltozás következményeinek statisztikai bemutatása a

célom. Közülük is elsősorban azt kutatom, hogy melyek voltak azok a korszakváltó tendenciák, melyek világosan tükröződtek az 1990 utáni pénzügyi számlák statisztikai adataiban. (A vizsgálat kiterjeszhető a 2008. évi válság kitörése utáni időszakra is. A nemzetgazdaság minden szektorára kiterjedő, aktuális részletes pénzügyi számlák elérhetők az MNB honlapján: Statisztika/Statisztikai adatok, információk/Adatok, idősorok/XI. A nemzetgazdaság pénzügyi számlái (<http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok>.)

1. A „magántulajdonos” polgár

Noha a magántulajdont tagadta a szocialista elmélet, és gyakorlat is, a bérből és fizetésből mégis jutott némi megtakarításra mind az iparban, mind a mezőgazdaságban, különösen a hatvanas évektől, amit a takarékszövetkezetekben, vagy az OTP fiókjában lehetett elhelyezni. A hatvanas évek eleji magyar pénzelmélet (*Hagelmayer* [1963] hangsúlyozta is, hogy teljességgel értelmetlen kamatot fizetni e betétek után. Örüljön a tulajdonos, hogy jó helyen őrzik a pénzét. Úgyse tudna mit venni érte, hiszen a tervgazdaság dönt a termelésről, s ha vaj helyett ágyút gyárt, a polgár akkor sem tehet mást, mint félreteszi a fölös pénzét, várva az alkalmat, amikor a hiánygazdaságban egyszer majd elköltheti. Ezen kívül sírkőre, vagy hétvégi házra gyűjthetett a magyar polgár, hiszen termelőeszköz-tulajdont képviselő értékpapír nem létezett. Később, az autóimport növekedésével Trabantra, vagy esetleg Ladára gyűjtött, esetleg OTP-kölcsönrel előre hozva a vásárlást. Ez természetesen kényszer-megtakarítás volt. Az ország lakosságát a fogyasztási lehetőségek javulásával „fizette ki” az állam az 1956 után elvesztett szabadságélményért. A hetvenes-nyolcvanas években az üdülőtellek már körbe fogták a Balatont, behatoltak a Börzsönybe, s a mátrai erdőkbe. Ha jó helyen épültek, akkor a beléjük fektetett pénz jó „túlélő gépei” lettek, ma is értéket képviselnek, noha a válság utáni időszak nem éppen kedvez az ingatlanpiacnak. A szerényebb befektetések nagy része azonban mindenképpen kárba veszett.

Az otthonteremtés a hetvenes évektől egyre inkább a hitelre épített, vásárolt lakás vagy családi ház révén volt elérhető. A lakossági vagyont tehát ezen ingatlanokkal gyarapodott, de egyszersmind a hitelterhek csökkentették a lakossági pénzügyi megtakarítások nettó értékét. A rendszerváltozás idején ez a hitelösszeg óriási teher volt a költségvetésnek, hiszen az infláció jelentős kamattámogatásra készítette a Pénzügyminisztériumot (PM). E hiteleket ugyanis fix és alacsony kamatra adták, amit az OTP nem tudott a betétekből ilyen olcsón finanszírozni, s így a költségvetés kénytelen volt átutalni a banknak e sajátos szociálpolitikai intézmény költségkülönbözetét. A rendszerváltozást megelőző években, amikor az IMF szorgalmazta a megszorításokat

és a költségvetési kiadáscsökkentést, a pénzügyi tárca az ún. lakásalap-kötvény, majd a lakásalap-fedezeti kötvény nevű konstrukciókkal teremtett e célra pénzt. Ezeket a kötvényeket megvásároltatták például a társadalombiztosítással, ahol a nyugdíjalapban még volt némi megtakarítás.

A költségvetésnek azonban egyre nagyobb kiadási tételt jelentett ez a valójában számos igénybevevőnél indokolatlan támogatás. A teher csökkentése, a rendszerváltás utáni kormány felajánlotta a hitelek felének eltörlését, ha az adósok idő előtt egy összegben visszafizetik a hiteleiket, a lakás pedig tulajdonba került. Aki csak tette, élt a kedvezménnyel. Aki nem tette, mert nyilván nem tehette, annál egyoldalúan módosították a kamatfeltételeket. A visszafizetésre képteleneknek nehezebb lett az életük. A tömeges visszafizetés azonban jól mutatta, hogy mennyien részesedtek indokolatlanul a szociális támogatásból. Így az kiderült, hogy állam a köz számlájára ajándékot adott olyanoknak, akiknek maguknak is lett volna forrásuk a finanszírozáshoz. Nyilván nem ez az állampolgári jogon járó támogatás a leghatékonyabb formája a szociálpolitikának. (Más kérdés, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás mennyire volt jogszerű. Néhányan, akik jogi útra terelték a kérdést, meg is nyerték az állammal szemben a pert...)

A rendszerváltás küszöbén, éppen a nagyfokú bizonytalanság miatt, a lakosság folytatta a takarékoskodást. A lakossági szektor képessége arra, hogy más szektorokat, különösképpen a költségvetést finanszírozza, jelentősen megugrott, majd 1993 és 1998 között a GDP 10 százaléka körül stabilizálódott. Ezt követően azonban folyamatosan csökkent, és 2003-ban már csak a GDP fél százalékát érte el. (MNB [2008] 75. old.) Nyilvánvalóan ebbe belejátszott a jelentős lakástámogatás miatt megélnékült lakásépítési kedv, a megnövekedett hitelfelvétel (MNB [2008] 45. old. 3-1. ábra). A továbbiakban a lakossági szektor már nemigen jött számításba a költségvetési hiányok fedezési forrásaként. A lakosság nettó finanszírozó képességében történelmi mélypontot 2002-ben figyelhetünk meg. A közelmúltban végzett adatfelülvizsgálat szerint ekkor a GDP 0,1 százalékát sem érte el. (A hivatkozott 2008-as MNB-kiadvány még azt írta: a GDP fél százalékát sem érte el...) Az éves adatokon belül egyébként csak néhány negyedévben fordult elő, hogy a háztartások nettó hitelfelvevők voltak, vagyis finanszírozási igénnyel léptek fel: 2003 első három negyedévében, 2007 második és harmadik negyedévében, valamint 2008 első három negyedévében tehát a lakossági megtakarítások a hitelszükségletet forintban fedezték. Elég baj, hogy csak azt, hiszen, mint látni fogjuk, a költségvetésben a hiány folyamatosan termelődött. Lakossági megtakarítás híján erős a nyomás a külső finanszírozásra, ami napjaink egyik kardinális gazdasági problémája.

A rendszerváltás eredményeként megváltozott a háztartások pénzügyi eszközeinek összetétele. Hagyományosan a megtakarítás készpénzt vagy bankbetétet jelentett. Ennek aránya azonban a háztartások pénzügyi eszközeiben az 1990-es évek elején a felére csökkent. A részvények és üzletrészek aránya 25 százalékot tett ki, a nem

részvény jellegű értékpapírok és biztosítások mindössze 7 százalékot értek el. 2007-re a készpénz és a bankbetét aránya jócskán csökkent, mégpedig 36 százalékra, míg a tulajdonosi részesedések aránya kitartóan 25-26 százalék körül maradt (*MNB* [2008] 46. old.). Ezen belül az üzletrészvagyron a döntő, mintegy négyszerese a részvényekben megtestesülő vagyonnak. Ez a rendszerváltás első éveiben keletkezett, részben a meginduló privatizációnak köszönhetően, s részben annak, hogy az összeomló munkahelyekről nagy arányban menekültek a polgárok kényszervállalkozásokba, hogy ily módon, ha nem is nagy profittal számolva, de legalább az önfoglalkoztatást megoldják. Az EU-csatlakozást megelőzően, a második évtized közepe táján mintegy egymillió kisvállalkozás volt az országban. Elemzések kimutatták, hogy csaknem minden ágazatban fajlagosan több volt, mint bármelyik európai országban (*Botos-Botos* [2005]). Ez világosan mutatja, hogy nem a normál piaci viszonyok által lehetővé tett, hanem a szükség által létrehozott „kényszer-tulajdonosságról” van szó. A 2000. évi társaságitörvény-módosítás is hozzájárult az üzletrész tulajdonok emelkedéséhez, hiszen a törvény kötelezően megemelte az alaptőke-minimumokat. A tulajdonosok szerény nyereségük jó részét folyamatosan otthagyták a vállalkozásokban, ami ugyancsak a tulajdonrészek felértékelődéséhez vezetett.

A tőzsdei forgalommal bíró részvények befektetési célú tartása az 1995 utáni privatizációs hullám alatt mintegy 5 százalékra emelkedett: de az orosz válság után ismét visszaesett 1,5 százalékra. A nem részvény típusú papírok közül a befektetési jegyek, állampapírok, jelzáloglevelek találhatók a lakosság portfóliójában. A leglátványosabb növekedést a biztosítási és nyugdíjpénztári megtakarítások mutatják: utóbbiak aránya 4 százalékról 18 százalékra emelkedett legfényesebb bizonyítékként annak, hogy a paternalista állami gondoskodás jelentősen mérséklődött, legalábbis mint általános elv, és a magánszemélyeknek most már önmagukról kell biztosítási alapon gondoskodniuk. Igaz, hogy mindez nem teljesen „magától” történt meg, szerepet játszott a jogi kényszer, a kötelező magán nyugdíjpénztárakra való áttérés (1998), valamint az is, hogy az önkéntes nyugdíj-biztosításokhoz (1994. évi jogszabály) a vállalatok jelentősen hozzájárultak. Tehát bizonyos értelemben ezúttal is kényszer-megtakarításról van szó, hiszen a lakosság jelentős hányadánál a magánnyugdíj-pénztárakhoz való csatlakozás nem volt szabadon választható. Bár ez a megoldás kétségkívül piaci, de mégis állami kényszer következménye. Nem az első, s nem az utolsó eset, amikor jogszabályi változtatás alakítja jelentősen a lakosság pénzügyi portfólióját. A 2006-ban bevezetett adótörvény-módosítások következtében például a befektetések hozama mentesült a 20 százalékos kamat- és árfolyamnyereség-adó alól, ez jelentős összegeket terelt a befektetési alapokba. Ettől azonban nem következett be valami meglepő tőkepiaci fellendülés, hiszen a tőkegarantált, hozambiztosított befektetési alapok jelentős banki betételhelyezéseket eszközöltek. Ezzel tudták ugyanis többé-kevésbé tartani vállalásaikat. A lakosság tehát nem közvetlenül, hanem közvetve tartja a pénzét a bankokban. Azaz a lakossági portfóliószerkezet

tényleges változása nem annyira gyökeres, mint ahogyan látszik. (Közben a megtakarító még a pénztárak, illetve alapok igazgatási költségeit is fizeti, hiszen az ő befizetésének terhére számolják el.)

Azt, hogy egy szektornak, így a lakossági szektornak mekkora a finanszírozó képessége, természetesen alapvetően befolyásolja magának a szektornak a tartozás - alakulása is. Nézzük meg tehát, hogyan alakultak a lakosság hitelei! Mint erre már a bevezetőben utaltunk, a rendszerváltozás előtti időben a lakosság jelentős ingatlanhoz kapcsolódó hitellel (építési kölcsön és lakásvásárlási kölcsön) rendelkezett, amit azután nagy részben visszafizetett. A lakáskölcsönök lehetősége a későbbiekben kiegészült a lombardhitelekkel, a gépjárműhitelekkel, a szabad felhasználású jelzáloghitelekkel, sőt, napjainkra a diákhitelekkel is.

Míg az 1991-es adatok szerint a lakossági hitelek GDP-hez mért aránya alig haladta meg a 10 százalékot, addig 2007-re már megháromszorozódott, 29 százalékot tett ki (*MNB* [2008] 47. old.). A hitelnövekedés döntő része devizában történt. 2002 és 2003 után robbanásszerű emelkedést tapasztalhattunk. 2007-re és 2008-ra a teljes hitelállomány 60 százaléka devizában (legnagyobb részt svájci frankban) állt fenn.

A tartozások átértékelődésében azonban nagy szerepe van a forintárfolyam ingadozásának. Ha a magyar helyzetet egybevetjük az európai adatokkal, azt tapasztalhatjuk, hogy ott a készpénz és a bankbetét aránya a lakosság vagyonában lényegesen kisebb, ezzel szemben a biztosítási tartalékok, nyugdíjpénztári állományok jóval magasabbak. A hitelállományunk viszont még jócskán elmarad az uniós országokétól, GDP-arányosan 29 százalék (2007), míg az EU-ban 65 százalék (*MNB* [2008] 48. old.).

A GDP-arányos eszköz- és forrásszámok mellett látni kell, hogy a magyar bérek csupán egyötödét teszik ki az európaiaknak. (Igaz, vásárlóerő-paritáson mérve, a nettó bérek kevésbé maradnak el. Kétezerben például a spanyol, olasz bér még háromszorosa volt a magyarnak, 2007-re már csak kétszerese. Ugyanakkor az is igaz, hogy számos környező kelet-európai országhoz képest is lemaradunk a kétkeresős, kétgyermekes családok PPP-alapon számolt éves nettó kereseti adatait tekintve.). El kell gondolkodnunk azon is, miben különbözik a magyar GDP, de különösen a magyar GNI, a fejlett országokétól. Nem csupán a szintkülönbségre gondolok, ami önmagában is jelentős a viszonyszámok összehasonlításánál, hanem a GDP és GNI szerkezetére is. Ezek a tények minden GDP-arányos összehasonlítás értékére kihatnak, de különösen megfontolandó a differenciált értékelés a lakossági adatok esetében. A viszonyszámok jelentése más Magyarországon, mint a fejlett országokban; a befektetési jegyek (mint láttuk) nem igazán befektetéseket, hanem jelentős részben bankbetételhelyezéseket takarnak, az üzletrésztulajdonok nagyobb része kényszerű önfoglalkoztatásra, s nem versenyképes vállalkozásra szolgál. Ha az egy főre jutó GDP-ben az EU-átlag felénél tartunk, de a bérjövödelmekben viszont csak az egyötödénél, akkor nálunk aligha lehet elvárni a különböző GDP-hez viszonyított mutatók hasonlóságát az EU-átlagokhoz.

2. Az állam mint (a pénzügyi eszközök) tulajdonos(a)

Eredetileg azt az alcímet szándékoztam adni e résznek, hogy az állam mint tulajdonos. Olvasóim egy része, de a nem pénzügyes közgazdász is nyomban azon kezdene el gondolkodni, hogy vajon mekkora is volt az állam rendszerváltáskori vagyona, s mekkora most. Ennek a számbavételnek az igazi akadálya, hogy reális vagyommérleg sem akkor, sem most nem állt rendelkezésre. (A 2008-as vagyontörvény megkísérelte könyv szerinti értéken összegezni a kezelendő állami vagyon nagyságát, s azt 15 236 milliárd forintra becsülte. Ennek döntő része ingatlan (57%) 8 százalék a társasági részesedés, és 19 százalék a földterületek értéke. Ugyanakkor valamennyien tudjuk, hogy ezek a számok jelentősen eltérnek adott esetben a piaci értékektől.) Az MNB publikációban talált adatok leginkább viszonzyszámok, GDP-hez viszonyított értékek. (Nyilván azokat is abszolút összegekből kellett kiszámítani. Erre vonatkozóan csak annyit tartalmaz a kiadvány, hogy az államháztartás mint szektor konszolidált, más szektorokkal szembeni pénzügyi eszközeinek nominális értéke a vizsgált időszakban, azaz 1990 és 2007 között, 3200 és 5000 milliárd forint között ingadozott (MNB [2008] 51. old.)

Az államháztartás (továbbiakban ÁHT) GDP-arányos eszközértéke azt mutatja, hogy a vagyon az időszak kezdetén döntően részvények és részesedések formájában állt az állam rendelkezésére. Ez cseppet sem meglepő, hiszen a vállalatok abszolút többsége állami tulajdonban volt a rendszerváltás előtt. Az ÁHT eszközeinek (bruttó vagyonának) értéke az akkori GDP több mint másfélszerese volt. Ez az összeg 2007-re a GDP 20 százalékára csökkent.

Egy állam vagyona természetesen a kötelezettségekkel csökkentett eszközérték. Ezért le kell vonnunk az adósságokat, hogy megkapjuk az eszközök nettó értékét. Viszonyíthatjuk az eszközöket a kötelezettségekhez is. Ebben az esetben azt láthatjuk, hogy a kötelezettségek teljesítésére van-e vagyoni az államnak, vagy csak a majdani jövedelmeire számíthat. A rendszerváltozás után az állam pénzügyi eszközei még kötelezettségeinek majdnem 250 százalékát tették ki, 2007-re azonban ez az érték 30 százalékra esett.

Ez világosan mutatja, hogy jelen helyzetünk sokkal kedvezőtlenebb, mint a rendszerváltozás idején volt, mivel államadósságunk vagyoni fedezete erősen lecsökkent.

Egyre gyakrabban találkozunk olyan számításokkal is, amelyek az állam adósságát lebontják főre, azaz egy polgárra – akár az újszülöttre is – jutó terhekkel érzékeltetik, milyen teher is az állam eladósodottsága.

Az állam névértéken számított összes adóssága 1989 végén 1264 milliárd forintot tett ki, ami a GDP 73 százaléka volt. Ennek döntő része az MNB-vel szemben állt fenn. Végző soron a külföldről felvett devizahitelek tették ki az adósság nagyobb részét. A költségvetés, az államháztartás azonban forintban a Nemzeti Banknak tartozott egészen 1997-ig, az ún. adósságcsere akcióig.

Az adósság/GDP mutató az első ciklus végére 90 százalék közelébe emelkedett. Érthető, hiszen visszaesett a GDP, az államadósság viszont nőtt. A külkereskedelmi mérleg az első két év pozitívuma után megint hiánnyal zárt, így nem állt rendelkezésre a külső adósság törlesztéséhez szükséges deviza, azt további külső adósságokból kellett biztosítani. Ez az adósság/GDP-arány 2001-ig fokozatosan csökkent. Szerepe volt ebben az egy-két évben végrehajtott költségvetési megszorításoknak, a Bokros-csomagnak, de annak is, hogy a 90-es évek második felében, különösen a harmadik kormányciklus idején, a GDP is jelentős növekedésnek indult. Részből az állami vagyon eladásából finanszírozták az adósságok kifizetését. Sajnos azonban a költségvetés csaknem folyamatosan termelte a deficitet, s 2002-től megfordult a csökkenés trendje: 2007 végére az adósság ismét az „induló érték” közelébe jutott: 67 százalékot tett ki, és 2009-ben már ezt is jócskán meghaladta. Tehát ha az állam és a lakosság pénzügyi számláit egybevetjük, láthatjuk, hogy a magyar lakosságtól nem várható az állam deficitjének fedezése. Ez pedig egyenes út a külső eladósodás felé.

Az ÁHT pénzügyi számlái nehezen érthetők a Jegybank és a költségvetés sajátos kapcsolatának ismerete nélkül. Az 1990-es évekig szinte kizárólag a MNB finanszírozta a költségvetést, az államadósság tehát, mint már említettük döntően a MNB-vel szemben állt fenn. A rendszerváltás előtt külföld felé az MNB volt az adós. A magyar gazdaságpolitika finanszírozásához a forrásokat a Jegybank teremtette elő, s mivel a fizetési mérleg is hiányos volt, ezt devizában kellett megtennie. Számos gazdaságtörténeti elemzés mutatott rá, hogy a bevont devizaforrások nem teremtették meg a visszafizetés feltételeit, nem eredményeztek konvertibilis devizát hozó exportképes termelést, viszont az adósságok a nemzetközi kamatszint drámai emelkedése következtében, és a dollár leértékelődése miatt, jelentősen megnövekedtek. Akkor még a dollár leértékelődésével szemben a forintot felértékelte a magyar pénzügyi vezetés, holott a fizetési mérleg romlása az ellenkezőjét indokolta volna. Az indok a hazai infláció elkerülése volt. Az elfojtott infláció azonban a fizetési mérleg további romlásában mutatkozott meg.

Az IMF-hez csatlakozás után a kormánynak az 1970-es években követett voluntarista devizapolitikája már nem volt fenntartható. A fizetésimérleg-helyzet romlásával a forint is leértékelődött. Ez a rendszerváltás után folytatódott, jelentősebb mértékben a Bokros-csomag kapcsán, majd *Surányi György* elnöksége alatt az ún. csúszó leértékelés formájában. Mivel a Jegybank forintban adta tovább a hitelt a költségvetésnek, a forint folyamatos leértékelődésével a Jegybanknak átértékelési vesztesége keletkezett. Ezt egy speciális nullás kamatozású, lejárat nélküli elkülönített hitel-számlán tartották nyilván. 1997 elején végrehajtottak egy adósságcsere-t: a költségvetés megkapta az MNB-től a külső adósságokat a Jegybankkal szembeni forintadósságai fejében. A továbbiakban közvetlenül, az Állami Adósságkezelő Központon keresztül felelt a devizaadósságok törlesztéséért.

Az eredményromlást a tulajdonos állam, s nevében a költségvetés a rendszerváltozás után egységesen kezelte, azaz rendszeresen megtérítette. Ennek forrása a nullás kamatozású számla, majd a jegybanki betétek csökkenése volt. Az adósságcseré után az állam adósságát a forint bekövetkező felértékelődése mérsékelte, a Jegybanknak azonban a különböző valutákban fennálló eszközök és kötelezettségek eltérő átértékelődése miatt vesztesége keletkezett. A pénzügyi számlák rendszere az árfolyamvesztéséget a banki részvények leértékelődéseként veszi számításba, s ezt pótolta vissza a költségvetés tőkeemeléssel.

Elgondolkodtató, hogy a pénzügyi válságig a magyar valuta felértékelődött, noha folyó fizetési mérlegünk folyamatosan deficitese volt. Nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy a privatizáció miatt intenzíven beáramlott a deviza, hiszen a második ciklus ideje volt a masszív privatizációs szakasz. De nem feledkezhetünk meg sem az eurocsatlakozást célba vevő, sávós rögzítést bevezető devizapolitikáról sem, amely sok alkalmat adott a spekulációs támadásoknak. Utóbbi a magasabb magyar kamatszintet is kihasználva, felfelé nyomta az árfolyamot. Furcsa dolog, hogy a rendszerváltozás előtt a voluntarista gazdaságpolitika, a rendszerváltozás után pedig a piac értékeli fel a devizánkat, noha a valós reálgazdasági helyzet ezt egyik esetben sem indokolná. Mindegy hát, hogy kapitalizmus van, vagy szocializmus? Az eredmény ugyanaz? Mi tagadás, az államnak most is jól jött a valuta felértékelődése, csakúgy, mint a hetvenes években, hiszen csökkent a gazdaságban az importon keresztüli inflációs nyomás. Csökkent a forintban kifejezett devizaadóssága is, kevesebb forinttal tudta törleszteni azt. A külföldre értékesítők érdekeltségére bizonyára nem hat ösztönzően az erős valuta, de ezek jelentős része multicég. Ezek pedig jelentékeny importtal dolgoznak, s amit vesztenek a vámon, azt megnyerik a révén... Annak pedig, aki már bent van a magyar piacon, s jövedelmet termel, egyenesen jó az erős forint, hiszen a devizában kimutatott, s átutalt eredményét devizában csak növeli. Előnytelen az exportőröknek, de ezek jelentős része olyan hazai tulajdonú közép-vállalat, melyeknek érdekérvényesítő képessége elmarad a fenti államérdek és a multicégek érdekérvényesítő ereje mögött.

3. Deficit az államháztartásban

A rendszerváltó (pénzügyes) értelmiség éppen abban bízott, hogy a közköltekezéseket, az állam eladósodását majd ellenőrizni tudja a „dolgozó nép okos gyülekezete”, a szabadon választott demokratikus parlament (*Antalóczy–Botos* [1990]). Azt tudtuk és értettük, hogy a diktatúra ránk kényszerített értelmetlen beruházásokat. Senki sem mert, különösen az ötvenes években a központi akarat ellen tiltakozni,

hisz könnyen „a nép ellensége” között találhatta magát. Azt azonban, hogy a demokráciának is jellemzője lesz a túlköltekezés, nem vette számításba a reformértelmiség. Pedig a kormányzati túlköltekezés már korábban is a nyugati demokráciák jellegzetes vonásává vált. El kellett volna gondolkodni azon, hogy miért nem érvényesül a polgári kontrol a voluntarista államhatalom felett? Világméretű egyensúlyhiány c. könyvemben magam (*Botos* [1987]) is rámutattam a költségvetések és a fizetési mérlegek világszerte felborult egyensúlyára. Az állami szektor csaknem minden országcsoportban eladósodott. A fejlődő országokban az erőltetett felzárkózási kísérletek, a fejlett országokban a szociális kiadások, a szocialista országokban pedig mind a két ok miatt. Ahol jelentős belső megtakarítás volt, ott volt az állampapíroknak belső finanszírozásuk, de a fejlődő és szocialista országok, no meg az Egyesült Államok külső finanszírozást vettek igénybe. Általános jelenséggé vált a gazdasági fejlődés külső forrásból való finanszírozása, aminek az első nagy lökést az olajárrobbanás miatti fizetésimérleg-többletek reciklálása, az olajdollárok visszaáramlása adta. Emellett néhány ázsiai ország, mindenek előtt, s viszonylag korán, a saját erőforrásokból fejlődő Japán – olyan exportorientált gazdaságpolitikát folytatott, amelynek ugyancsak tetemes fizetésimérleg-többletek lettek az eredményei. Ezek az összegek kihelyezési lehetőséget kerestek a nemzetközi pénzpiacokon, aminek az ún. „sovereign borrowers”, vagyis az államok nagyon jól megfeleltek. Nagy tételeket igényeltek, s viszonylag biztonságosnak tűntek a csődbe menő magánadósokhoz képest. Az idő tájt a japán óriás hiteleket szamurájkölcsönöknek nevezték, mert már-már az öngyilkosság határáig alacsony kamat mellett kínálták a bankok termékeiket, de hát „nagy forgalom, kis haszon,” ez is jelentős jövedelmet hozott a japán pénzügyi befektetőknek.

A rendszerváltozás után Magyarország is csatlakozott a demokratikus országok közösségéhez. Hoztuk azonban magunkkal korábbi adósságainkat. Sőt: a politikai versengés által kiváltott túlköltekezésnek sem tudtunk ellenállni. Ezért tovább nőtt a hiány és így az adósság.

A költségvetési hiány és az államadósságnak kitüntetett szerepe van a gazdaságpolitikában, hiszen ezek nemléte az eurócsatlakozás előfeltétele. (Igaz, az infláció lecsorítása is. Láttuk, hogy a felértékelődött hazai valuta ennek az utóbbinak kedvez, ugyanakkor az import olcsóbbá tételével és az export nem kielégítő ösztönzésével a fizetési mérlegre kedvezőtlenül hat.)

A maastrichti adósságfogalom eltér a pénzügyi számlák rendszerétől, ezt külön kell „képezni” a pénzügyi hatóságoknak. A maastrichti adósságba nem tartoznak bele a tulajdonrészek, csak a készpénz és betét, valamint egyéb értékpapírok (derivatívák nélkül), és a hitelek. Bruttó fogalomként kezelik, a követeléseket nem vonják le a tartozásokból. Az egyes elemek nem piaci értéken, hanem névértéken szerepelnek a számításban. A maastrichti adósságmértéket az MNB a pénzügyi számlákból vezeti le.

*Az államháztartás és az MNB külföldi adóssága
(milliárd euró)*

Év	Bruttó adósság	Nettó adósság
1995	18,1	8,3
1996	14,9	6,3
1997	12,5	4,2
1998	12,3	3,8
1999	15,1	2,9
2000	16,0	2,5
2001	16,9	2,9
2002	18,4	7,4
2003	19,6	8,3
2004	23,9	11,7
2005	26,9	10,5
2006	30,8	14,0
2007	34,6	17,2
2008	39,5	14,3

Forrás: MNB (Fizetési mérleg, külfölddel szembeni állományok: http://www.mnb.hu/Statiztika/statiztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/mnbhu_fizm_20090330)

2007-ben (az EU 2008. októberi sajtóközleménye alapján) a tagállamok többsége (15) deficittel zárta az évet. Három százaléknál magasabb hiányt csak Görögország (3,5%) és Magyarország (5%) mutatott fel. (A későbbiekben a „kozmetikázott” görög adatokra fény derült, tehát a helyzet valójában sokkal rosszabb volt s a mutató a következő esztendőknben a görögöknél éppen ezért nagymértékben romlott.) A magyar adat 2006-ban GDP 8-9 százaléka körül volt, majd a 2007-es megszorítások lejjebb vitték. Semmi esetre se vigasztaljuk magunkat azzal, hogy napjainkban az EU-tagországok többsége, a pénzügyiválság-kezelés hatására többnyire küzd túlzott deficit-eljárási problémával. Azzal se, hogy az EU vezető gazdasága, az Német Szövetségi Köztársaság is már 1990 óta küszködik a deficcittel. Számára valóban nagy teher volt az Német Demokratikus Köztársaság átvállalása. Hasonlítsuk magunkat inkább Finnországhoz, „aki” bár nem volt KGST-tag, de a „félíg szovjetizált” kapcsolatokból emelkedett ki, és 2007-ben 5,3 százalékos szufficitet mutatott fel. Nyilván ennek fényében elégedetlenséggel tekinthetünk a rendszerváltozás huszadik évfordulóján az adatokra. Míg Finnország a Szovjetunió árnyékából saját fejlesztésű és tulajdonú vállalatokat tudott felmutatni, és rendben tartja a költségvetését, emellett kiváló egészségügyi és oktatási politikát folytat, addig Magyarország mindennek az ellenkezőjét mondhatja el magáról. Aligha lehet mindezt kizárólag a szocialista múlt örökségének tartani.

4. A vállalati szektor pénzügyi számlái

Pontos szakmai nyelven szólva, e fejezet részben – az MNB megfogalmazása szerint – a nem pénzügyi vállalatok pénzügyi számláiról van szó. Ez a nemzetközi statisztikai szóhasználat. E fogalom furcsa érzetet kelt az átlag közgazdászban, mintha bizony a pénzügyi vállalatok lennének „a” vállalatok, s a többi meg az „egyebek”... De nem erről van szó, pusztán arról, hogy vannak pénzügyi, és nem pénzügyi vállalkozások. A pénzügyi vállalatok is vállalkozások, csak hogy sajátosan nagy áttétellel (idegen forrással) dolgoznak. Éppen emiatt alkotnak külön kezelendő kategóriát. S ezért esnek külön szabályozás alá. (Tagadhatatlan, hogy a bankoknál a vállalkozási jelleg kidomborítása a közszolgálati funkció csaknem teljes háttérbe szorítását eredményezi. Pedig vitathatatlan, hogy van ilyen szerepe is a bankoknak. Ez különösen a válságban látszik jól, hiszen a bankrendszer a gazdaság szív-és érrendszere, funkcionális szerepe van, kiemelt fontosságú a gazdaság egészének működése szempontjából.)

A pénzügyi vállalatok nettó pénzügyi vagyona, egyenlege közel áll a nullához, mivel tevékenységük sajátossága, hogy eszközeik és kötelezettségeik ugyanolyan mértékben változnak. A nem pénzügyi vállalatok nettó pénzügyi vagyona jellegzetesen negatív, hiszen a vállalatok forrásaik jelentős részét nem pénzügyi készletekbe, hanem tárgyi eszközökbe fektetik. Ennek következtében jellegzetesen nem ők finanszíroznak, hanem őket finanszírozzák. (Kivételt képeznek az ún. speciális célú vállalatok (SCV), amelyek funkciója gyakorlatilag kizárólag a külföldi partnerek közötti pénzközvetítés, s nem a hazai termelő tevékenység. Ezeket a statisztika ki is emeli a vállalati számlákból.)

A vállalati szektor többnyire Magyarországon is nettó hitelfeltevő, ami végső soron normális jelenség. Inkább az nem tekinthető annak, hogy vannak időszakok, amikor kihelyezővé vált.

A vállalatok finanszírozási igénye a fellendülő beruházások miatt az 1990-es évek második felében volt a legnagyobb. A 2002. év választóvonalat képvisel, ekkor a vállalatok pénzügyi megtakarítóvá válnak. Ez nyilvánvalóan nem tekinthető pozitív jelenségnek, hiszen azt mutatja, hogy a reálgazdaságban nincs akkora realizálható jövedelem, mint a pénzügyi szektorban. No, de hova helyezi ki a pénzügyi szektor ezeket a megtakarításokat? A piaci szektorok alakulásából világosan következik, hogy a pénzügyi közvetítők a magas állampapír-hozamok miatt az állam finanszírozására koncentrálnak, vagyis, alkalmanként a vállalati szektor is az államot hitelezte.

A vállalati szektor forrásszerkezetében a tulajdoni részesedések és a hitelek az uralkodók. A tulajdoni részesedések mintegy 50 százalékot tesznek ki. (Az EU-átlag 55 százalék, tehát némileg magasabb.) A hitelek a források egyharmadát érik el. (Az EU-ban ez kicsivel alacsonyabb, 29 százalék.) Érdekes, hogy Lengyelországban és Szlovákiában a hitelek aránya lényegesen alacsonyabb, 20 százalék körüli csupán, ezekben az országokban viszont a kereskedelmi hitel szerepe jelentősebb.

A vállalati szektor devizatartozása a GDP százalékában elég magas, 40 százalék fölé van (*MNB* [2008] 61. old.). A volt szocialista országokra, így Magyarországra sem jellemző a nem-részvény jellegű papírok tartása, bár ezek az EU-ban is csak szerény százalékot tesznek ki. (Nagyobb arányuk igazán csak az Egyesült Államokban tapasztalható, ahol viszont a hitelek aránya nagyon csekély, 9 százalék) (*MNB* [2008] 62. old.)

A vállalati források a működési költségeket és az eszközöket finanszírozzák. Az összes eszközön belül a pénzügyi eszközök súlya emelkedő, amit a vállalatok közötti tulajdonosi és hitelkapcsolatok magyaráznak.

Az eszközök között jelentős a készpénz, betét, a hitelek és a tulajdonosi követelések aránya, de a legnagyobb hányadot az egyéb követelések teszik ki, az összes követelés mintegy egyharmadát. Ide tartoznak a pénzügyileg még nem rendezett követelések. Sajnálatos divat lett a hitelezés kikényszerítése és a kötelezettségek késve fizetése. Ez egyáltalán nem a piaci viszonyok pozitív oldala, ezzel sem büszkélkedhetünk a rendszerváltozás kapcsán.

Ami a vállalati szektor tulajdonosi szerkezetét illeti, a vállalatok tulajdonosa 1989-ben jellemzően az állam volt.

Az államháztartás tulajdonossága tizennyolc év alatt a rendszerváltás előtti 85 százalékról 7 százalékra esett vissza. A lakosság tulajdonos részaránya 2007-re 20 százalékot tesz ki, s még látványosabban növekedett a külföldi tulajdonosi jelenlét. A külföldi tulajdonosok részesedése már az 1990-es évek közepére elérte a 25 százalékot. Ez 2007-re megduplázódott. Az 1989. évi 39 milliárd forintról a külföldiek által birtokolt vagyon 15 200 milliárd forintra emelkedett. Ma már a vállalkozások fele külföldi tulajdonban van (*MNB* [2008] 63. old.).

5. Külföldi tulajdon és a GDP (GNI)

Kérdezhetjük, mi a jelentősége annak, hogy a vállalati szektor nagy része külföldi tulajdonban van. Hiszen a tőke szabad áramlása következtében, más fejlett országban is van számottevő külföldi tulajdonos. Igaz, bizonyos kölcsönösséggel, legalább is az OECD-országokban. A franciáknál német tőke, a németeknél francia stb.

Valójában az a döntő, hogy mekkora a tőkebehozatal és a tőke kivitel. Ha ugyanis a hazai befektetőknek legalább annyi vállalkozásuk, tőkéjük van külföldön, mint amennyi bejön, akkor nagyjából rendben van. Legalább is, ha a hozamok, amiket oda- és visszautalnak, nagyjából egyenlők. Akkor csak a munkamegosztás előnyei bontakoznak ki, s mindenki jól jár. Amikor azonban nagyon egyoldalú a tőkeáramlás, a gazdasági növekedés a külső forrásbevonáson alapul, akkor számítani lehet arra, hogy a GDP és a GNI jelentősen el fog térni. Ennek pedig van jelentősége.

Az OECD egyik elemzésében (OECD [2006]) figyelemre méltó adatokat találhatunk. Ez a munka annak áttekintésére készült, hogy a GDP jó mutató-e a gazdasági fejlettség jellemzésére, és vajon másképpen alakulnak-e az egyéb mutatók, például a GNI. A GNI éppen abban különbözik a GDP-től, hogy nem tartalmazza a kiutalt, viszont tartalmazza a hazautalt jövedelemtranszfereket.

A GDP bármennyire sok hibával terhelt mutatószám, mégis elég jól jellemzi a folyamatokat. Nem tudunk más olyan mutatókat produkálni, amelyek alkalmasabbak lennének, tehát statisztikailag jól mérhetőek, így nemzetközi összehasonlításokra felhasználhatók lennének, s jobban kifejeznék a keresett lényegét, vagyis azt, hogy mitől függ egy-egy ország lakosságának jól-léte, a „well-being”.

Az OECD-összehasonlítás azt mutatta, hogy a GDP és a GNI alakulása között nem volt jelentős különbség. Igazából a két mutató nem is jelzett olyan nagy eltérést egymástól. Csupán 2-3 ország esetében. Az összehasonlított országok közül ezek között volt Magyarország. Megjegyzem, a probléma a világ más részein is fennáll. Ha megnézzük a világrangsorot, amelyet a World Bank közöl az országok GDP/fő, illetve GNI/fő adatai alapján, számos fejlődő világbeli országban és a közép-európai országokban is azt tapasztaljuk, hogy a GNI-mutatók szerint rendre hátrább sorolnak. Vagyis ott is jelentős a külföldi beruházás és annak hazautalt jövedelme.

A kiutalt jövedelmek Magyarországon is erőteljesen meghaladták a beáramló jövedelmeket, s így a GNI alatta maradt a GDP-nek. Közvetetten ez arra utal, hogy bár vitathatatlanul jelentős a visszaforgatott, itthon befektetett jövedelem aránya, a külföldi tulajdon nyereségének egy jelentős részét hazautalják. A hazai lakosság jóléte az országban maradó jövedelemtől, a GNI-től függ. Az itthon elköltött jövedelem és befektetett pénz rövidebb-hosszabb távon növeli, növelheti a hazai fogyasztást, az országból kiutalt jövedelem viszont másutt szolgálja ugyanezt. A GDP/GNI tehát nálunk eltérő alakulását befolyásolja a cserearányok alakulása is. Az előnytelenül alakuló cserearányok ugyancsak azt jelentik, hogy az egyébként megtermelt, de az import révén lecserélt javak árán keresztül ismét csak jövedelem szívárogo ki az országból. A külföldi tulajdonú vállalatok az importon keresztül – amit sokszor saját leányvállalataiktól hoznak be – igény szerint tudják alakítani az országban maradó jövedelmeket. Talán ez a cserearány-alakulás egyik magyarázata. Adózási szempontból különösen érdekes a transzferárak alakulása, de a fentiek értelmében hatással lehet a GNI értékére is. Az árazás helyességének ellenőrzése bonyolult folyamat, s eléggé elfogadhatatlan, hogy ezzel az elmúlt két évtizedben nem túl sokat foglalkozott a magyar gazdasági vezetés.

A rendszerváltozás utáni gazdaságpolitika nagymértékben alapozott az exportorientált fejlesztésre, a külföldi tulajdonosok beruházásaira. Azt mondták, lehetetlen hazai forrásból fejlődni, mert nincs. Azt mondják, a külföldi tőke bevonásának nem volt alternatívája. Ez részben igaz, különösen, ha arra gondolunk, hogy technológia, menedzsment, piac is jött a külföldi (működő) tőkével. Igaz, olykor ment is piac a

tőke-bevonással a hazai termelés számára, amikor azért vettek meg hazai céget, hogy bezárják, s az importnak szélesre tárják a kaput. Ez a hazai foglalkoztatási helyzetnek nem vált javára. Elgondolkodtató azonban, hogy a statisztika adatai szerint húsz év alatt a magyar lakossági megtakarítás nagyobb volt, mint a bevont külföldi tőkeberuházások forintértéke. Vagyis az abszolút lehetetlenség csak a kezdet kezdetén állt fenn. Bizonyos fokozatossággal lehetett volna tehát saját forrásból is fejleszteni. Ha kiépült volna ennek megfelelő intézményrendszere. S mivel van példa a volt szocialista tábor országában is hazai tőkével történő privatizálásra, és így a külföldi finanszírozás kisebb arányára (lásd Szlovénia), nem beszélhetünk teljes mértékben az alternatíva hiányáról. Más kérdés, hogy egyéb tényezőkkel is számolni kell a „fontolva haladás esetén” Az egyik le nem becslhető tényező a társadalom morális állapota, az állam visszaélésének lehetősége a tulajdonosi hatalommal. Ugyanakkor tény, hogy a forrásbevonással növelt hatékonyság csak töredékesen szolgálta a közérdeket, inkább csak a külföldi tulajdonosok profitérdekei szempontjából volt előnyös. A bejött tőke hatékonyan működik, de nyereséget a tulajdonos fölözi le. A spill-over effektus alacsony. A széles hazai munkavállaló rétegek alacsony hatékonyságú foglalkoztatásáról a hazai tőkének kell gondoskodnia.

*

A pénzügyi számlák alapján áttekintettük a magyar piaci szereplők a lakosság, a vállalatok és a költségvetés finanszírozó-képességét. Megállapítottuk, hogy a rendszerváltozás lényege éppen abban volt, hogy a pénzügyi számlák átrendeződtek: az állam, amely korábban szinte kizárólagos tulajdonos volt, e minőségében ma már csak szerény szerepet játszik. A polgárok jelentős arányban vagyontulajdonosok lettek, bár látjuk, hogy a vállalkozói vagyon döntő része külföldiek tulajdonában van. Elemeztük a nettó pozíciókat is. A rendszerváltás előtt a lakosság jelentős megtakarítással, de egyben számottevő lakáshitel-tartozással is rendelkezett. A rendszerváltozás után (a lakáshitelek visszafizetését követően) a szektor finanszírozó képessége csökkent, majd, az alacsony bérjövödelmek ellenére ismét emelkedett. (Nyilván az egyéb jövedelmek is szerepet játszottak ebben). Az ezredforduló előtt megindult lakáshitel-boom, amit kezdetben az állami támogatás, majd később az alacsony kamatozású banki devizahitelezés támogatott, ismét lecsökkentette a nettó lakossági pozíciót. Az állam a rendszerváltozáskor jelentős külföldi adósságot örökölt, amit 1996-ban formálisan is átvállalt a költségvetés a Nemzeti Banktól. Ezt az állami vagyon privatizációs bevételeiből jó részt kifizette, de a folyamatos költségvetési hiánnyal újra felhalmozta. (A Bokros-csomag „rendbetétele” után, melyben a privatizációs bevételeknek nagy szerepe volt, az adósság tovább halmozódott.) A maastricht-i hiánymutató, (amely eltér a pénzügyi számlákétól, de abból levezethető,) függvénye a gazdaság növekedésének is. Ez a mutató a harmadik választási ciklus végére javult, a limit (60%) alá ment, de ebben nem annyira a takarékos költségvetésnek, mint in-

kább a gazdaság „felpörgésének” volt szerepe. Az elmúlt nyolc évben viszont a mutató tovább romlott. Az állam adóssága 2010-re elérte, sőt meghaladta a rendszerváltás idején kimutatott mértéket. Ennek az adósságnak azonban már nincs az állami vagyonban kellő fedezete, így rendezése sokkal nehezebb lesz, mint a rendszerváltáskor megörökölt adósságé.

Figyelembe véve, hogy az időszak jelentős részében mind a költségvetés (államháztartás), mind a lakosság és a vállalatok finanszírozási igénnyel léptek fel, az ország folyamatosan külső források bevonására kényszerült. A költségvetés hiányának fedezésére nem volt elegendő a lakosság hazai megtakarítása. A vállalatok is jelentős külföldi kölcsönt vettek igénybe, a bankszektor nagy része ugyancsak a külföldi hitelvonalakból „élt”. A lakáshitelek jelentős része is devizahitel. Mindez a magyar gazdaságot rendkívüli mértékben sebezhetővé, a külföldi finanszírozóknak kiszolgáltatottá tette.

A rendszerváltás után létrejött kapitalizmus nyugat-európai modelljében jelentős a belső megtakarítás. Ha van is költségvetési deficit, azaz „szegény az állam”, de gazdagok a polgárai. Méghozzá széles középosztályt alkotva. Fizetési mérlege is többnyire kiegyensúlyozott. Ha szeretnénk (egyszer, valamikor) felzárkózni, minden erővel elő kell mozdítani a belső finanszírozó képesség erősödését. A külső finanszírozásra való ráutaltság mértékét csökkenteni kell, beleértve ebbe a rendkívül ésszerű költségvetési gazdálkodást és a lakossági felhalmozás célszerűbb összetételű megvalósítását is. Utóbbiba nyilván beleértendő az időskorra való felkészülés tudatosabb elősegítése is, a lakossági megtakarítások (vagyon) ésszerűbb szerkezetének kialakítása.

Irodalom

- BORIANI, R. – JOHANSON, A. – D'ERCOLE, M. [2006]: *Alternativ Measures of Well-Being*. OECD Social Employment and Working Papers. 33. Párizs.
- BOTOS J. [2009]: *Mi a teendő?* Georgikon konferencia előadás. Keszthely. (Kézirat.)
- BOTOS K. – BOTOS J. [2005]: *What Can We Wait After Joining the EU?* Heller Farkas Papers. Tarsoly Kiadó. Budapest.
- MNB (MAGYAR NEMZETI BANK) [2008]: *Magyarország pénzügyi számlái. Adatok elemzések, módszertani leírások*. Budapest.
- YERGIN, D. – SANISLAW, J. [2003]: *The Commanding Heights*. Simon & Schuster. New York, London, Singapur.

Summary

After the fall of communism, the financial accounts of market participants changed profoundly. On the one hand, the ratio of business share assets increased in the household portfolio; on the

other hand, it has decreased to the minimum in the state portfolio. Some of the winners of the privatization process were foreign investors who became the owners of a significant proportion of the Hungarian national wealth. It was a because we had to pay back our “inherited” foreign public finance debts by selling out the state property for convertible currencies.

Since public expenditures were always greater than incomes in the last two decades, and deficits were not financed from the savings of the population – that is from internal sources –, the international indebtedness of the country increased again. In addition, because of its growing home loans, the household sector needed foreign financing too.

At present public debt is higher than at any time during the last twenty years, and its great portion is direct foreign debt. However, we cannot say it is covered by state assets because state ownership is currently much lower than it was just after 1990. In other words, the Hungarian economic situation is more difficult now than it was at the time of the regime change.

A kormányzati kereslet előretekinthető becslése a nemzeti számlák módszertanával*

Munkácsi Zsuzsa,
a Költségvetési Tanács Titkárságának munkatársa
E-mail: zsuzsa.munkacsi@mkkt.hu

A nemzeti számlák a közösségi fogyasztás és az egyéni fogyasztás részét képező, kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás statisztikáit tényidőszakon a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) döntően a költségvetési intézmények beszámolóiból állítja össze. A beszámolók az adott évről tartalmaznak teljesítési és tervadatokat, azonban előretekinthető adatokat nem. Ugyanakkor a költségvetési törvény előretekinthető adatokat is tartalmaz, melyek – figyelembe véve a nemzeti számlák módszertanát – felhasználhatók a szóban forgó kormányzati statisztikák előretekinthető becslésére.

A tanulmány egy olyan új módszertant mutat be, melynek segítségével a költségvetési törvénnyel konzisztens módon lehet a makrogazdasági kormányzati statisztikákat előrejelezni. A módszertan újdonsága abban rejlik, hogy az említett kormányzati statisztikák előrejelzése nem a múlt kivetítése, hanem a kormányzat tényleges döntéseit leképező költségvetési törvény átforgatása nemzeti számla kategóriákba. Ezenfelül hivatott a statisztika és a közgazdaságtan, valamint művelőik közötti távolságot is áthidalni, mivel egy alapvetően statisztikai módszertant honosít meg a közgazdasági előrejelzések terén.

TÁRGYSZÓ:
Kormányzat.
Nemzeti számlák.
Költségvetés.

* A tanulmány a Költségvetési Tanács által publikált módszertani tanulmány (*Hüttl–Munkácsi* [2010]) alapján készült. Bővebb információkat a hivatkozott tanulmányban találhat az Olvasó.

A szerző köszöni *Fülöp Csabának* (Pénzügyminisztérium), hogy rendelkezésére bocsátotta a 2010. évi benyújtott és konszolidált költségvetés adatait. A szerző hálás *Lengyel Juditnak* (Központi Statisztikai Hivatal) és *Juhász Anitának* (Központi Statisztikai Hivatal) a hasznos módszertani észrevételeikért.

A tanulmány célja a kormányzat végső fogyasztási kiadásainak, a közösségi fogyasztásnak és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatásnak az előretekintő becslése.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) a tényidőszakban elsősorban a költségvetési intézményi beszámolókból állítja össze a közösségi fogyasztást és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatást. Előretekintő adatokat azonban nem tartalmaznak a beszámolók, így adatforrásként nem alkalmasak előrejelzések elkészítésére. A kormányzati statisztikák előrejelzéséhez így (döntően) a költségvetési törvényt használjuk, mely tartalmaz tervadatokat. Amennyire lehetséges, követem azt az összeállítási módszertant, melyet a KSH a nemzeti számlák kormányzati statisztikáinak készítése során tényidőszakon alkalmaz.

A cél tehát az, hogy – döntően a költségvetési törvény alapadataira építve – az előrejelzési horizonton megbecsüljük a végső fogyasztást, ezen belül a közösségi fogyasztást és az egyéni fogyasztás részét képező kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatást, figyelembe véve, és ahol lehetséges felhasználva a KSH módszertanát. A módszertan újdonsága abban rejlik, hogy az említett kormányzati statisztikák előrejelzése nem a múlt kivetítése, hanem a kormányzat tényleges döntéseit leképező költségvetési törvény átforgatása nemzeti számla kategóriákba. A keresleti oldalra vonatkozó makrogazdasági előrejelzések megalapozottabbak lehetnek, mivel az előrejelzésben elválaszthatók a piacgazdasági és a kormányzati döntéstől függő folyamatok.

A tanulmányban először röviden bemutatom a nemzeti számlák összeállítása során alkalmazott módszertant, melyet, amennyire lehetséges, a saját becslésem során is alkalmazok. Bár a statisztikusok számára ez a módszertan nem újdonság, a közgazdászoknak azonban mélyebb betekintést nyújt az általuk használt adatok mögé. Ezt követően a közösségi fogyasztás és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás előretekintő becslési módszertanát ismertetem, mely alapvetően a költségvetési törvény egyedi adataira épül. Végül röviden bemutatom a módszer 2008-as adatokon történő tesztelését, valamint ismertetem a becslési eredményeket.

1. Kormányzati statisztikák a nemzeti számlarendszerben

A bruttó hazai összterméket (GDP) a KSH kétféle megközelítésben állítja elő: termelési és felhasználási oldalról.

A felhasználási oldali megközelítés szerint a bruttó hazai össztermék a következő azonossággal írható le¹:

– közgazdaságban használt jelölésekkel:

$$\text{GDP} = C + \text{TR}_k + \text{TR}_{\text{nonpr}} + G + I + D + E + \text{EX} - \text{IM},$$

– statisztikában használt jelölésekkel:

$$\text{GDP} = \text{P.3 (S.14)} + \text{D.63} + \text{P.4 (S.13)} + \text{P.51} + \text{P.52} + \text{P.7} - \text{P.6}.$$

ahol GDP a bruttó hazai össztermék, C (P.3 (S.14)) a háztartások fogyasztási kiadása, TR_k (D.63) a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatás, TR_{nonpr} (D.63) a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott természetbeni társadalmi juttatás, G (P.4 (S.13)) a közösségi fogyasztás, I (P.51) a bruttó állóeszköz felhalmozás, D (P.52) a készletváltozás, E (P.52) a statisztikai eltérés, EX (P.7) az áru- és szolgáltatásexport és IM (P.6) az áru- és szolgáltatásimport. A háztartások fogyasztási kiadásának és a (kormányzattól és a nonprofit intézményektől származó) természetbeni társadalmi juttatásnak az összegét egyéni fogyasztásnak is nevezik.²

1.1. Kormányzati végső fogyasztási kiadás – alapfogalmak

A kormányzati végső fogyasztási kiadások a közösségi fogyasztás és a kormányzat által adott természetbeni társadalmi juttatás összege. Mindenekelőtt tisztázok néhány alapfogalmat.

A *természetbeni társadalmi juttatások* olyan nem pénzbeni transzferek, melyek a következő három ismérvvvel rendelkeznek: 1. a fogyasztás versengő, a másik fogyasztását korlátozó jellege, 2. a részvétel önkéntessége, valamint 3. az, hogy a fogyasztás egyéni szinten megfigyelhető legyen. A kormányzat és a magán nonprofit szervezetek nyújtanak ilyen juttatásokat. Ugyanakkor a *közösségi fogyasztás* nem versengő, a társadalom valamennyi tagja, (vagy egy része) közösen fogyasztja el és a részvétel kötelező is lehet.

Természetbeni társadalmi juttatásnak minősül például a humán egészségügy, az oktatás, a szociális ellátás, a fürdők, az önkormányzati lakások lakbérben nem meg-

¹ Bár jelenleg a statisztikai adatközlés nem tartalmazza, a teljesség érdekében meg kell említeni, hogy a GDP felhasználási tételei közé tartozik az értéktárgyak felhalmozása is. Például amennyiben egy múzeum műtárgyat vásárol, az nem sorolható állóeszköz-felhalmozásba, mivel a termelésben nincsen szerepe.

² A továbbiakban szinonimaként használom a – kormányzat által finanszírozott – egyéni fogyasztás és természetbeni társadalmi juttatás elnevezést. Az előbbi az egyéni módon elfogyasztott javakat és szolgáltatásokat, az utóbbi azok jövedelemforrását fejezi ki.

térülő amortizációja, valamint a sport- és a kulturális szolgáltatások. A közösségi fogyasztás például a közmédiák és a kiadók tevékenységét, az államigazgatást, a honvédelmet, a rendvédelmet, a jog- és az igazságszolgáltatást, a kutatás-fejlesztést, valamint a kommunális szolgáltatásokat tartalmazza. Ugyanakkor vannak határterületek (például a tömegközlekedés támogatása), e megosztás felülvizsgálata is napirenden van. Fontos megemlíteni, hogy jelen tanulmányban a megosztás csak a költségvetési adatok részletezettségének szintjén lehetséges.

A *kormányzati szektorba* tartoznak a központi és a helyi önkormányzati költségvetési intézmények, az elkülönített állami pénzalapok, a társadalombiztosítási alapok, valamint egyes közösségi tulajdonú (központi, helyi önkormányzati) vállalatok és nonprofit szervezetek.

1.2. Kormányzati végső fogyasztási kiadás – az összeállítás módszertana

A kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás és a közösségi fogyasztás összeállítási módszertana részletesen az 1. keretes írásban olvasható. Az itt szereplő tételeket a KSH alrendszerenként (központi költségvetés, társadalombiztosítás, helyi önkormányzatok, a kormányzati szektorba sorolt központi és helyi önkormányzati vállalatok és nonprofit szervezetek, elkülönített állami pénzalapok) és szakfeladatok szerint állítja össze, ehhez alapvetően a költségvetési intézmények beszámolóit használják fel.

1. A közösségi és az egyéni fogyasztás levezetése a nemzeti számlákban

- + folyó termelőfelhasználás (P.2 intermediate consumption)
- + bérek és keresetek (D.11 wages and salaries)
- + társadalombiztosítási hozzájárulás (D.12 employers' social contribution)
- + bruttó működési eredmény (B.2g gross operating surplus)
- = *kormányzati kibocsátás (P.1 output)*

A bérek és keresetek és a társadalombiztosítási hozzájárulás együttese a munkavállalói jövedelem. A munkavállalói jövedelem és a bruttó működési eredmény összege a bruttó hozzáadott érték. A bruttó működési eredmény döntő része a kormányzat esetében értékcsökkenés, mivel elenyésző a gazdálkodó szervezetek másodlagos vállalkozási tevékenységéből származó nettó működési eredmény összege. A folyó termelőfelhasználás és a bruttó hozzáadott érték adja ki a kormányzati kibocsátást.

- + kormányzati kibocsátás (P.1 output)
- saját számlás beruházás (P.12 output for own final use)
- a fogyasztók által vásárolt kormányzati szolgáltatás (P.11 market output + P.131 fees for non-market output)
- = *kormányzat által végső fogyasztásra ingyenesen átadott javak és szolgáltatások*

1. A közösségi és az egyéni fogyasztás levezetése a nemzeti számlákban (folytatás)

A kormányzati kibocsátást csökkentve a saját számlás beruházással, valamint a fogyasztók által vásárolt kormányzati szolgáltatással, adódik a kormányzat által végső fogyasztásra ingyenesen átadott javak és szolgáltatások.

+ kormányzat által végső fogyasztásra ingyenesen átadott javak és szolgáltatások
 + piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás (D.632 social transfers in kind via market producers)
 = *kormányzat végső fogyasztási kiadása (P.3 government final consumption expenditure)*

↓
közösségi fogyasztás
 (P.4 collective consumption)

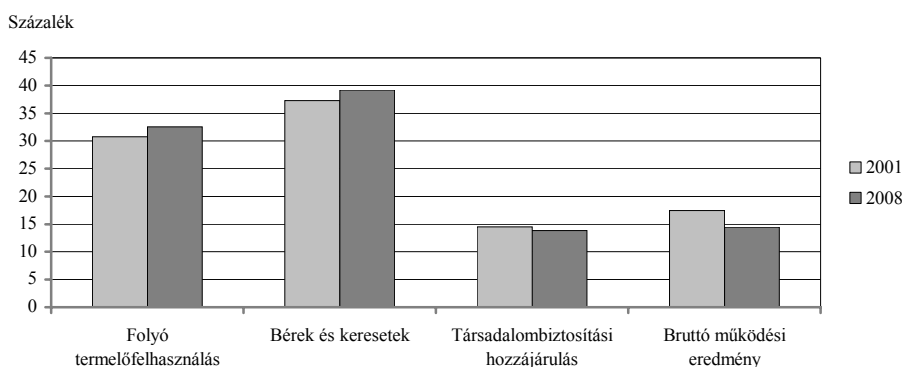
↓
kormányzat által finanszírozott egyéni fogyasztás/természetbeni társadalmi juttatás
 (D.63 social transfers in kind)

A kormányzat végső fogyasztási kiadásainak része a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás is. A kormányzat végső fogyasztási kiadásait elsősorban a fogyasztás versengő és önkéntes jellege alapján két részre bontják: közösségi fogyasztásra, valamint az egyéni fogyasztás részét képező kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatásra.

A továbbiakban röviden összefoglalom a módszertan lényegét, melyet stilizált tényekkel is kiegészítetek.

A kormányzat folyó termelőfelhasználása, munkavállalói jövedelme és bruttó működési eredménye adja a *kormányzati kibocsátást*. A kormányzati kibocsátás több mint felét teszi ki a munkavállalói jövedelem, míg a folyó termelő felhasználás aránya mintegy 30 százalék. (Lásd az 1. ábrát.)

1. ábra. A kormányzati kibocsátás megoszlása

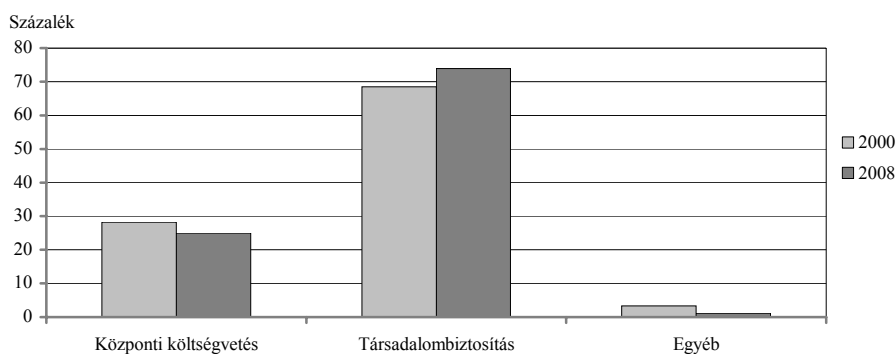

Forrás: KSH.

A kormányzati kibocsátást csökkentve a saját számlás beruházással és a felhasználók által a kormányzattól vásárolt fogyasztással (döntően térítési díjak) megkapjuk a kormányzat által végső fogyasztásra ingyenesen átadott javak és szolgáltatásokat. Ennek és a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatásnak az összege adja a *kormányzati végső fogyasztási kiadást*.

A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás döntő részét, több mint 70 százalékát a társadalombiztosítás vásárolja. (Lásd a 2. ábrát.) További 25 százalék kötődik a központi költségvetéshez. Az utóbbi években a szerkezet koncentrációja emelkedett, mivel a társadalombiztosítás által vásárolt juttatások aránya nagyobb lett.

2. ábra. Piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás megoszlása

Forrás: KSH.

Ugyanakkor az egyes alrendszerek által a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás összetétele az elmúlt években jelentősen módosult. 2000-ben a központi költségvetés által a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás több mint 85 százaléka fogyasztói árkiegészítés volt, 2008-ban azonban az energiakiadások támogatására fordították a teljes összeg 42 százalékát, valamint fogyasztói árkiegészítésre 48 százalékot. A társadalombiztosítás által a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatásnak mindkét évben döntő részét a gyógyszer-támogatás tette ki, rendre 65 és 59 százalékot. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás tételes felsorolása a 2. keretes írásban olvasható.

Evvel a módszertannal a beszámolókból alrendszerek és szakfeladatok szerint összeállított kormányzati végső fogyasztási kiadást a KSH a négy számjegyű TEÁOR (Tevékenységi körök Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere) szerint összesíti, majd az egyes ágazatokhoz tartozó értékeket sorolják be egyéni vagy közösségi fogyasztásba. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás természetesen teljes egészében az egyéni fogyasztás része.

2. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás levezetése a nemzeti számlákban

A piaci termelőktől a központi költségvetés, a társadalombiztosítás, a helyi önkormányzatok és a kormányzati szektorba sorolt nonprofit szervezetek vásárolnak természetbeni társadalmi juttatást (a nagyságrendileg fontosabb tételeket félkövérrel kiemeltem), mely teljes egészében egyéni fogyasztásnak minősül.

Központi költségvetés által vásárolt:

- + **hozzájárulás a lakossági energiakiadásokhoz**
- + közgyógyellátás
- + telefonszámla hozzájárulás
- + **tömegközlekedés fogyasztói árkiegészítése**
- MAV Start fogyasztói árkiegészítése (ez a tétel a kormányzat által nyújtott szolgáltatás térítési díja, így nem a piaci szereplőktől vásárolt szolgáltatás)
- + sorozás házi orvosoknak
- + szervtranszplantáció
- + szociális telefontámogatás

Társadalombiztosítás által vásárolt:

- + **gyógyszertámogatás**
- + gyógyászati segédeszköz támogatás
- + gyógyfürdő és egyéb támogatás
- + anyatej ellátás
- + utazási költségtérítés
- + **gyógyító-megelőző ellátás**

Helyi önkormányzatok által vásárolt:

- + közgyógyellátás
- + köztemetés
- + adósságkezelés, gáz- és áramfogyasztás, mérő biztosítása
- + természetben nyújtott rendszeres szociális segély
- + természetben nyújtott lakásfenntartási támogatás
- + természetben nyújtott átmeneti segély
- + természetben nyújtott temetési segély
- + rászorultságtól függő normatív kedvezmények
- + étkeztetés
- + házi segítségnyújtás
- + rendkívüli gyermekvédelmi támogatás
- + egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság
- + önkormányzati saját hatáskörben adott természetbeni ellátás

A kormányzati szektorba sorolt nonprofit szervezetek által:

- + szervezet által vásárolt juttatás
- + kapott, továbbadományozott juttatás
- + tv-készülék üzemeltetési díj átalánya
- + hadigondozottak közgyógyellátása

Megjegyzem, hogy a felsorolt tételek a 2000 és 2008 közötti években fordultak elő, a lista az egyes években nem állandó.

A beszámolókból származó alapadatokon többféle korrekciót végeznek el. A korrekciós tételek egy része szintén a beszámolókból származik, más része azonban a zárszámadásból. A legfontosabb az eredményszemléletű korrekció. A beszámolók ugyanis pénzforgalmi szemlélet alapján készülnek, azonban a nemzeti számlák eredményszemléletet követnek. Több egyedi korrekciót is alkalmaznak. Az utóbbi években a legfontosabb egyedi korrekció a Gripen gépek vásárlásához kötődött, mely 2006-ban és 2007-ben mintegy 60-100 milliárd forintot tett ki.³

2. Kormányzati statisztikák becslése a költségvetési törvény⁴ felhasználásával

Ebben a fejezetben bemutatom, hogy a nemzeti számlák módszertana a költségvetési törvény egyedi adatait felhasználva hogyan alkalmazható a kormányzati statisztikák előrejelzésére.

2.1. A kormányzati végső fogyasztási kiadás becslése

A kormányzati kibocsátást összetevői szerint (folyó termelőfelhasználás, bérek és keresetek, társadalombiztosítási hozzájárulás és bruttó működési eredmény) állítom össze.

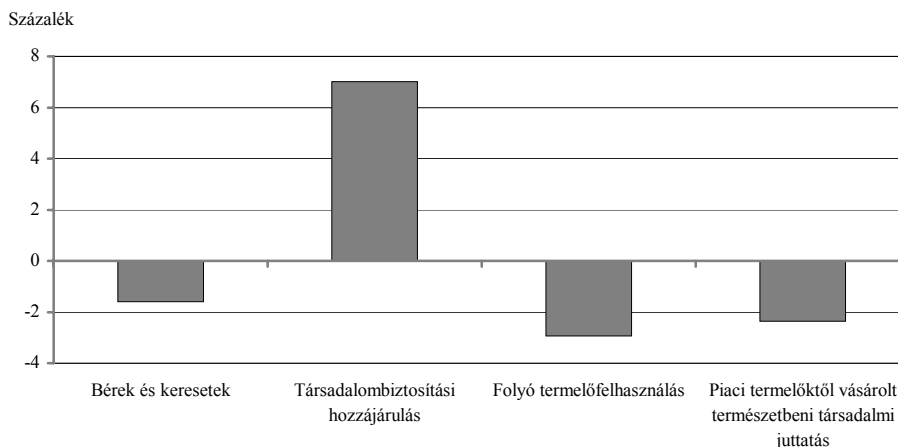
A központi költségvetés, a társadalombiztosítás, a helyi önkormányzatok és az elkülönített állami pénzalapok becsült előrettekintő folyó termelőfelhasználása a költségvetési törvényből származik.⁵ Ugyanakkor mivel a 2005 és 2008 közötti évek zárszámadásaiban szereplő érték átlagosan 2,9 százalékkal alacsonyabb volt a nemzeti számlák megfelelő adatához képest, kismértékű korrekciót kell végrehajtani. (Lásd a 3. ábrát.)

³ A nemzeti számlákban két elv miatt jelenik meg a Gripen gépek beszerzése közösségi fogyasztásként. Egyrészt a honvédségi beszerzés nem termelés céljára történő felhalmozás (az új elszámolási szabályok szerint azonban már az lesz). Másrészt a nemzeti számlákban a Gripen gépeket nem operatív, hanem pénzügyi lízingként bérlti a magyar állam. Ugyanakkor a költségvetés pénzforgalmi dologi kiadásnak mutatja ki a Gripen gépek bérleti díját.

⁴ A 2010. évi benyújtott és konszolidált költségvetést használtam.

⁵ Az államháztartás konszolidált kiadásai (pénzforgalmi szemléletben, közgazdasági osztályozás szerint) táblázat 1113-as sora, melynek elnevezése termékek és szolgáltatások vásárlása. Megjegyezzük, hogy 2010-től módosult a Magyar Közútkezelő Nonprofit Zrt. termelésének elszámolása. A termelés értékét a 2010. évi költségvetésben mint vásárolt szolgáltatást számolják el. Ezzel korrigáljuk a folyó termelőfelhasználást és a Magyar Közútkezelő Nonprofit Zrt. termelését a kormányzati szektorba sorolt nonprofit szervezetek között vesszük figyelembe.

3. ábra. A nemzeti számlák és a zárszámadás-adatok közötti átlagos eltérés 2005 és 2008 között

Megjegyzés. A 3. ábra a 2005 és 2008 közötti átlagos százalékos eltérést mutatja. A társadalombiztosítási hozzájárulás esetében azért ekkora az eltérés, mivel a nemzeti számlákban belebecsülik a munkáltatók által fizetett táppénz összegét is, a folyó termelő felhasználás esetében pedig az eltérést részben magyarázhatja a Gripen bérleti díja.

A kormányzati szektorba sorolt állami és önkormányzati vállalatok, valamint a nem-magán nonprofit szervezetek esetében a 2008. évi tényadatot vezettem tovább a fogyasztói árindexszel, mivel ezen esetekben a költségvetési törvény nem tartalmazott megfelelő információt.

A központi költségvetés, a társadalombiztosítás, a helyi önkormányzatok és az elkülönített állami pénzalapok munkavállalói jövedelme (bérek és keresetek, társadalombiztosítási hozzájárulás) esetében szintén a költségvetési törvény megfelelő adata támaszkodom.⁶ A bérek és keresetek nemzetiszámla-adata az utóbbi években átlagosan 1,6 százalékkal elmaradt a zárszámadásban szereplő értéknél. A társadalombiztosítási hozzájárulás nemzetiszámla-adata viszont rendre 7 százalékkal meghaladta a megfelelő zárszámadásbeli adatot. Az ennek megfelelő korrekciókat elvégzem.⁷

A társadalombiztosítási hozzájárulás esetében a zárszámadásban és a nemzeti számlákban szereplő adatok nagy eltérését jelentős részben megmagyarázza az, hogy a nemzeti számlák készítésekor a járulékok közé belebecsülik azt az összeget is, amennyi táppénzt törvényi előírás alapján a munkaadók kötelesek fizetni.⁸

⁶ Az államháztartás konszolidált kiadásai (pénzforgalmi szemléletben, közgazdasági osztályozás szerint) táblázat 1111-es és 1112-es sorai, melyek elnevezései személyi kiadások és munkaadókat terhelő járulékok.

⁷ Az államháztartás konszolidált kiadásai táblában a munkavállalói jövedelem a közcélú munkára fordított kiadásokat nem tartalmazza, azonban a nemzeti számláknak ez is része. A közmunkára fordított kiadást impliciten figyelembe vettem, mivel a nemzetiszámla-korrekciónak – többek között – ez az egyik összetevője.

⁸ A magasabb társadalombiztosítási hozzájárulás „másik lába” a magasabb pénzbeni társadalmi juttatás (táppénz).

Az állami és helyi önkormányzati vállalatok, valamint a kormányzati szektorba sorolt nonprofit szervezetek esetében a 2008. évi keresetek és járulékok adatokat a kormányzati szektor becstült bértömegindexével vezetem tovább.

A bruttó működési eredményről (mely a kormányzati szektor esetében döntően értékcsökkenés) a költségvetési törvényben nem állt rendelkezésre adat (sem tény-adat, sem előretékintő adat). Így a korábbi (2002 és 2008 közötti) évek átlagos dinamikájával vezetem tovább a statisztikai becslést.⁹

A kormányzat végső fogyasztási kiadását a sajtószámlás beruházással és a kormányzattól a fogyasztók által vásárolt fogyasztással (mely döntően térítési díjakat jelent) kell csökkenteni, így adódik a kormányzat által végső fogyasztásra ingyenesen átadott javak és szolgáltatások adata.

A sajtószámlás beruházást az előrejelzési horizonton tartom. Ennek az az oka, hogy ez a 7 milliárdos tétel az elmúlt két évben gyakorlatilag nem változott (a költségvetési törvényben pedig nincs erről adat). A fogyasztók által fizetett térítési díjak esetében viszont a költségvetési törvényre támaszkodom.¹⁰ Ugyanakkor a nemzeti számlákban szereplő érték az utóbbi években átlagosan mintegy 13 százalékkal volt alacsonyabb a zárszámadásban szereplő értéknél, mellyel korrigálok. Meglátásom szerint az eltérés mintegy fele abból adódik, hogy például a jogosulatlan kifizetések visszatérülése, szerencsejátékokkal kapcsolatos díj- és bírságbevételek, közúti bírságbevételek tételeket a zárszámadások térítési díjként tartalmazzák, ugyanakkor a nemzeti számlákban nem ott szerepelnek.

A kormányzat végső fogyasztási kiadása a kormányzat által kibocsátott – és nem a felhasználók által vásárolt – szolgáltatásérték és a piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás összege.

2.2. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás becslése

A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatásnak négy alcsoportját lehet megkülönböztetni aszerint, hogy mely kormányzati alrendszer finanszírozza/vásárolta meg az adott juttatásokat.

a) A központi költségvetésből és a társadalombiztosításból finanszírozott juttatások esetében a költségvetési törvényre támaszkodom, melynek során tételenként (az egyes tételeket lásd a 2. keretes írásban) kigyűjtöm az egyes piaci terme-

⁹ A KSH az értékcsökkenést a 2000. évi kormányzati tőkeállomány-felvétel felhasználásával és az ún. PIM-modellel számolja.

¹⁰ Az államháztartás mérlege (pénzforgalmi szemléletben, közgazdasági osztályozás szerint) táblázat 2126-os, 2127-es és 2128-as sorai, melyek elnevezései térítési és szolgáltatási díjak, bírságok és büntetések, és egyéb nem adójellegű bevételek.

lőktől vásárolt juttatásokat. Ez alól a közgyógyellátás kivétel, mivel itt saját előrejelzést használok. Mivel 2005 és 2008 között a zárszámadásokban szereplő piaci termelőkötől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás átlagosan 2,4 százalékkal magasabb volt a nemzeti számlák megfelelő adatához képest, kismértékű korrekció szükséges.

b) A központi költségvetéshez kötődő juttatások közül a legjelentősebb az energiakiadásokhoz való hozzájárulás és a tömegközlekedés fogyasztói árkiegészítése. Előbbi ugyanakkor 2010-től megszűnik, így jelentősen mérséklődik a központi költségvetés piaci termelőkötől vásárolt természetbeni társadalmi juttatása. A társadalombiztosítás esetében a két legjelentősebb tétel a gyógyszerterápiák és a gyógyító-megelőző ellátás¹¹.

c) A helyi önkormányzatok által piaci termelőkötől vásárolt juttatásokat előretekinve stabilnak tekintem. A kormányzati szektorba sorolt nonprofit szervezetek esetében pedig nem számolok az előrejelzési horizonton juttatással (a tényidőszakban is elhanyagolható mértékű az általuk a piaci termelőkötől vásárolt juttatás).

2.3. A közösségi fogyasztás és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás közötti megosztás

Az előzőekben leírt módszertannal az előrejelzési horizonton megbecsülöm a kormányzat végső fogyasztási kiadását. Ezt osztom meg egyéni (kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás) és közösségi fogyasztás között. A megosztás módszertana tételenként különböző.

A központi költségvetés, a társadalombiztosítás, a helyi önkormányzatok és az elkülönített állami pénzalapok folyó termelőfelhasználása és munkavállalói jövedelme esetében a költségvetési törvény körülbelül 3350 sorát szakértői megítélés alapján sorolom be a két kategóriába. Természetbeni juttatásnak tekintem azokat a sorokat, melyek a következő funkciók közé sorolhatók: kultúra, sport, szórakozás, oktatás, egészségügy (kivéve növény- és állategészségügy), valamint szociális ellátás. A többi terület (például az államigazgatás, a jog- és igazságszolgáltatás, a rendvédelem, a honvédelem és a diplomácia) sorait közösségi fogyasztásnak tekintem.

A kormányzati szektorba sorolt állami és helyi önkormányzati vállalatok, valamint nonprofit szervezetek esetében előretekinve akkora egyéni-közösségi aránnyal számolok, mint ami a 2007. évi tényadatokból adódik.¹² Így az állami vállalatoknál 77, az önkormányzati vállalatoknál 52, a nonprofit szervezeteknél 40 százalék lesz a

¹¹ A piaci termelőkötől vásárolt gyógyító-megelőző ellátást a működési célú pénzeszközátadás vállalkozásoknak sorok felhasználásával becsülöm.

¹² Ezen tételeknél, valamint a bruttó működési eredménynél és a saját számlás beruházásnál a megosztási arányok az érintett tételek TEAOR szerinti bontásából származnak.

természetbeni társadalmi juttatás aránya. A munkavállalói jövedelem és a folyó termelőfelhasználás esetében előretekintve ugyanakkora megoszlási arányokat feltételezek.

Ami a bruttó működési eredményt illeti, 2000 és 2007 között a bruttó működési eredmény átlagosan 24 százaléka volt természetbeni társadalmi juttatás, 76 százaléka pedig közösségi fogyasztás. A saját számlás beruházásnál ezek az arányok rendre 26 és 74 százalék, a kormányzattól vásárolt fogyasztás esetében pedig 43 és 57 százalék. Előretekintve ezeket az arányokat alkalmazom. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás teljes egészében a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás része.

Összességében 2001 és 2007 között a kormányzati végső fogyasztási kiadás átlagosan 54 százaléka volt a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás, míg a közösségi fogyasztás aránya ugyanazon periódusban 46 százalék volt. Előretekintve a becslés hasonló arányokat eredményez.

3. A módszer ellenőrzése 2008-as adatokon

A becslési módszertant a 2008. évi tényadatokon tesztelem. Az ellenőrzés során felhasználom a 2007. évi nemzetiszámla-adatokat, a 2008. évi zárszámadást, valamint az Költségvetési Tanács inflációs és kormányzati keresettömeg előrejelzését. A 2008-as év vonatkozásában a közösségi fogyasztás és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás becslött összesített szintje 3,1 százalékkal elmarad a nemzeti számlák megfelelő adatától (dinamikákban 3,1 százalékpont az eltérés). Ugyanakkor 2007 és 2008 között jelentős változás volt a nemzeti számlák módszertanában, mivel 2007. július 1-jétől a MÁV Start bekerült a kormányzati szektorba. A 2008. évi becslés tehát olyan 2007. évi adatokra épül, mely csak fél évre számolja el a MÁV Start-ot. Korrigálva ezt a problémát (vagyis 2008-ban az állami vállalatok esetében nem a becslött, hanem a tényleges folyó termelő felhasználást használva), az aggregált szintbeli eltérés 1,2 százalékra csökken (a dinamikák eltérése szintén 1,2 százalékpont). Az aggregált eltérés tehát ezzel a korrekcióval lényegesen mérsékelhető.

A közösségi fogyasztás és a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás összege esetében tehát a becslött és a tényleges adatok eltérése nem számottevő. Ugyanakkor a becslési hiba jelentősen különbözik a két tételnél. A természetbeni társadalmi juttatás esetében a módszer jól teljesít, mivel a szintbeli eltérés mindössze 0,2 százalékos. Azonban a közösségi fogyasztásnál 2,4 százalékos szintbeli eltérés adódik.

4. Becslési eredmények¹³

A 2. fejezetben ismertetett becslési módszertan eredményeként a költségvetési törvénnyel összhangban levő közösségi fogyasztást és kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatást kapunk, melynek tételes bemutatását az itt következő táblázat tartalmazza.¹⁴

A kormányzati végső fogyasztási kiadás tételes bemutatása
(milliárd forint)

Fogyasztási kiadások	2008	2009	2010
+ folyó termelő felhasználás	1 885	1 895	2 003
+ bérek és keresetek	2 266	2 144	2 109
+ társadalombiztosítási hozzájárulás	799	750	636
+ bruttó működési eredmény	835	883	933
= <i>kormányzati kibocsátás</i>	5 784	5 672	5 680
– saját számlás beruházás	7	7	7
– fogyasztók által vásárolt kormányzati szolgáltatás	772	671	773
= <i>kormányzat által kibocsátott szolgáltatás</i>	5 005	4 995	4 900
+ piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás	738	723	690
= <i>kormányzat végső fogyasztási kiadása</i>	5 743	5 717	5 590
Ebből: közösségi fogyasztás	2 638	2 575	2 600
Ebből: kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatás	3 105	3 142	2 990

Megjegyzés. A 2008-as adatok forrása a nemzeti számlák. A 2009-2010. évi adatok saját becslések. Bár a táblázatban 2009 esetében is a saját becslést mutatom be, a számítások során a 2009. évi nemzetiszámla-adatokat használom. Az összesen rovatok a Excel program kerekítései miatt térnek el a műveletek eredményeitől.

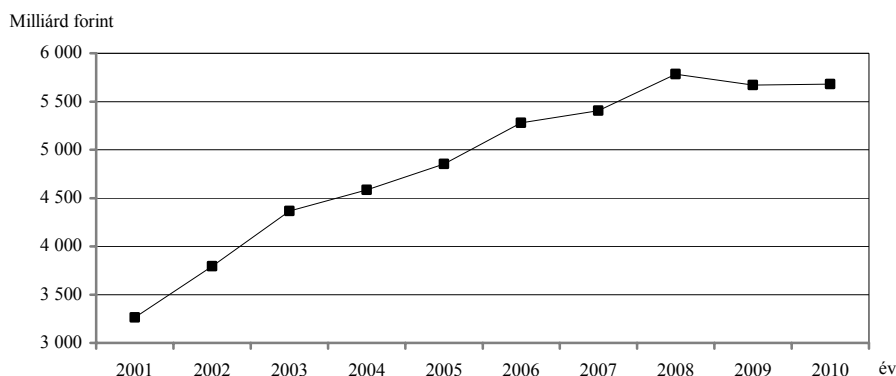
A javasolt módszertan alapján a kormányzati kibocsátás 2010-ben nem változik jelentős mértékben a 2008-as értékhez képest. (Lásd a 4. ábrát.) E mögött 2008-ról 2010-re a folyó termelőfelhasználás emelkedése és a munkavállalói jövedelem csökkenése húzódik meg. Az alacsonyabb munkavállalói jövedelem egyrészt a bérek és keresetek csökkenésének, másrészt a társadalombiztosítási hozzájárulás csökkenésének következménye, mely utóbbi szabályváltozásra vezethető vissza (2010. január 1-

¹³ A módszertan eredményeként kapott közösségi fogyasztást és kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatást a Költségvetési Tanács makromodellje exogén változóként tartalmazza. A makrogazdasági előrejelzési módszertannal bővebben *Baksa et al.* [2009]-ben találkozik az Olvasó.

¹⁴ Mivel a publikáció időpontjában a 2009. évi KSH-adatok ismertek, a módszertant a 2010. évi adatok becslésére használtam. A 2009-es becslés minden bizonnyal nem tartalmazza az év közben hozott zárolásokat, megszorító intézkedéseket (például bérkompenzáció megvonását).

jétől csökkentek a munkaadókat terhelő járulékok 5 százalékponttal). A bruttó működési eredmény esetében a módszer emelkedést prognosztizál, azonban ezen tétel előretekintő becslésében nagyon jelentős bizonytalanság van.

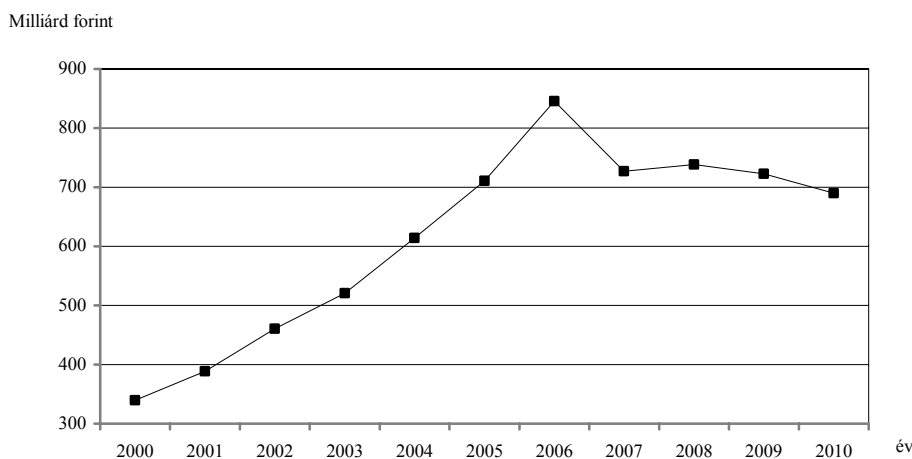
4. ábra. Kormányzati kibocsátás

Megjegyzés. 2001 és 2008 közötti nemzetiszámle-adatokat, 2009 és 2010-ben a költségvetési törvényre épülő becslést ábrázolom.

A saját számlás beruházást szinten tartottam, a fogyasztók által vásárolt kormányzati szolgáltatás a költségvetési törvény alapján nem változik számottevően. A piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás ugyanakkor 2010-ben jelentősen csökken, például a megszűnő energiátámogatás következtében. (Lásd az 5. ábrát.)

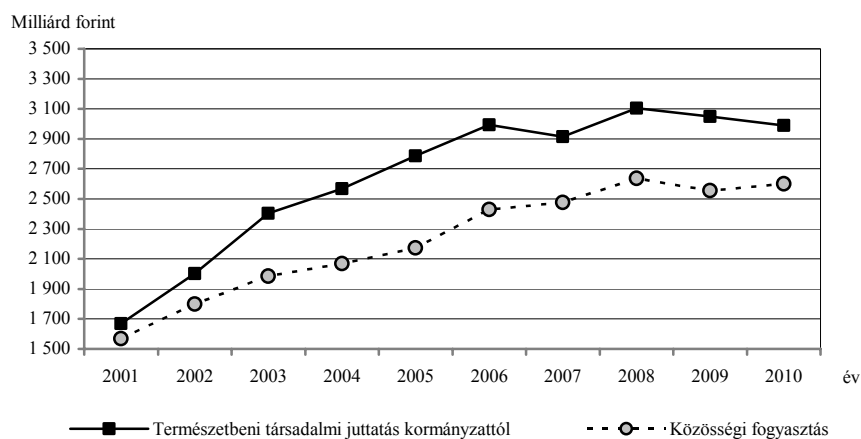
5. ábra. Piaci termelőktől vásárolt természetbeni társadalmi juttatás

Megjegyzés. 2001 és 2008 között a nemzetiszámle-adatokat, 2009-2010-ben a költségvetési törvényre épülő becslést ábrázolom.

Összességében a kormányzat végső fogyasztási kiadásai 2010-re mérséklődhetnek. A kormányzati végső fogyasztási kiadáson belül ugyanakkor az egyéni és a közösségi fogyasztás dinamikája eltérő. A becslési módszertan szerint a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás 2010-ben számottevően csökken, ugyanakkor a közösségi fogyasztás kis mértékben emelkedik. (Lásd a 6. ábrát.) 2010-ben a természetbeni társadalmi juttatás aránya a kormányzati fogyasztáson belül 53 százalékos lehet, mely összhangban áll az utóbbi években megfigyelt adatokkal.

6. ábra. Kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás és közösségi fogyasztás

Megjegyzés. 2001 és 2009 közötti nemzetiszámle-adatokat, 2010-re a költségvetési törvényre épülő becslést ábrázolom.

5. Összegzés

A Központi Statisztikai Hivatal a nemzeti számlák kormányzati statisztikáit (a közösségi fogyasztást és a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatást) a tényidőszakban döntően a költségvetési intézmények beszámolóiból állítja össze. Ugyanakkor a beszámolók előretekintő adatokat nem tartalmaznak, így nem lehetséges azokat előrejelzésre felhasználni. Ezzel szemben a költségvetési törvény előretekintő tervadatokat is tartalmaz, melyek felhasználhatók a szóban forgó kormányzati statisztikák becslésére.

A tanulmányban egy olyan módszertant mutattam be, mellyel – elsősorban a költségvetési törvény egyedi adatainak felhasználásával – előrejelzési horizonton becslés adható a közösségi fogyasztásra és a kormányzattól származó természetbeni társa-

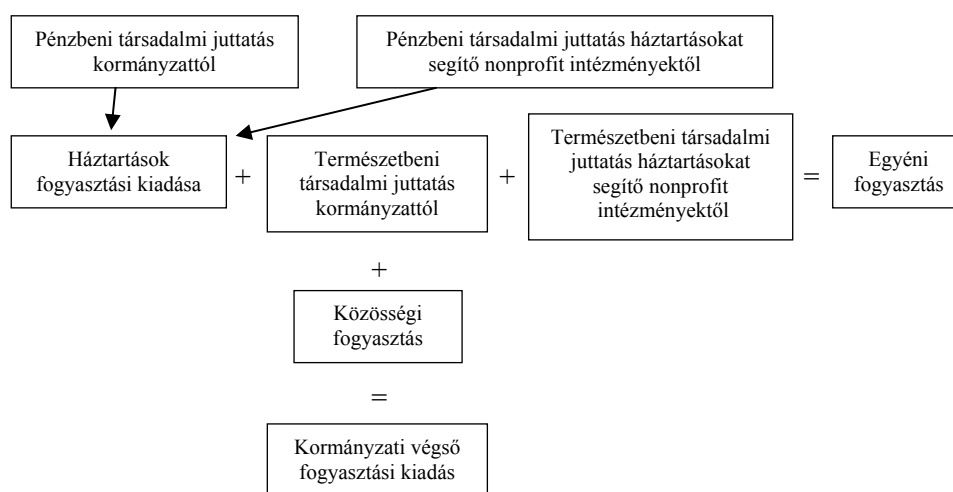
dalmi juttatásra. A becslési módszertan – az eltérő adatforrás ellenére – alapvetően követi a nemzeti számlák módszertanát.

Tényidőszaki adatokon tesztelve a módszert azt találtam, hogy a becsült adatok összességében jól közelítik a tényadatokat. Ugyanakkor a módszer a kormányzati végső fogyasztási kiadáson belül eltérő dinamikát eredményezett: a kormányzattól származó természetbeni társadalmi juttatás esetében jól megfelelt, de a közösségi fogyasztás esetében jelentősebb eltérést láttam.

A módszertan újdonsága abban rejlik, hogy az említett kormányzati statisztikák előrejelzése nem a múlt kivetítése, hanem a kormányzat tényleges döntéseit leképező költségvetési törvény átforgatása nemzeti számla kategóriákba. A bemutatott módszer jelentősége továbbá, hogy a költségvetési törvény egyedi adataival konzisztens makro szintű kormányzati statisztikák előretekintő becslését lehetővé teszi, ezzel nagymértékben hozzájárul a makrofiskális konzisztencia megteremtéséhez.

Függelék

A kormányzati statisztikák szemléltető ábrája

Irodalom

A Magyar Köztársaság 2005–2008. évi költségvetéseinek végrehajtása (zárszámadás). <http://www1.pm.gov.hu/honlap/„Költségvetés”> oldalrovat.

A Magyar Köztársaság 2010. évi költségvetése. <http://www1.pm.gov.hu/honlap/„Költségvetés”> oldalrovat.

- BAKSA D. – BENK SZ. – JAKAB Z. [2009]: *A Költségvetési Tanács DSGE modelljének rövid leírása*. Költségvetési Tanács. Budapest.
- HÜTTL A. – MUNKÁCSI ZS. [2010]: *A kormányzati végső fogyasztás és a pénzbeni társadalmi juttatás előretékinő beclése a magyar költségvetési törvény felhasználásával*. Költségvetési Tanács. Budapest.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2005]: *ESA-95 Kézikönyv. A kormányzati hiányról és adósságról*. Nemzetközi statisztikai dokumentumok. (Nemzetközi előírások és ajánlások a statisztikai módszerek és osztályozások köréből.) 17. Budapest. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/esa95.pdf>
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2002–2009]: *Magyarország nemzeti számlái 1998–2007*. Budapest.

Summary

The Hungarian Central Statistical Office (HCSO) compiles the actual government statistics of the national accounts (actual final consumption of government, social transfers in kind from government), using the reports of the budgetary institutions. These latter, however, contain data only on the current year and not on the future. Nevertheless, the Hungarian budget act includes data on future years too which can be used to estimate the required government statistics in a forward-looking way – with a method similar to that of the HCSO.

The aim of this paper is to describe a methodology on forecasting macroeconomic government statistics, providing consistency with, and based on micro data of the budget act. The actual final consumption of government and social transfers in kind from government are estimated by this new technique taking into account, and, if possible, following the SNA methodology. Its novelty lies in the fact that the estimation is not the projection of the past, but the “turning over” of the law representing actual government decisions into national accounts categories. The paper also intends to bridge the gap between government statistics and economics by establishing an essentially statistical methodology in the field of forecasting economic variables.

Javaslat az önkormányzati árindexre

Galbács Péter,

a Budapesti Gazdasági Főiskola
egyetemi adjunktusa

E-mail: pgalbacs@upcmail.hu

Kozma Gábor,

az Állami Számvevőszék
tanácsosa

E-mail: kozmag@t-online.hu

Vigvári András,

az ÁSZKUT tudományos
tanácsadója, a Budapesti
Gazdasági Főiskola egyetemi
docense

E-mail: vigvaria@asz.hu

A szerzők az infláció mérésnek ismert módszertani problémáiból kiindulva, a gazdasági szereplők jól körülhatárolható csoportjára vonatkozó mezoszintű inflációs mérőszám kialakítására tesznek kísérletet. Ezen önkormányzati árindex a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) más árindexeinek felhasználásával származtatott, amely ily módon viszonylag kis költséggel állítható elő, és az elemzés mellett szabályozási célú felhasználásra is alkalmas. Az önkormányzati források reálérték-alakulásának pontosabb becslése nemcsak az elemzés szempontjából fontos, de a mainál jobb és átláthatóbb forrásszabályozási rendszer megalkotásánál is lehetne alkalmazni. Ugyanakkor nem perdöntő, csupán egy tényező abban a vitában, hogy az önkormányzatok finanszírozása elégséges mértékű-e.

TÁRGYSZÓ:

Árindex.

Önkormányzati gazdálkodás.

A pénz vásárlóerejének változása „átárazza” a különböző gazdasági szereplők folyó jövedelmeit és vagyonát, befolyásolva ezzel az egyes szereplők, illetve a szereplők csoportjainak jövedelmi, vagyoni helyzetét, relatív pozícióit. Az infláció mint jelenség mérőműszertani szempontból nehezen megragadható fogalom.

A gazdálkodás mindennapjaiban természetes igény tehát e hatások számszerűsítése. A fogyasztói árindex (Consumer Price Index – CPI), a makroszinten legtöbbször hivatkozott inflációs mérőszám mint adat is csak korábbi önmagával és más makroökonómiai indikátorokkal együttesen jelent az elemzők és a döntéshozók számára tényleges információt. Az infláció mérése rendkívül összetett problémák megoldását és különböző szempontok érvényesítését, összeegyeztetését igényli, természetesen kompromisszumok kényszerű elfogadása mellett.

A problémák egyik része tisztán módszertani, s az indexszámításhoz kapcsolódó jól ismert dilemmák körét öleli fel. A téma fontossága ellenére jelen cikk keretei között ennek elemzésére sem szükség, sem lehetőség nincs. (Erről bővebben lásd *Köves* [1981] és *Szilágyi* [2002].)

A problémák másik része abból adódik, hogy e mérésnél is jelentkezik a gyorsaság és a pontosság közti átváltásból adódó konfliktus, hiszen az egyik téren elért sikerek csak a másik területen elszorított engedmények árán könnyelhetők el. A pontosabb mérés eredménye azonban az esetek többségében későn áll rendelkezésre, s csak az utólagos elemzéshez ad támpontot, vagyis nem orientálja a gazdasági döntéshozókat. Ezt a dilemmát a gyakorlat úgy oldotta fel, hogy a pontosabb mérőszám (a GDP-deflátor) helyett a gazdálkodás mindennapjaiban a fogyasztói árindexet használják az infláció mérőszámaként. Ez a meglehetősen durva eszköz módszertani egyszerűségével, az ebből adódó transzparenciájával és egyszerűségével képes a jelenség gyors mérésére.

A problémák harmadik típusa abból az általános tapasztalatból adódik, hogy ugyanaz a jelenség (vagyis az árszínvonal általános változása) a különböző szereplőkre rendre másként hat. Ez a fajta különbség érvényesül egyedi szereplő, csoport, sőt, területi szinten is. Az itt vizsgált kérdés szempontjából e probléma úgy fogalmazható át, hogy bár a fogyasztói árindex kielégítően becsli az átlagos háztartás fogyasztó kosarának időszakok közötti drágulását, léteznek olyan gazdálkodó egységek, akiknek szempontjából ez az inflációs mutató nem egyszerűen csak durva becsléseket nyújt, hanem teljesen irreleváns. Jól ismert gyakorlat e probléma kezelésére az ágazati árindexek, illetve a fogyasztói árindex esetében a különböző rétegindexek számítása (vagy a kisebb területi egységekre definiált árindexek alkalmazása, akár gazdaságtörténeti összefüggések tisztázása érdekében is – erről lásd bővebben *Haines* [1989]). Az Európai Unió belüli egységes valuta és egységes piac, a regio-

nális fejlesztési és kohéziós politika működtetése is világos igényt fejez ki arra vonatkozóan, hogy a jelenség területi vonatkozásait is behatóan vizsgálják.

A magunk részéről e többféle szempontból tárgyalható és sokféle összefüggésrendszerbe ágyazott problémakörből az inflációnak a helyi önkormányzatok jövedelmi és vagyoni helyzetére gyakorolt hatását jobban kifejező mérőszám kialakítására tettünk kísérletet.

1. A probléma

Az elmúlt évtizedben folyamatos vita tárgya volt a helyi önkormányzatok rendelkezésre álló források nagysága, ezek elégségessége (*Vigvári* [2008], [2009]), ezen belül is a reálérték alakulásának kérdése, általában véve az önkormányzatok finanszírozási rendszerének túlzott komplexitása (vö. *Goglio* [2009]). Az állam az infláció fegyverét nemcsak a magánszektor szereplőivel, de az alsóbb kormányzati szintekkel szemben is használhatja relatív jövedelmi és vagyoni helyzetének javítására. Erre egyik jó példa a reálértékben nem növekvő állami hozzájárulások folyósítása. A gyakran változó központi forrásszabályozás egyik „áldásos hatása” a reálértékben csökkenő állami hozzájárulások eltakarása. Az inflációt használja az állam az adómegosztás olyan rendszerét követve, amelyben személyi jövedelemadót kétéves késleltetéssel folyósítják.¹ Közismert, hogy az elmúlt húsz esztendő alatt a fogyasztói árindex alapján mért infláció is megközelítette az 1 000 százalékot, s így a nominális értékek nem jelentenek semmiféle kapaszkodót abban a vonatkozásban, hogy miként alakult a szektor tényleges jövedelmi helyzete. Az elégtelen, illetve túlságosan nagyvonalú finanszírozás kérdése több módon megközelíthető, például a bevételek (források) reálértékének fogyasztói árindexszel számított becslésével. Ezen inflációs mutató alkalmazásának végső célja az, hogy segítségével az önkormányzati szektor átlagos inputköltségeinek alakulása megragadható legyen. Ezzel közelítő válasz adható arra a kérdésre, hogy adott bevételből milyen mennyiségű input fogyasztásra „futja”. Mivel a fogyasztói árindex az átlagos háztartás fogyasztási szerkezetét tükrözi, az általa készített becslések használhatósága megkérdőjelezhető az eltérő szerkezet szerint fogyasztó gazdálkodók esetében. Praktikus szempontból ez azt jelenti, hogy az önkormányzatok (is) olyan gazdasági szereplők, akik olyan jószágokat is megvásárolnak, amelyek természetes módon nincsenek jelen a hétköznapi fogyasztók kosarában, ám ha benne is vannak, az egyes jószágcsoportokhoz rendelődő súlyok mások, valamint mások lesznek az önkormányzatok és a háztartások esetében is (*Department of Management Services* [2004]). Közismert például, hogy a fogyasztói árindexen alapuló becslések jelentős torzításokhoz vezethetnek, azon egyszerű okból is, mert az önkormányzatok kiadásai között a felújítási és be-

¹ Az önkormányzatok adott költségvetési évben a két évvel korábbi személyi jövedelemadót kapják, ráadásul gyakran változó megosztási szabályok szerint.

ruházási költségek, illetve bérkifizetések jelentős hányadot képviselhetnek (*Municipal Association of Victoria* [2009]). Ez a mérőeszköz – az eszköz alkalmazói szerint is – tehát csak meglehetősen durva eredményeket szolgáltat, ám mégis széles körűen használják gyakorlati és konvencionális okokból. (Lásd az 1. táblázatot.) A fogyasztói árindex alapján mért reálérték – amellet, hogy az eljárás számos módszertani nehézséget felvet – nem ad választ arra a kérdésre, hogy az önkormányzati feladatok ellátásához szükséges források megfelelő nagyságúak-e. Ha elfogadjuk, hogy a források reálérték-változását a fogyasztói árindex alapján mért inflációval korrigálva jól meg tudjuk ragadni, abból még nem következik, hogy a források induló szintje – amelyhez képest a reálérték így vagy úgy változik – megfelelő volt. További problémát jelent, hogy az önkormányzati feladatok köre nem volt állandó. 1991-hez képest 2008-ban már jelentősen eltért a kötelező önkormányzati feladatok köre (a két időszak között egyebek mellett idekerült a tűzoltóságok fenntartása és számos szociális ellátás is). A kérdéskör komplexitását fokozza annak ténye is, hogy az önkormányzatok adott feladattömeghez szükséges erőforrásigénye sem változatlan. A termelékenységi viszonyok változásából adódó hatások hosszabb távon jelentősen módosíthatnak ugyanazon feladat erőforrásigényén. Legkézenfekvőbb példa talán a számítógépes technológia elterjedése, amely az ügyviteli feladatok nyilvánvalóan megváltozott termelékenységi viszonyai mellett számos más területen is gyökeresen átalakította a szolgáltatások erőforrásigényeit. Gondoljunk csak az okmánykiadástól kezdve, az érettségi vizsgák lebonyolításán keresztül, a különböző hatósági engedélyezési eljárásokra! Úgy gondoljuk, hogy a reálérték statisztikailag korrekt számítása önmagában még nem biztosíték arra, hogy szakmailag megalapozott véleményt formáljunk a szektor megfelelő forrásellátottságáról. Ugyanakkor – látszólag ellentmondva eddigi érvelésünknek – mégis azt kell mondanunk, hogy érdemes olyan mérőszám megalkotásán fáradozni, amely a fogyasztói árindexnél pontosabban méri az önkormányzati bevételek reálértékének változását. Az érv rendkívül egyszerű: ameddig a forrásallokálásban az inflációra vonatkozó becslésnek szerepe van, addig nem elégedhetünk meg a fogyasztói árindex alapján készíthető durva közelítéssel. Az önkormányzatokat érintő infláció lehető legpontosabb mérésének kényszere – figyelembe véve persze a gyorsaság és a gazdaságosság szempontjait is – csakis akkor lenne megkerülhető, ha a finanszírozási mechanizmus teljesen nélkülözné az árszínvonal változására történő hivatkozást. A reálérték változása azonban – az önkormányzati árindex szükségességét alátámasztva – rövid távon, az egyes költségvetési évek között jó tájékoztatást nyújt az önkormányzatok jövedelempozíciójának változásáról. Emellett a reálérték egy új szemléletű forrásszabályozási rendszer reálhorgonya² is lehet.

² Az itt alkalmazott reálhorgony fogalmi párját, a nominális horgony fogalmát a monetáris politika, ezen belül is az inflációs célkövetés szakirodalma vezette be, amely azt fejezi ki, hogy bizonyos célok megvalósítását nominális változók alakulásához kötik. A mi esetünkben a nominális horgony fogalmának használata félrevezető lenne, hiszen a jelen cikkben említett rögzítési pont éppen *nem* nominális változó, vagyis feladata az önkormányzati források reálértékének stabilizálása.

1. táblázat

A helyi önkormányzati szektor kiadásainak alakulása 1990 és 2008 között

Év	A helyi önkormányzatok GFS-rendszerü** kiadásai* (milliárd forint)	A kiadások nominális változása	Fogyasztói árindex*	Reálérték-változás
		(előző év=100,0 százalék)		
1990	315	–	–	–
1991	374	118,5	135,0	87,8
1992	489	133,3	123,0	108,4
1993	599	120,4	122,5	98,3
1994	750	125,2	118,8	105,4
1995	800	106,7	128,2	83,2
1996	913	114,1	123,6	92,4
1997	1 135	124,3	118,3	105,1
1998	1 348	118,8	114,3	103,9
1999	1 476	109,5	110,0	99,5
2000	1 651	111,9	109,8	101,9
2001	1 902	115,2	109,2	105,5
2002	2 286	120,2	105,3	114,1
2003	2 533	110,8	104,7	105,8
2004	2 689	106,0	106,8	99,0
2005	2 972	110,5	103,6	106,7
2006	3 210	108,0	103,9	103,9
2007	3 203	99,2	108,0	91,8
2008	3 135	97,8	106,1	92,2
2009	3 208***	102,4	104,1	98,4
2009/1990*	–	1 018	1 013	100,5

* A feladatok bővülése és a termelékenységi viszonyok változása miatt ez csak fenntartással kezelhető.

** GFS (Government Financial Statistics): az IMF által kifejlesztett államháztartás-statisztikai rendszer. A GFS-szemléletű indikátorszámítás alapelve a hiányfinanszírozási tételek kiszűrése mind a bevételi, mind a kiadási oldalon. A GFS-rendszerü kiadásokat eszerint minden finanszírozási művelettel megtisztítják, azonban a nettó kamatkidadások a rendszer részét képezik.

*** Előzetes adat.

2. A módszer nemzetközi előzményei

Bár az önkormányzatokra – mint szolgáltatásokat nyújtó és gazdasági javakat vásárló piaci szereplőkre – vonatkozó speciális árindex számításának szükségessége

felismert igény, nemzetközi szinten mégis csak elszigetelt módszertani kísérletekkel találkozhatunk.

A talán legkiterjedtebb koncepcionális és módszertani kísérletek a dél- ausztráliai önkormányzati csoporthoz köthetők. A Dél-Ausztráliai Önkormányzatok Szövetsége (Local Government Association of South Australia – LGASA) a fogyasztói árindex módszertanát követő – vagyis kosáralapú – önkormányzati árindexet (Local Government Price Index – LGPI) dolgozott ki az ausztráliai statisztikai hivatallal közösen. A kezdeményezés tehát itt is a gyakorlati tapasztalatok talaján sarjadt, hiszen szembevetővé váltak a fogyasztói árindex alapján készített számítások gyengeségei. A módszertan alapját egy önkormányzati fogyasztói kosár meghatározása jelenti, amelyekhez a kiadási adatok szerinti súlyokat rendelnek. E súlyokat, valamint a statisztikai szolgálat által közölt árindexeket figyelembe véve kalkulálják a Laspeyres-indexként értelmezett önkormányzati árindexet, amely a tőkejellegű és folyó kiadásokat egyaránt tartalmazza, habár e két kiadási típusra elkülönített adatsort is publikálnak, amelyek kompozíciójaként áll elő végső soron az önkormányzati árindex (*Local Government Association* [2010])

A szintén dél- ausztráliai Victoria állam településszövetsége (Municipal Association of Victoria – MAV), észlelve a helyi önkormányzatok költség- eszkalációját, olyan jelzőszám kialakítására tett javaslatot, amely alkalmas e folyamatok lehető legpontosabb közelítésére (Local Government Cost Index – LGCI). Az itt végzett számítások alapvetően más irányban haladtak tehát, hiszen nem olyan inflációs mutatót kerestek, amely jól megragadja az önkormányzatok által érzékelt inflációt, hanem olyan helyettesítő változót igyekeztek azonosítani (vagy létrehozni), amely alapján viszonylag jól következtethetnek a releváns árváltozási folyamatokra. Empirikus vizsgálatok alapján a helyi önkormányzatok költségeinek alakulását leg- megfeleleőbb módon az átlagos heti bérek, valamint az útépitési és útfenntartási költségek figyelembevételével kalkulált kompozit változó követte, ami újabb meggyőző bizonyítékokat szolgáltatott a fogyasztó árindex ezen célra történő alkalmazásának nem megfeleleő voltára. A kísérletezés egyes fázisaiban a módszertan kidolgozói igyekeztek újabb költségváltozókat is bekapcsolni (például irodai felszerelések, közlekedés). E törekvések nyomán a módszertan komplexitása erőteljesen nőtt, ráadásul voltak olyan költségelemek, amelyek időbeli lefutása meglehetősen szorosan követte a bérváltozásokat – vagyis ezek esetében a bérindex kiváló proxyváltozónak bizonyult (*Municipal Association of Victoria* [2008]).

Az Egyesült Államokban az *American City and County Magazine* közli időköz- önként a települési költségindexnek (Municipal Cost Index) nevezett mutatóját, amelynek célja – az előzőekhez hasonlóan – az inflációnak a települési szinten nyújtott szolgáltatások költségeire gyakorolt hatásainak megragadása (*Clemson University* [1998]).

3. Az önkormányzati árindex származtatása

Az önkormányzati bevételek (így a jövedelmi helyzet) mérését szolgáló reálérték-számítás finomítására alkalmas és a forrásallokációban is használható speciális indexszámot önkormányzati árindexnek nevezzük. Az általunk javasolt eljárás az árindexek számításának módszertanán alapul (KSH [2000]). A kiindulópont az önkormányzatok kiadásain alapuló fogyasztói kosár. Ezt a kiadások közgazdasági osztályozására támaszkodva hoztuk létre. Az önkormányzati kiadásokat három főcsoportba (bérek és bérjellegű kiadások; dologi kiadások; beruházások) soroltuk. Az egyes főcsoportokhoz a KSH által publikált hivatalos ár- és bérindexeket rendeltük.

Az önkormányzati árindex számítása tehát két lépcsőben történik. Elsőként az egyes főcsoportokra, tehát a bér-, és bér jellegű, a dologi és a beruházási kiadásokra vonatkozóan határozzuk meg egy-egy árindexet, majd pedig e három részindexből hozzuk létre – szintén megfelelő súlyozás alkalmazásával – a már teljes önkormányzati árindexet.

A főcsoportok kiadásokon belüli súlyát az adott év GFS-kiadási szerkezetekből nyerhetjük, bármely tetszőleges évre vonatkozóan. Nyilvánvaló, hogy miként nem feltétlenül létezik átlagos fogyasztó, úgy nem feltétlenül van átlagos önkormányzat sem. Ahogyan a CPI-számítás is lehetővé teszi, hogy a különböző fogyasztói csoportokra elkülönítetten számítsunk árindexet, úgy az önkormányzattípusokra is lehetséges ez, sőt egyedi jellemzők szerint is, ami különösen lényeges szempont, hiszen az egyes önkormányzatok erősen eltérő költségváltozásokkal szembesülhetnek fogyasztói kosaruk összetételétől függően. A következőkben bemutatjuk, hogy milyen módon származtattuk a javasolt árindexet.

A *bérjellegű kiadáshoz* háromféle bérindexet kapcsolunk. A súlyok a tényleges foglalkoztatási adatokból adódnak. 10 százalékos súllyal a köztisztviselők és szolgálati viszonyal rendelkezők „Közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás (*L*)” bérindexét, 45–45 százalékkal pedig a „szociális/egészségügyi (*N*)”, illetve az „oktatási (*M*)” szektor alkalmazottainak bérindexét vettük alapul. Itt a rendelkezésre álló adatok alapján a főcsoportokon belüli súlyarányokat az adott időszakban állandónak vettük.³

A *dologi kiadásokhoz* a könyvviteli mérlegek feldolgozásával a fogyasztói kosárban az egyes tételekhez kapcsolódó KSH árindexeket rendeltük. A dologi kiadások súlyainak meghatározására vonatkozó szempontrendszer – kiindulópontként – a kincstári adatoknak a KSH szerinti fogyasztói kosár alkotóelemeinek való megfeleltetése jelentette. A KSH-osztályozás és a kincstári beszámolók sorai közé beiktattuk a kötelező főkönyvi számlakeret hivatkozásait, a minél pontosabb tartalmi megfelelés érdekében. A következő lépésben a számlakeret egyes közgazdasági szempontú kiadáscsoportjait, illetve főkönyvi számláit egyértelműen megfeleltettük a kincstári

³ Hosszabb időszakra vonatkozó számításoknál ez nyilván erős leegyszerűsítés volna.

beszámolók soraival. (A megfeleltetés során használt áttétel nem okozott problémát, a kincstári beszámoló minden sora azonosítható volt.) Egy változás történt, ez sem okozott zavart: 2006-ban a kincstári beszámoló 03-as táblázat 21-es során megjelentek a PPP-vel (public-private partnership – köz- és magán-együtműködés) kapcsolatos dologi kiadások.⁴

A KSH-osztályozást követve a kincstári beszámolórendszer 03-as űrlapjának soraival a következő összefüggések és csoportosítási lehetőségek adódtak:

– Az *Élelmiszereknél (É)* együtt mutattuk be a vásárolt élelmiszereket és a vásárolt élelmezést (1 és 19-es sorok). Utóbbi szolgáltatástartalmú, kérdéses azonban, hogy a felhasznált szolgáltatás (étkeztetés) árképzése milyen erősséggel kötődik a nyersanyagként felhasználható élelmiszerárhoz. Valószínűsítettük a szoros összefüggést.

– A *Ruházatra (R)* egyetlen kincstári kód adata használható (12-es sor), ez a dologi kiadások terén a legegyszerűbb eset.

– A *Tartós fogyasztási cikkek (T)* gondot okoztak, a 11-es sor (kis értékű tárgyi eszközök, szellemi termékek beszerzése) tűnt használhatónak. További elemzést igényelt az e soron könyvelt tételek összetétele, tényleges megfelelése a tartós fogyasztási cikk kritériumainak. Biztosra vehető, hogy a súly további pontosítást igényel.

– A *Háztartási energia (E)* körében a tüzelőanyagok beszerzése (8) mellett ide soroltuk a gáz- és villamos energia szolgáltatást, illetve a távhőszolgáltatást is (23–25). Az önkormányzatok energiagazdálkodását ezek a könyvelési tételek fedik le, tényleges tartalmuk és megfelelésük a KSH-súllyal további elemzést és pontosítást igényel.

– Az *Egyéb cikkek, üzemanyagok (Ü)*, valamint a *Szolgáltatások (Sz)* lényegében maradékelven álltak össze. Előbbibe került minden, ami nem szolgáltatástartalmú és más kategóriába sem sorolható, utóbbiba a szolgáltatástartalmú „maradék” kincstári sorok. Magyarázatot igényelnek a kincstári beszámoló kiküldetéssel és reprezentációval kapcsolatos sorai, ezeket nem tekintettük szolgáltatástartalmúnak, ugyanis az önkormányzatoknál ezek jellegzetesen (de nem reprezentatív minta alapján) gépkocsi-használathoz, illetve étel és ital fogyasztásához kötődnek; nem jellemző a szállodai szolgáltatás, utazási szolgáltatás stb. A pontos összetétel, illetve a korrekt megfeleltetés további tájékozódást és vizsgálatot igényel. A reklám- és propagandakiadásokat nagy biztonsággal a szolgáltatásokhoz sorolhattuk.

⁴ Amennyiben az elmúlt húsz esztendőre ki szeretnénk számítani az önkormányzati árindexet, akkor az ilyen természetű változások kezelése több problémát is felvet.

Az önkormányzati árindex komponensei, a főcsoportok szerinti és a főcsoportokon belüli összetétel súlysámai 2002 és 2009 között
(százalék)

Komponens	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.		2008.		2009.	
	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly	KSH-index*	Súly
Béridex																
<i>L</i>	114,1	10	107,7	10	107,1	10	107	10	108,6	10	107,5	10	91,3	10	111,5	10
<i>M</i>	147,6	45	126,4	45	101,9	45	108,7	45	105,8	45	97,4	45	103,3	45	98,8	45
<i>N</i>	144,3	45	126,7	45	101,8	45	107,6	45	106	45	102,7	45	104,9	45	97,8	45
Béridex Σ	142,8	100	124,7	100	102,4	100	108,0	100	106,2	100	100,8	100	102,7	100	99,7	100
Főcsoport súly Σ		48		54		53		52		50		52		51		52
Dologi kiadások																
<i>É</i>	105,4	15,0	102,7	15,0	106,5	15,0	102,5	14,5	107,7	14,1	111,5	15,0	110,2	15,0	104,4	15,0
<i>R</i>	104,0	0,7	103,0	0,7	103,4	0,7	100,2	0,5	99,3	0,5	101,0	0,5	100,0	0,5	100,5	0,5
<i>T</i>	98,4	1,5	98,6	1,5	99,4	1,5	97,7	1,5	96,0	1,7	98,7	1,7	99,3	1,7	102,6	1,7
<i>E</i>	105,5	14,5	107,3	14,5	114,1	14,5	106,2	15,0	106,4	16,2	124,6	16,9	112,7	16,9	108,2	16,9
<i>Ü</i>	104,1	24,3	103,9	24,3	103,9	24,3	104,5	23,5	102,7	22,9	104	22,2	104,6	22,2	101,1	22,2
<i>Sz</i>	106,4	44,0	105,9	44,0	107,6	44,0	105,5	45,0	104,1	44,6	107,4	43,7	105,0	43,7	104,6	43,7
Dologi kiadások Σ	105,4	100,0	105,0	100,0	107,3	100,0	104,8	100,0	104,50	100,0	110,0	100,0	106,7	100,0	104,4	100,0
Főcsoport súly Σ		29		27		29		27		27		28		30		28
Beruházás	110,0		101,0		108,9		104,3		98,8		100,4		98,1		91,4	
Főcsoport súly Σ		23		19		18		20		23		20		19		20
Önkormányzati árindex	124,5		114,8		105,0		106,4		104,0		103,2		102,4		100,9	
CPI	105,3		104,7		106,8		103,6		103,9		108		106,1		104,2	

* Előző év = 100,0 százalék.

Megjegyzés. A táblázat az önkormányzati árindex számítását szolgáló munkatábla stilizált változata, kerekítéseket tartalmaz.

A dologi kiadásokban bekövetkezett szerkezetváltozások a kincstári beszámoló rendszerből követhető volt. Így ennek a főcsoportnak a belső súlyai számításainkban változtak.

A Felhalmozási kiadások esetében nem volt különösebb probléma, itt a KSH beruházási árindexével szoroztunk.

A 2. táblázatban bemutatjuk az önkormányzati árindexet, valamint azok komponenseit a 2004 és 2009 közötti időszakra⁵. Mindegyik évnél szerepeltettük az alkalmazott KSH-indexeket. A táblázat a szektor egészére számított önkormányzati árindex értékeit mutatja be. A 2009. évre vonatkozó költségvetési számok előzetes adatok.

A főcsoportok súlya, vagyis az önkormányzatok közgazdasági osztályozás szerinti kiadási szerkezete a vizsgált időszakban folyamatosan változott. Az első főcsoportban a 2002-es közalkalmazotti béremelések eredményeztek ugrásszerű változást. A beruházási kiadások arányának ingadozása jól láthatóan igazodik az önkormányzati választásokhoz. A dologi kiadások aránya relatív stabilitást mutat. Ugyanez a számítássorozat elvégezhető az önkormányzati szektor egyes szereplőire, illetve különféle szereplőcsoportokra.

3. táblázat

A magyar önkormányzatok árindexei típusonként 2004 és 2009 között
(Előző év=100,0)

Árindex	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
	év					
Önkormányzati árindex	105,0	106,4	104,0	103,2	102,4	100,9
Fővárosi önkormányzat árindexe	105,3	106,0	103,1	103,1	101,5	100,0
Fővárosi kerületek árindexe	105,1	106,4	104,3	103,7	102,4	101,4
Megyei jogú városok árindexe	104,9	106,4	104,0	103,2	102,2	101,2
Egyéb városok árindexe	105,0	106,4	104,0	103,1	102,4	101,2
Nagyközségek árindexe	105,0	106,4	103,9	103,0	102,6	101,0
Községek árindexe	105,3	106,4	104,0	103,0	102,5	101,3
Megyei önkormányzatok árindexe	104,6	106,7	104,9	103,9	103,0	103,1

Forrás: saját számítás.

⁵ A szerzők köszönetet mondanak a Helyi Observatórium közhasznú Kft. munkatársainak az adatbázis kezeléshez nyújtott segítségükért.

E cikkben az egyes önkormányzati típusokra végzett számítások eredményeit mutatjuk be. A hazai gyakorlatban a közigazgatási besorolás és az ezzel kapcsolatos tényleges feladateltérések alapján külön önkormányzati típusokat különböztetünk meg. Ezek a fővárosi önkormányzat, fővárosi kerületek, megyei jogú városok, egyéb városok, nagyközségek, községek, illetve a megyei önkormányzatok. A számítási eljárás megegyezik a korábbiakban bemutatottakkal. Rendelkezésre állnak az egyes típusok csoportok „fogyasztói kosarai”, amelyek alapján a KSH hivatalos árindexeivel határoztuk meg az így képzett önkormányzati csoportok árindexeit. A csoportok árindexeiből levezethető a szektor egészére számított önkormányzati árindex oly módon, hogy ezekhez hozzárendeljük az egyes csoportok összes kiadásokból képviselt súlyarányát. Az önkormányzattípusok önkormányzati árindexeinek értékei együtt mozognak a szektor egészére vonatkozó adattal, bár az országos átlagtól néhány tizedpontos eltérések tapasztalhatók. (Lásd a 3. táblázatot.) A számítás során láthatóvá vált, hogy az egyes típusok fogyasztói kosarában eltérések vannak, így a forrásszabályozás változásai is eltérően érintik a különböző csoportokat. Az eltérés a megyei önkormányzatok esetében a legnagyobb.

4. Milyen bevételre számítsunk reálértéket?

Az árindex kiszámítása után felmerül a kérdés, hogy az önkormányzati bevétel egészére vagy esetleg meghatározott részére számítsunk az önkormányzati árindex segítségével reálértéket. A költségvetési gazdálkodásban alkalmazott „globális fedezet elve” szerint – amit a számvitel bruttó elszámolás elveként ismert – a konkrét bevétel nem állítható szembe a konkrét kiadással. Ez azt mondhatja velünk, hogy az összes bevétel jelenti az összes kiadás fedezetét, tehát a reálértéket is az összes bevételre célszerű számolni. Ezt az érvet erősíti az a hazai szabályozási gyakorlat, amely – eltérően a nemzetközi gyakorlattól – szabad átjárást enged a folyó és a felhalmozási költségvetés között, lehetővé téve ezzel a tőkebevételeknek a folyó költségvetési deficit finanszírozásába történő bevonását. Közgazdasági nézőpontból azonban értelmes meggondolás az is, ha ennél szűkebb bevételi kategóriára számítsunk reálértéket. Ilyen lehet a folyó bevétel. Ebben az esetben persze olyan árindexet kell konstruálni, amelynek „fogyasztói kosarában” nem jelennek meg a beruházási kiadások. Ugyanúgy jelentős információtartalommal rendelkezik az állami hozzájárulások reálértékének alakulásáról szóló adat. Ez – azon túl, hogy információt szolgáltat az állami hozzájárulásokkal kapcsolatos fiskális magatartásról – alkalmas arra is, hogy a központi forrásszabályozásban reálhorgony legyen. A 4. táblázatban a 2004 és 2009 közötti időszakra mutatjuk be külön az önkormányzat-

ok GFS-bevételeinek⁶ és az államilag szabályozott működési bevételeinek a reálértékét. Az előbbi kategória az önkormányzatok számára különféle finanszírozási műveletek nélkül rendelkezésére álló bevételeket; az utóbbi a kötelező állami feladatok ellátásához történő állami hozzájárulásokat és az átengedett személyi jövedelemadót tartalmazza.⁷ A táblázatban szereplő reálértékek értékelése két szempontból végezhető el. A számok egyfelől megerősítik, hogy a javasolt önkormányzati árindex és a fogyasztói árindex más-más önkormányzati reálbevételt mér, tehát van jelentősége a pontosabb mérce kiszámításának. A számok másfelől jelzik az önkormányzati szektor „elszegényedését”. A GFS-bevételek reálérték-csökkenése mögött egyfelől a saját bevételek (különösen a helyi adóbevételek) elégtelen növekedése, másfelől a beruházásokkal kapcsolatos pályázati pénzek gyenge abszorpciója húzódik meg.

4. táblázat

*A magyar önkormányzatok állami hozzájárulásainak és GFS-bevételének reálérték alakulása
2004 és 2009 között évenként*

Megnevezés	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
	év					
Normatív állami támogatások és átengedett személyi jövedelemadó (milliárd forint)	1 163	1 210	1 180	1 166	1 075	1 108
Normatív állami támogatások és átengedett személyi jövedelemadó reálértéke (önkormányzati árindexszel számolva)	100,0	97,7	93,3	94,9	89,1	103,7
Normatív állami támogatások és átengedett személyi jövedelemadó reálértéke (CPI)	98,3	100,4	93,3	90,7	86,7	98,8
Összes GFS-bevétel (milliárd forint)	2 674	2 891	3 053	3 080	3 268	3 125
Összes GFS-bevétel reálértéke (önkormányzati árindexszel számolva)	101,9	101,6	101,9	95,8	102,7	96,6
Összes GFS-bevétel reálértéke (CPI)	100,4	104,4	102,0	93,5	99,9	92,1

Forrás: KSH és pénzügyminisztériumi adatok alapján saját számítás.

⁶ A hazai gyakorlatban ez az önkormányzati saját bevételeket, helyi adókat, használati díjakat és kamatbevételeket, valamint sajátos bevételeket, a megosztott adókat és az állami hozzájárulásokat, vagyonhasznosítási bevételeket foglalja magában – kizárva a hitelbevételeket és a folyó évben történt pénztartalék-felhasználást. Ez utóbbi két finanszírozási tétellel kiegészített GFS-bevételt tárgyévi bevételnek nevezik.

⁷ Az egészségügyi ellátásokat finanszírozó OEP-támogatásokat ez a tétel módszertani megfontolásokból nem tartalmazza.

5. Záró megjegyzések

Az önkormányzati árindex megpróbál olyan szakmai kompromisszumot kötni a mérés pontosságának igénye és a mérőszám gyakorlati alkalmazhatóságának célja között, amely megfelelő egyensúlyt biztosít a két szempont érvényesítésében. A javasolt mutatószám előállítási költségei nem jelentősek, a módszer transzparens. A számításnál a KSH hivatalos árindexeire építettünk, s ez a tény az előző két jellemzőt messzemenően erősíti. E koncepciót szakmai vitára szánjuk. Úgy gondoljuk, hogy a bemutatott eredmények ebben a fázisban is alkalmasak arra, hogy árnyaltabb választ tudjunk adni arra a kérdésre, hogy miként alakul a szektor forrásainak reálértéke és ezen keresztül pénzügyi helyzete. Ezen túlmenően úgy gondoljuk, hogy a beható szakmai viták eredményeként kialakuló önkormányzati árindex alkalmas tervezési segédeszköz a központi forrásszabályozás allokációs mechanizmusainak korszerűsítésében.

Az önkormányzati árindex súlyszerkezete a téma továbbgondolását igényli, illetve felveti az egyes súlyok további empirikus vizsgálatának a szükségességét. Nem zárható ki, hogy a kiadási szerkezet sztochasztikus összefüggést mutat egyes gazdálkodási jellemzők értékének önkormányzat típusonkénti, illetve területi jellegzetességeivel (demográfiai adatok, kistérségi GDP, foglalkoztatottsági és ellátottsági mutatók) valamint a típusos/területi adatok időbeni alakulásával. Értékes információkat szolgáltathatnak az egyes önkormányzati ágazatokra (szociális ellátás, közoktatás, helyi infrastruktúrafejlesztés) szétbontott súlyok és ezek idősorai önkormányzat típusonként, területi egységenként. A központi forrásszabályozás – mind az alkalmazott támogatási technikáival, mind a támogatási jogcímek és mértékek sűrű változtatásával⁸ – az önkormányzatok gazdálkodási környezetéből származó bizonytalanságok fontos forrása. A költségvetési fegyelem csak a két államháztartási szint kölcsönös bizalma alapján teremthető meg. Ennek fontos feltétele volna az, ha a központi forrásszabályozás (beleértve a központi adók megosztását is) alapvető szabályozása nem az éves költségvetési törvényben, hanem külön törvényben történne, amely középtávra – mondjuk egy politikai ciklusra – rögzítené a forrásszabályozás alapvető „játékszabályait” (fixing). Szakmai körökben sokat vitatott kérdés a fixing, azaz a támogatási és adómegosztási rendszer kiszámíthatóbbá tételére vonatkozó javaslat. Ahogy a nemzetközi gyakorlat mutatja, nem mondhatjuk, hogy ez ne volna életszerű, a gyakorlatban megvalósítható (*Illés [2005], OECD [2006]*). A fixingen alapuló forrásallokáció értelmében az önkormányzatok rögzített szabályok szerint részesednének az egyébként (a GDP, az adóbevételek ingadozása stb. miatt) változékony államháztartási forrásokból. Ennek előnye a kiszámíthatóság mellett az átláthatóság növekedése. Ha a költségvetési törvény rögzíti az önkormányzati szektornak jutta-

⁸ Az Állami Számvevőszék számtalanszor jelezte ennek káros hatásait.

tandó források nagyságát, akkor ennek allokálási mechanizmusát nyugodtan lehetséges külön rögzíteni. E fixing finomítható volna – és erre jó szabályozást segítő mérőszám az önkormányzati árindex – olyan mechanizmussal, amely e változékonyságot a feladatellátáshoz kapcsolódó reálhorgonnyal, a hozzájárulás reálértékének stabilizálásával egészítené ki.

A kiszámíthatóbb forrásszabályozás nemcsak az önkormányzatoktól elvárt pénzügyi feyelmet teszi reális követelménnyé, de a helyi tervezési tevékenység stratégiai jellegének erősítését is szolgálná. Ez annál is fontosabb, mivel az államháztartásban a reál- és pénzfolyamatok összehangoltsága meglehetősen gyenge lábakon áll (ÁSZKUT [2010]).

Végül, de nem utolsó sorban úgy gondoljuk, hogy az ilyen jellegű számítások rávilágítanak az államháztartási információs rendszer néhány problémájára is. Az önkormányzati árindex számítása kapcsán néhány, az államháztartási információs rendszer sürgető korszerűsítése során is használható tapasztalatokhoz jutottunk.

Irodalom

- ÁSZKUT (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK KUTATÓ INTÉZETE) [2010]: A nemzetgazdasági tervezés megújítása – Nemzeti igények, uniós követelmények.
[http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/E873BDD389343FCCC12577B60034B6E1/\\$File/t336.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/E873BDD389343FCCC12577B60034B6E1/$File/t336.pdf)
- CLEMSON UNIVERSITY [1998]: Government Needs a Price Index. In: *The Community Leader's Letter*. 7. évf. 2. sz. <http://www.strom.clemson.edu/teams/ced/econ/7-2No24.pdf>
- DEPARTMENT OF MANAGEMENT SERVICES [2004]: *Discussion and Analysis of Population plus Inflation as a Formula for Growth in City Expenditures and Other Measures*. Virginia Beach. <http://www.vml.org/LEG/05PropTax/issuesscipop2.doc>
- FERENCZI B. – VALKOVSKY S. – VINCZE J. [2000]: Mire jó a fogyasztóiár-statisztika? *Közgazdasági Szemle*. 47. évf. 10. sz. 751–774. old.
- GOGLIO, A. [2009]: A szubnacionális kormányzati szint hatékonyságának előmozdítása Magyarországon. *Pénzügyi Szemle*. 54. évf. 4. sz. 581–604. old.
- HAINES, M. R. [1989]: *A State and Local Consumer Price Index for the United States in 1989*. National Bureau of Economic Research. Cambridge.
- ILLÉS I. [2005]: Önkormányzati finanszírozás és adózás nemzetközi összefüggésben. In: Vigvári András (szerk.): *Félúton. Tanulmányok a helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének továbbfejlesztési lehetőségeiről*. TIMP. Budapest.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2000]: *A fogyasztóiár-statisztika módszere*. Budapest.
- KÖVES P. [1981]: *Indexelmélet és közgazdasági valóság*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- LOCAL ASSOCIATION OF SOUTH AUSTRALIA [2010]: *SA Local Government Price Index*. <http://www.lga.sa.gov.au/site/page.cfm?u=977>
- MUNICIPAL ASSOCIATION OF VICTORIA [2008]: *Local Government Cost Index Report 2008-09*. Melbourne.

- MUNICIPAL ASSOCIATION OF VICTORIA [2009]: *CPI & Local Gov't Cost Index – Fact Sheet*. Melbourne.
- OECD (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) [2006]: *Fiscal Rule for Sub-national Governments: Design and Impact*. Paris.
- SZILÁGYI Gy. [2002]: Indexek és nemzeti számlák. *Statisztikai Szemle*. 80. évf. 1. sz. 5–21. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2002/2002_01/2002_01_005.pdf
- VIGVÁRI A. [2006]: A decentralizáció és az önkormányzati pénzügyi rendszer. In: *Vigvári András* (szerk.): *Decentralizáció, transzparencia, elszámoltathatóság*. Magyar Közigazgatási Intézet. Budapest.
- VIGVÁRI A. [2008]: Szubszidiaritás nélküli decentralizáció. Néhány adalék az önkormányzatiság magyar modelljének korszerűsítéséhez. *Tér és Társadalom*. XXII. évf. 1. sz. 141–167. old. http://www.rkk.hu/TET/2008_1/TET_2008_1.pdf
- VIGVÁRI A. [2009]: Atipikus önkormányzati eladósodás Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*. LVI. évf. 7–8. sz. 709–730. old.

Summary

A medium level price index that regards an easily definable group of economic agents is to set out in this paper starting from the well-known methodological problems of measuring inflation. The local government price index is derived from other price indices published by the Hungarian Central Statistical Office (HCSO), so it can be calculated at a small expense. Moreover, it can be used not only for an analysis, but also for control purposes. However, the development of the real value of local government fiscal resources is not decisive, it is only a factor in the debate on the sufficiency of funding of local governments. A more accurate evaluation of the real value of local government fiscal resources is essential in terms of an analysis, and it can also be used in the creation process of a better and more transparent intergovernmental fiscal allocation mechanism.

K+F-aktivitás mátrix – Új koncepció a kutatás-fejlesztés teljesítményértékelésében*

Molnár László,
a Miskolci Egyetem
egyetemi adjunktusa
E-mail: laszlo.molnar@uni-miskolc.hu

A szerző a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján vizsgálja a kutatás-fejlesztési aktivitás különböző mérési módszereit, különös tekintettel a gyakorlatban leginkább elterjedt kompozit indikátorokra és azokra a többváltozós statisztikai módszerekre, amelyeket összetett mutatószámok képzésére alkalmaznak; részletesen bemutatja a kutatás-fejlesztési aktivitás mérésére megalkotott K+F-aktivitás mátrixot (R&D activity matrix). Ez az újonnan kifejlesztett elemzési módszer a kutató-fejlesztő helyek input, folyamat és output aktivitását mennyiségi (teljesítmény) és minőségi (hatékonyság) aspektusból leíró portfóliótechnika.

TÁRGYSZÓ:
Kutatás-fejlesztés.
Teljesítménymérés.

* A szerző köszönettel tartozik a felkért szakértőknek az értékes véleményükért: *dr. Szunyogh Zsuzsanna*, Központi Statisztikai Hivatal; *dr. Nyíry Attila*, NORRIA Észak-magyarországi Innovációs Ügynökség; *dr. Török Ádám*, Budapesti Műszaki Egyetem; *dr. Lippényi Tivadar*, Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal; *dr. Bakács András*, Nemzetgazdasági Minisztérium; *dr. Tihanyi Károly*, Richter Gedeon Nyrt.; *Major Nagyézsda*, Borsodchem Zrt.; *dr. Nagy Gábor*, TVK Nyrt.; *Kinczel Péter*, Chinoín Zrt.; *Gondos Gyula*, Robert Bosch Power Tool Kft.

Az országok teljesítményét összehasonlító összetett mutatószámok iránt növekvő érdeklődés tapasztalható a politikai döntéshozók és a közvélemény részéről. Az egyszerű összehasonlítást lehetővé tevő mutatószámok olyan komplex és nehezen megfogható területek bemutatására nem alkalmasak, mint a technológiai fejlődés, az innováció és a kutatás-fejlesztés. Ezek alakulásáról egy körültekintően kialakított összetett indikátor segítségével könnyebb a közvélemény tájékoztatása, és bizonyítottan hasznosak az országok teljesítményének összehasonlításában. Ugyanakkor az összetett mutatószámok – ha rosszul alkották meg vagy félreértelmezték azokat – félrevezető üzeneteket is küldhetnek a politikusok számára. Az indikátorok által mutatott összkép gyakran készíti a felhasználókat – különösképpen a politikai döntéshozókat – végtelenségig leegyszerűsített elemzési vagy politikai következtetések levonására; ahelyett, hogy a kompozit indikátorok vitaindítók és a közérdeklődés felkeltésének kezdőpontjai lennének. Megfelelőségüket pedig az általuk érintett területek figyelembevételével lehet csak értékelni (*Nardo et al.* [2005]).

A kutatómunkánk alapvető célja megalkotni egy új mérési módszertant a kutatás-fejlesztés teljesítményértékelésében, amelynek segítségével kifinomult eszközrendszer alapján válik mérhetővé a vállalati K+F-aktivitás. Koncepciónkban erre két aspektusból teszünk kísérletet:

– Az első változat szerint a K+F-aktivitás mérésében objektív, mennyiségi adatokra támaszkodunk, amelyek természetes mértékegységben (millió forint, fő, darab) vannak kifejezve – ez a verzió az ún. kvantitatív mérési részmodell (quantitative measurement model – QN-MM).

– A második változatban a mennyiségi adatokkal ellentétben minőségi jellemzők dominálnak, ebben – az ún. kvalitatív mérési részmodellben (qualitative measurement model – QL-MM) – a viszonyszámok jelentik a rendszer alapját.

A mérési részmodellek közötti legfőbb különbség a felhasznált változók típusa, amelyek között megkülönböztetünk mennyiségi adatokat és minőségi jellemzőket. A legfőbb hasonlóság pedig az információk forrása, hiszen mindkét változat olyan változókkal dolgozik, amelyek csak és kizárólag vállalati megkérdezésből származhatnak.

A kitűzött cél elérése megköveteli az alkalmazott módszertan nemzetközi és hazai közgazdaság-tudományi normákhoz történő igazítását. Ennek megfelelően mindvé-

gig nagy hangsúlyt fektettünk a feladat igényének leginkább megfelelő kutatási módszerek, kvalitatív és kvantitatív technikák, matematikai és statisztikai elemzések megválasztására.

– Az új mérési módszertan megalkotásában nem hagyatkozhattunk kizárólag a szakirodalmi és szekunder adatokra, ezért mélyinterjú segítségével biztosítottuk azt, hogy ne hagyjunk figyelmen kívül releváns tényezőt vagy belső kapcsolatot az általunk felállított elméleti koncepcióban. A felkért szakértők közül öten a központi kormányzati, öten pedig a nagyvállalati szektor prominens képviselői közül kerültek ki.

– Ezt a vállalati megkerdezés követte, amelyet az új mérési módszertan verifikálására kifejlesztett kérdőív próbakérdezése vezetett be azon kutatás-fejlesztési vezetők körében, akik már a modellalkotás fázisában segítettek munkánkat. A kvantitatív, primer kutatás során összesen 67 magyarországi kutatás-fejlesztési tevékenységet folytató nagyvállalatot kérdeztünk meg a végleges kérdőív segítségével, telefonos interjú formájában. A teljes minta pontossági szintje 95 százalékos megbízhatóság mellett $\pm 8,8$ százalékpont. Az adatok elemzését Excel- és SPSS-szoftverek segítségével hajtottuk végre.

A következőkben a kutatás eredményeit mutatjuk be: először a nemzetközi összehasonlításokban is alkalmazott kutatás-fejlesztési kompozit indikátorokat és mérési módszertanokat, majd az általunk megalkotott K+F-teljesítmény index és K+F-hatékonyság index elméleti és gyakorlati tudnivalóit összegezzük, valamint a K+F-aktivitás mátrixot, amely az újonnan kifejlesztett összetett mutatószámokat, mint tengelyeket használja fel.

1. A kutatás-fejlesztés kompozit indikátorai

Az országok kutatás-fejlesztési és innovációs teljesítményének összetett mutatószámokkal történő mérésére olyan szervezetek tettek kísérletet, mint például a Nemzetközi Menedzsment és Fejlesztési Intézet (International Institute for Management and Development – IMD), az Egyesült Államok Kutatási és Fejlesztési Testülete (RAND Corporation) vagy az ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme – UNDP). Ezek a próbálkozások azonban csak egy-egy évre szóltak és nem folytatódtak tovább (IMD [2009], Wagner *et al.* [2001], Wag-

ner–Horlings–Dutta [2001b], *NSB* [2008], *UNDP* [2007]). Érdekességképpen még meg lehet említeni a kifejezetten csak az ipari és a szolgáltatási szektorok innovációs aktivitásának (*Hollanders–Kanerva* [2009]) és a kutató-fejlesztő tevékenység alapjául szolgáló kreativitás (*Hollanders–van Cruysen* [2008], *Hui et al.* [2005]) és a gazdasági globalizáció (*OECD* [2005]) mérésére tett első próbálkozásokat.

A nemzetközi összehasonlításban használt kompozit indikátorok mellett érdemes említést tenni azokról a matematikai-statisztikai módszerekről, amelyeket a kutatás-fejlesztés teljesítményértékelésben az utóbbi években felhasználtak.

Borsi és Telcs [2004] (*Török* [2005]) arra kereste a választ, hogy a K+F-statisztikák jól értelmezhető csoportjaira, azaz a mutatószámokra konstruálható-e olyan összetett mutató, amely a lehető legtöbb információt hordozza, azaz a mutatók szórásából kellően nagy hányadot magyaráz. A kérdésre főkomponens-elemzéssel (principal component analysis – PCA) adtak választ (lásd *Niwa–Tomizawa* [1995]). Megállapításuk szerint ennek a módszernek a segítségével felállított, több mérőszámot együttesen figyelembe vevő kompozit rangsorok jól értelmezhetők.

Borsi és Telcs [2004] arra is választ keresett, hogy kialakítható-e kutatás-fejlesztési mutatószámok esetében olyan nem önkényes súlyozás, amellyel egy statisztikailag konzisztens összetett rangsor állítható össze. A kérdésre a ma egyre szélesebb körben elterjedt heurisztikus optimumkeresési megoldások egyikével, a genetikus algoritmussal (genetic algorithm – GA) adtak választ, és megállapították, hogy a vizsgált országokra egyértelmű pozíció határozható meg a módszer segítségével.

A fuzzy halmazok elméletét (fuzzy set theory – FST), amelyet a menedzsment tudományok területén (*Tran et al.* [2002], *Tsaur–Chang–Yen* [2002], *Moon–Kang* [1999], *Sohn–Yang–Kang* [2001]) gyakran alkalmaznak, először *Moon és Lee* [2005] használták fel kompozit tudományos és technológiai indexek készítéséhez. A vizsgálatba vont tudományos és technológiai indikátorokat szekunder és primer kutatás alapján jelölték ki, majd ezt követően különböző területek (akadémiai szektor, közszektor, ipar, természettudomány és társadalomtudomány) szakértőit kérték meg, hogy jelzők segítségével fejezzék ki véleményüket az indikátorok relatív fontosságáról. Az indikátorokból – a szakértők válaszait fuzzy halmazok elmélete segítségével meghatározott értékekkel súlyozva – három kompozit indikátort hoztak létre (*K+F-input*: K+F-dolgozók, K+F-ráfordítások, K+F-alaptőke; *K+F-output*: szabadalmak, publikációk, technológia kereskedelem; *gazdasági output*), amelyeket keresztmetszeti és longitudinális vizsgálatokhoz használtak fel.

A táblázat a kutatás-fejlesztés nemzetközi összehasonlításokban alkalmazott összetett mutatószámait tartalmazza.

A kutatás-fejlesztés kompozit indikátorai nemzetközi, nemzetgazdasági és regionális szinten

Index	Az index kifejlesztője	Tényező	Módszertan	Forrás
Összesített innovációs mutató (summary innovation index – SII)	Európai Bizottság	Harmine EIS-mutató	Harmine EIS-mutató transzformált értékének súlyozatlan átlaga	<i>Hollanders-van Cruysen</i> [2008b], <i>EC</i> [2009]
Globális innovációs eredménytábla indexe (global innovation scoreboard index – GIS Index)	Európai Bizottság	GIS-mutatók	Adott dimenzióba tartozó indikátorok egyszerű átlagából dimenzió kompozit innovációs indexek (dimension composit innovation index – DCII), Három dimenzió kompozit innovációs index súlyozott átlaga	<i>Archibugi-Denni-Filippetti</i> [2009]
Átfogó regionális összesített innovációs index (revealed regional summary innovation index – RRSII)	Európai Bizottság	RIS-mutatók	A regionális nemzeti összesített innovációs index (regional national summary innovation index – RNSII) és a regionális európai összesített innovációs index (regional european summary innovation index – REUSII) transzformált értékek súlyozott átlaga	<i>Hollanders</i> [2007]
Technológiai fejlettség indexe (technological-advance index – Tech-Adv)	ENSZ Iparfejlesztés Szervezete (United Nations Industrial Development Organisation – UNIDO)	Medium-tech és high-tech ipar hozzáadott értéke és az ipari export	A mutatók számtani átlaga	<i>UNIDO</i> [2005]
Technológiai aktivitás indexe (technological activity index – TAI)	ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)	K+F-tevékenységben foglalkoztatott munkaerő, szabadalmak és a tudományos publikációk száma	–	<i>UNCTAD</i> [2005]
ArCo technológia index (ArCo technology index – ArCoTI)	Archibugi-Coco	Szabadalmak és tudományos publikációk száma, a régi és az új technológiák (internet, vezetékes és mobil telefon) elterjedése, humán tőke fejlettsége	Három részmutató számtani átlaga, amelyek szintén számtani átlagai az őket alkotó változóknak	<i>Archibugi-Coco</i> [2004]
Globális versenyképességi index (global competitiveness index – GCI) tizenkettedik pillére	Világgazdasági Fórum (World Economic Forum – WEF)	Innovációs kapacitás, tudományos kutatóintézetek színvonala, vállalatok K+F-ráfordításai, egyetemek és üzleti szféra kutatási együttműködései, fejlett technológiájú termékek kormányzati beszerzése, tudósok és mérnökök rendelkezésre állása és szabadalmak bejegyzése	–	<i>WEF</i> [2009]
Tudásgazdaság index (knowledge economy index – KEI) és Tudás index (knowledge index – KI) harmadik pillére	Világbank (World Bank – WB)	Licenciadíjak, USPTO-nál* bejegyzett szabadalmak, a tudományos és műszaki folyóiratcikkek	–	<i>WB</i> [2009]

* *United States Patent and Trademark – Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatala.*

Forrás: Saját szerkesztés.

A burkológörbe-elemzést (data envelopment analysis – DEA) a hazai szakirodalomban (lásd *Bunkóczi–Pitlik* [1999], *Fülöp–Temesi* [2001], *Koty* [1997], *Tibenszkyné* [2007], *Tóth* [1999]) elsőként *Borsi* [2005] (*Török* [2005]) használta a K+F hatékonyságának vizsgálatára *Färe–Grosskopf–Knox Lovell* [1994] alapján. A nemzetközi szakirodalomban (*Nardo et al.* [2005]) azonban nem új ez az alkalmazási terület. A burkológörbe-elemzésben input mutatóként a K+F-ráfordításokat és -dolgozókat, outputként pedig a publikációk és a szabadalmak számát használták. Ez az eljárás alkalmas arra, hogy meghatározzuk azokat a pontokat, amelyek a legjobban teljesítő országokat reprezentálják. A pontok alkotják a hatékonysági lehetőségek burkológörbét, amely alatt elhelyezkedő országok nem hatékonyak. Ezek pontos pozícióját a hozzájuk közel eső hatékony országok mutatóiból egyértelműen meg lehet adni.

Összefoglalva elmondható, hogy a különálló mutatószámok olyan kvantitatív vagy kvalitatív mérési módszerei a megfigyelhető tényeknek, amelyek segítségével meghatározható az országok relatív pozíciója egy adott területen, és kijelölhető a változás térbeli vagy időbeli iránya. Az indikátorok hasznosak továbbá a trendek meghatározásában, egy adott téma iránti figyelem felkeltésében, politikai prioritások felállításában és a teljesítmények összehasonlításában vagy nyomon követésében. Kompozit indikátorról akkor beszélünk, amikor a különálló mutatószámok egy önálló indexet alkotnak valamilyen matematikai vagy számítási modell alapján. Az összetett mutatószám elméletileg olyan többdimenziós fogalmakat képes mérni, amelyeket a különálló mutatószámok nem tudnak megragadni (*Nardo et al.* [2005]).

2. A K+F-teljesítmény index és a K+F-hatékonyság index

A következőkben a kvantitatív és kvalitatív mérési részmodellek bemutatása és verifikálása következik.

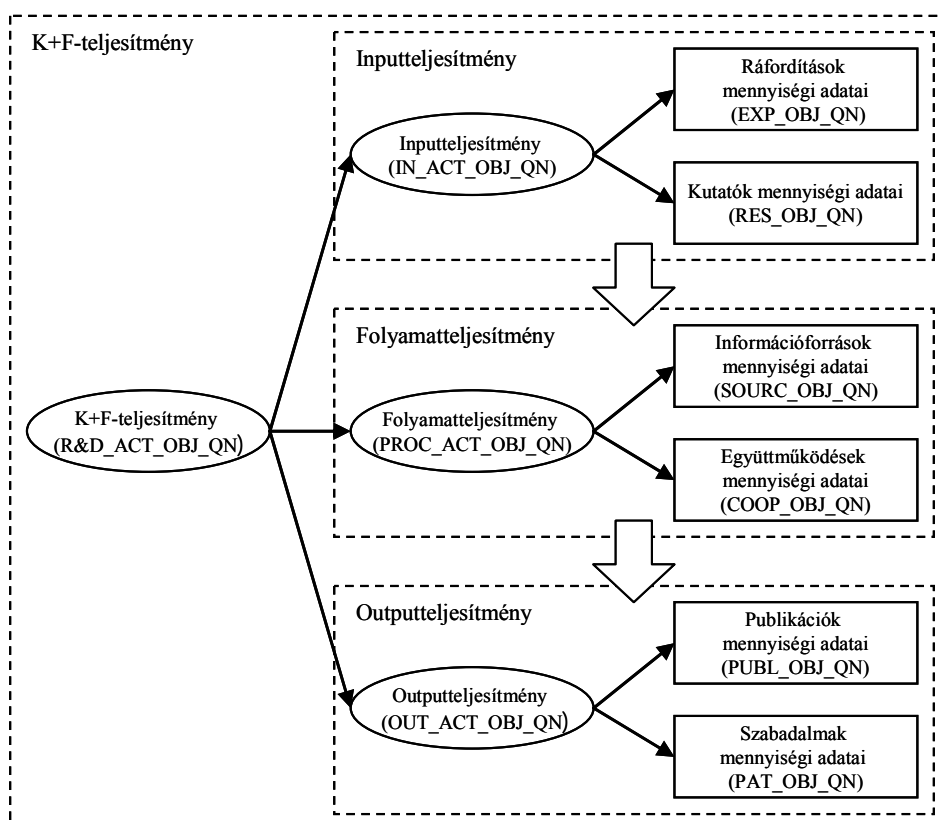
2.1. Kvantitatív mérési részmodell

A kvantitatív mérési részmodell négy főkomponens-elemzés (K+F-teljesítmény, inputteljesítmény, folyamatteljesítmény és outputteljesítmény) összefüggő rendszerre.

A K+F-teljesítmény főkomponens-elemzés első látens változója az inputteljesítmény, amely a kutató-fejlesztő tevékenység bemeneti oldalán jelentkező objektív, mennyiségi adatokon alapuló anyagi és személyi erőforrás használatának intenzitását foglalja magában. A főkomponens-elemzés második látens változója a folyamatteljesítmény, amely a vállalalkozási K+F-helyek által kifejtett kutató-fejlesztő tevékenység

folyamata során jelentkező objektív, mennyiségi adatokon alapuló aktivitást jelenti. Tipikus megjelenési formái az információforrások igénybe vétele és együttműködés más K+F-helyekkel. Az elemzés harmadik látens változója az outputteljesítmény, amely a vállalatok által kifejtett K+F-tevékenység kimentei oldalán jelentkező kézzel fogható eredményeinek, publikációknak és szabadalmaknak mennyiségi adatait foglalja magában. Az előzőkben ismertetett főkomponens-elemzések összekapcsolását jelentő, vagyis a K+F-teljesítmény objektív, mennyiségi adatokon alapuló mérését lehetővé tevő kvantitatív mérési részmodellt az 1. ábra tartalmazza.

1. ábra. Kvantitatív mérési részmodell

Forrás: Saját szerkesztés.

A K+F-teljesítmény főkomponens-elemzésének megfelelőssége¹ ($KMO = 0,695$) „mérsékelt”, a Bartlett-próba² szignifikanciaértéke pedig 0,000. Az értékekből következik, hogy a főkomponens-elemzés megfelelő módszer a látens főkomponenseken, és a változók nem korrelálatlanok páronként. Az első főkomponens sajátértéke 2,097, vagyis az eredeti változók által hordozott információmennyiség kétharmadát (69,9%) sikerült egy főkomponensbe sűríteni. A magyarázott varianciarány alapján egy főkomponensnek van létjogosultsága. Az inputteljesítmény faktorsúlya 0,802; a folyamatteljesítményé 0,849; az outputteljesítményé pedig 0,856. A magas faktorsúlyok a K+F-teljesítmény kompozit indikátor és az eredeti változók közötti szignifikáns, pozitív irányú erős kapcsolat egyértelmű kifejezői. A látens főkomponens (K+F-teljesítmény) által magyarázott variancia aránya 64,4 százalék az inputteljesítmény, 72,1 százalék a folyamatteljesítmény és 73,3 százalék az outputteljesítmény esetében, vagyis a főkomponens-elemzéssel létrehozott kompozit indikátor a teljes információmennyiség többségét tartalmazza. A kvantitatív mérési részmodellre vonatkozó főkomponens-elemzések eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a részmodell verifikálása az elvárt eredményeket hozta: sikerült paraméterezni a vállalatok K+F-teljesítményt kifejező mérési módszert. Nevezzük ezt a kompozit indikátort K+F-teljesítmény indexnek (R&D performance index – R&D-PERFIND), amely kiszámításának menetét a Függelék 1. tartalmazza.

2.2. Kvalitatív mérési részmodell

A kvalitatív mérési részmodell – a kvantitatív mérési részmodellhez hasonlóan – négy főkomponens-elemzés (K+F-hatékonyság, inputhatékonyság, folyamathatékonyság és outputhatékonyság) összefüggő rendszere.

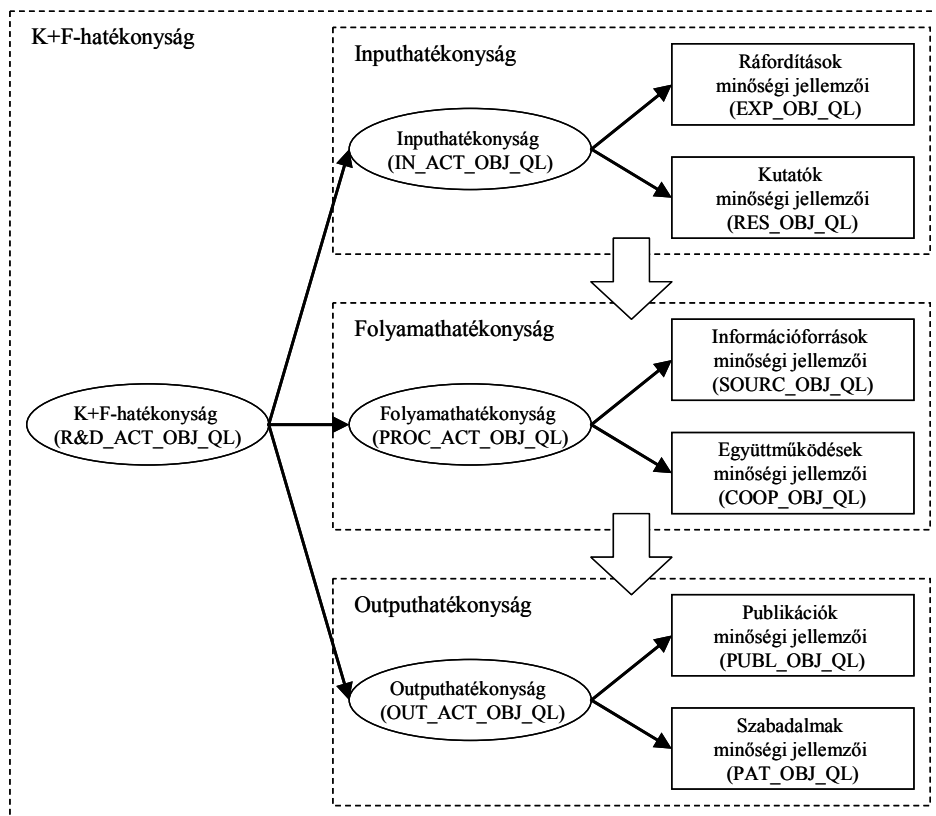
A K+F-hatékonyság főkomponens-elemzésének első látens változója az inputhatékonyság, amely a kutató-fejlesztő tevékenység bemeneti oldalán jelentkező objektív, minőségi jellemzőkön alapuló anyagi és személyi erőforrás-használatának intenzitását foglalja magában. A főkomponens-elemzés második látens változója a folyamathatékonyság, amely a vállalkozási K+F-helyek által kifejtett kutató-fejlesztő tevékenység folyamata során jelentkező objektív, minőségi jellemzőkön alapuló aktivitást jelenti. Tipikus megjelenési formái az információforrások igénybe vétele és együttműködés más K+F-helyekkel. Az elemzés harmadik látens vál-

¹ A faktorelemzés helytállóságát elemző mutatószám. Magas értékei (0,5–1,0) azt jelzik, hogy a faktorelemzés helyén való. A 0,5 alatti értékek esetében a faktorelemzés nem megfelelő módszer (Malhotra [2002] 674. old.).

² Tesztstatisztika, amellyel azt a hipotézist vizsgáljuk, hogy a sokaságban a változók páronként korrelálatlanok. Más szóval a sokasági korrelációs mátrix egy egységmátrix, ahol minden egyes változó tökéletesen korrelál saját magával ($r = 1$), de páronként korrelálatlan a többi változóval ($r = 0$) (Malhotra [2002] 674. old.).

tozója az outputhatékonyság, amely a vállalatok által kifejtett K+F-tevékenység kimentei oldalán jelentkező kézzel fogható eredményeinek, publikációknak és szabadalmaknak minőségi jellemzőit foglalja magában. Az előzőekben ismertetett főkomponens-elemzés összekapcsolását jelentő, vagyis a K+F-hatékonyság objektív, minőségi jellemzőkön alapuló mérését lehetővé tevő kvalitatív mérési részmodellt a 2. ábra tartalmazza.

2. ábra. Kvalitatív mérési részmodell

Forrás: Saját szerkesztés.

A főkomponens-elemzés „száncsalmas” a Kaiser–Meyer–Olkin-féle megfelelőségi mutató alapján ($KMO = 0,585$), és a Bartlett-teszt kiállta a próbát ($Sig.=0,001$). Az első főkomponens sajátértéke 1,818; vagyis az eredeti változók által hordozott információmennyiség 60,6 százalékát sikerült egy változóba tömöríteni. Mivel a másik

két főkomponens sajátértéke kisebb mint 1,000; ezért magától értetődik, hogy csak az elsőt szükséges megtartanunk. Az inputhatékonyság faktorsúlya 0,62; vagyis ez a változó vesz részt legkisebb súllyal a főkomponens létrehozásában. A folyamathatékonyság faktorsúlya 0,83; az outputhatékonyságé pedig 0,87. Ezek a változók dominálnak a K+F-hatékonyság kompozit indikátorában. Az eredeti változók végső kommunalitásait megvizsgálva megállapítható, hogy az inputhatékonyság kivételével (0,38), a folyamat- (0,69) és az outputhatékonyság (0,75) varianciájának meghatározó többségét magyarázza a közös faktor, vagyis a K+F-hatékonyság kompozit indikátora. A kvalitatív mérési részmodellre vonatkozó főkomponens-elemzések eredményei alapján kijelenthetjük, hogy sikerült paraméterezni a vállalatok K+F-hatékonyságát kifejező mérési módszert: a részmodell verifikálása az elvárt eredményeket hozta. Nevezük ezt a kompozit indikátort K+F-hatékonyság indexnek (R&D efficiency index – R&D-EFFIND). A K+F-hatékonyság index számításának menetét a Függelék 2. tartalmazza.

3. A K+F-aktivitás mátrix

A K+F-aktivitás mennyiségi és minőségi aspektusát azért vizsgáltuk, mert ha szembeállítjuk egymással a teljesítmény és a hatékonyság aggregált dimenzióját, akkor egy olyan portfóliótechnikához jutunk, amely segítségével a kutató-fejlesztő helyek (akadémiai, felsőoktatási és vállalkozási) K+F-teljesítménye és K+F-hatékonysága egyaránt könnyen megjeleníthető. Nevezük ezt a portfóliótechnikát K+F-aktivitás mátrixnak (R&D activity matrix). A 3. ábra a mintabeli magyarországi nagyvállalatok példáján szemlélteti a kutatás-fejlesztési aktivitást.

A kutatás-fejlesztési tevékenység teljesítménye és hatékonysága alapján négy csoportba sorolhatók a magyarországi nagyvállalatok.

– „*Sztárok*”: Átlag feletti teljesítménnyel és hatékonysággal jellemezhető vállalatok. Azok a cégek, amelyek felismerték, hogy sikerükben kulcsfontosságú szerepet tölt be a kutatás-fejlesztés, és ennek figyelembevételével hozzák meg döntéseiket. Mintabeli arányuk 21,2 százalék.

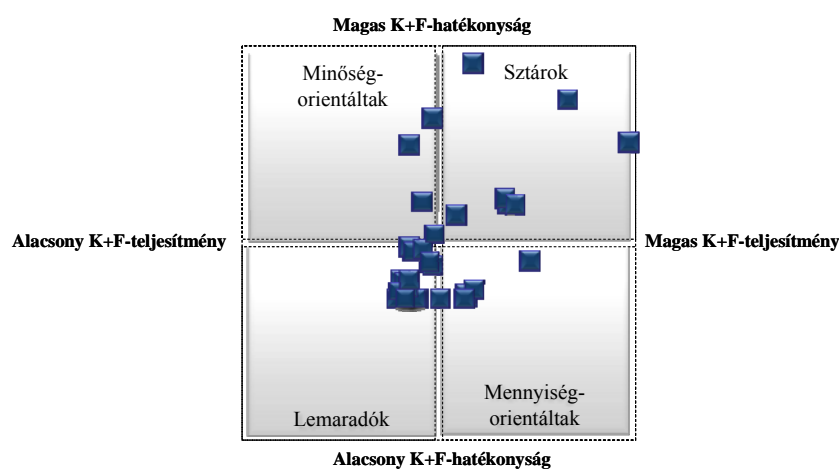
– „*Mennyiségorientáltak*”: Azok a vállalatok tartoznak ebbe a csoportba, amelyek átlag feletti teljesítménnyel, de átlag alatti hatékonysággal dolgoznak. Az aktivitásuk magas mennyiségi adatokkal, de alacsony minőségi jellemzőkkel írható le. Arányuk a mintában 7,5 százalék.

– „*Lemaradók*”: A magyarországi nagyvállalatok több mint fele (51,5%) ebbe a kategóriába tartozik. Sem a K+F-teljesítmény, sem pe-

dig a K+F-hatékonyság területén nem alkotnak maradandót, legalább is a többi magyarországi nagyvállalathoz viszonyítva.

– „*Minőségorientáltak*”: A legszűkebb réteget (12,1%) a minőségorientált gazdasági társaságok alkotják, amelyek teljesítményben ugyan elmaradnak az átlagtól, de hatékonyságban átlag feletti kutatás-fejlesztési aktivitást nyújtanak a többi hazai 250 fő feletti vállalathoz képest.

3. ábra. K+F-aktivitás mátrix

Megjegyzés. Bázis: K+F-tevékenységet folytatók közül a kérdésre válaszolók, $n=33$.

Forrás: Saját szerkesztés.

4. Következtetés

A teljesítményértékelés jelentősége egyre nagyobb valamennyi gazdasági ágazatban, különös tekintettel a gazdasági válságból való kilábalás egyik lehetséges eszközeként aposztrofált kutatás-fejlesztési szektorban. Kutatási célunk ennek megfelelően egy új mérési módszertan kidolgozása volt, amelynek segítségével szofisztikált nyomon követést, ellenőrzést valósíthatunk meg a vállalati K+F-aktivitás területén. Az új koncepció megalapozása érdekében tíz hazai szakértővel készítettünk mélyinterjút és nagymintás vállalati megkérdezés formájában verifikáltuk az elméleti síkon kifejlesztett részmodelleket, amely során a következő kutatási eredményekre jutottunk:

– A K+F-aktivitás mérésére megalkotott kvantitatív mérési részmodell (QN-MM) a mennyiségi adatok közötti összefüggés alapján képez

kompozit indikátort, a K+F-teljesítmény indexet (R&D-PERFIND). A kutatás-fejlesztési aktivitás mérésére létrehozott kvalitatív mérési részmodell (QL-MM) a minőségi jellemzők közötti kapcsolatból kiindulva eredményez kompozit indikátort, a K+F-hatékonyság indexet (R&D-EFFIND). Mindkét index három részből tevődik össze. Ezek a részek a kutatás-fejlesztési folyamat input, folyamat és output teljesítményéről, valamint hatékonyságáról adnak tájékoztatást, de önmagukban is lényeges információkat hordoznak. Az újonnan kifejlesztett összetett mutatószámok lehetővé teszik a K+F-aktivitás mikroszintű nyomon követését, ellenőrzését, aggregálva pedig makrogazdasági vagy nemzetközi versenyképességi vizsgálatoknak is alapját képezhetik. Ezek a tevékenységek a végrehajtásért felelős döntéshozók, menedzserek munkájának szerves részét képezik, amelyben nagy segítséget jelentenek a komplex módszertanra épülő szigorú ellenőrzési technikák.

– A K+F-aktivitási mátrix egyszerű, mégis komplex elemzési technika a kutatás-fejlesztési tevékenység vizsgálatában, amelynek tengelyeit a korábban ismertetett K+F-teljesítmény index és K+F-hatékonyság index alkotják. A módszer egyaránt alkalmas térbeli és időbeli összehasonlítások elvégzésére. A síknegyedeket reprezentáló elnevezéseket úgy próbáltuk megválasztani, hogy egyértelműen utaljanak az adott kategóriába kerülő vállalat kutatás-fejlesztési aktivitásának mennyiségi és minőségi jellemzőire. A K+F-aktivitás mátrix segítségével nemcsak értékelhető a vállalati vagy projektaktivitás, hanem mélyebb vizsgálatot és értelmezést követően kijelölhetővé válnak a tevékenység növekedésorientált fejlesztési irányai.

Függelék

1. A K+F-teljesítmény index kiszámításának menete

A K+F-teljesítmény index kiszámításához első lépésben a mennyiségi mutatókat standardizálásnak vetjük alá, mielőtt felhasználjuk azokat, például:

$$\overline{\text{EXP_OBJ_QN}_i} = \frac{\sum_{i=1}^n \text{EXP_OBJ_QN}_i}{n} - \frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{\sum_{i=1}^n \text{EXP_OBJ_QN}_i}{n} \right)^2}{n-1}$$

Második lépésben meghatározzuk az input, folyamat és output teljesítménymutatóit, amelyek a standardizált mennyiségi mutatók faktorérték-együtthatókkal súlyozott összege.

$$\text{IN_ACT_OBJ_QN}_i = W_{\text{EXP_OBJ_QN}} \times \overline{\text{EXP_OBJ_QN}_i} + W_{\text{RES_OBJ_QN}} \times \overline{\text{RES_OBJ_QN}_i}$$

$$\text{PROC_ACT_OBJ_QN}_i = W_{\text{SOURC_OBJ_QN}} \times \overline{\text{SOURC_OBJ_QN}_i} + W_{\text{COOP_OBJ_QN}} \times \overline{\text{COOP_OBJ_QN}_i}$$

$$\text{OUT_ACT_OBJ_QN}_i = W_{\text{PUBL_OBJ_QN}} \times \overline{\text{PUBL_OBJ_QN}_i} + W_{\text{PAT_OBJ_QN}} \times \overline{\text{PAT_OBJ_QN}_i}$$

A magyarországi nagyvállalatok esetében a következő faktorérték-együtthatókkal kell súlyozni a standardizált mennyiségi mutatókat.

$$W_{\text{EXP_OBJ_QN}} = 0,54; W_{\text{RES_OBJ_QN}} = 0,54$$

$$W_{\text{SOURC_OBJ_QN}} = 0,60; W_{\text{COOP_OBJ_QN}} = 0,60$$

$$W_{\text{PUBL_OBJ_QN}} = 0,70; W_{\text{PAT_OBJ_QN}} = 0,70$$

A K+F-teljesítmény index, amely az input, folyamat és output teljesítménymutatók faktorérték-együtthatókkal súlyozott összege.

$$\text{R\&D-PERFIND}_i = W_{\text{IN_ACT_OBJ_QN}} \times \text{IN_ACT_OBJ_QN}_i + W_{\text{PROC_ACT_OBJ_QN}} \times \text{PROC_ACT_OBJ_QN}_i + W_{\text{OUT_ACT_OBJ_QN}} \times \text{OUT_ACT_OBJ_QN}_i$$

A következő súlyokat kell alkalmazni az input, folyamat és output teljesítménymutatók esetében a vállalati megkérdezés alapján.

$$W_{\text{IN_ACT_OBJ_QN}} = 0,38; W_{\text{PROC_ACT_OBJ_QN}} = 0,41; W_{\text{OUT_ACT_OBJ_QN}} = 0,41$$

2. A K+F-teljesítmény index kiszámításának menete

A K+F-hatékonyság index kiszámításához első lépésben a minőségi mutatókat standardizálásnak vetjük alá, mielőtt felhasználjuk azokat, például:

$$\overline{\text{EXP_OBJ_QL}_i} = \frac{\text{EXP_OBJ_QL}_i - \frac{\sum_{i=1}^n \text{EXP_OBJ_QL}_i}{n}}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left(\text{EXP_OBJ_QL}_i - \frac{\sum_{i=1}^n \text{EXP_OBJ_QL}_i}{n} \right)^2}{n-1}}}$$

Második lépésben meghatározzuk az input-, folyamat- és outpathatékonyság mutatóit, amelyek a standardizált minőségi mutatók faktorérték-együtthatókkal súlyozott összege.

$$IN_ACT_OBJ_QL_i = W_{EXP_OBJ_QL} \times \overline{EXP_OBJ_QL}_i + W_{RES_OBJ_QL} \times \overline{RES_OBJ_QL}_i$$

$$PROC_ACT_OBJ_QL_i = W_{SOURC_OBJ_QL} \times \overline{SOURC_OBJ_QL}_i + W_{COOP_OBJ_QL} \times \overline{COOP_OBJ_QL}_i$$

$$OUT_ACT_OBJ_QL_i = W_{PUBL_OBJ_QL} \times \overline{PUBL_OBJ_QL}_i + W_{PAT_OBJ_QL} \times \overline{PAT_OBJ_QL}_i$$

A magyarországi nagyvállalatok esetében a következő faktorérték-együtthatókkal kell súlyozni a standardizált minőségi mutatókat.

$$W_{EXP_OBJ_QL} = 0,59; W_{RES_OBJ_QL} = 0,59$$

$$W_{SOURC_OBJ_QL} = 0,58; W_{COOP_OBJ_QL} = 0,58$$

$$W_{PUBL_OBJ_QL} = 0,60; W_{PAT_OBJ_QL} = 0,60$$

A K+F-hatékonyság index, amely az input-, folyamat- és outpathatékonyság mutatók faktorérték-együtthatókkal súlyozott összege.

$$R\&D-EFFIND_i = W_{IN_ACT_OBJ_QL} \times IN_ACT_OBJ_QL_i + W_{PROC_ACT_OBJ_QL} \times PROC_ACT_OBJ_QL_i + W_{OUT_ACT_OBJ_QL} \times OUT_ACT_OBJ_QL_i$$

A következő súlyokat kell alkalmazni az input-, folyamat- és outpathatékonyság mutatók esetében a vállalati megkérdezés alapján.

$$W_{IN_ACT_OBJ_QL} = 0,34; W_{PROC_ACT_OBJ_QL} = 0,46; W_{OUT_ACT_OBJ_QL} = 0,48$$

Irodalom

- ARCHIBUGI, D. – COCO, A. [2004]: A New Indicator of Technological Capabilities for Developed and Developing Countries (ArCo). *World Development*. 32. évf. 4. sz. 629–654. old.
- ARCHIBUGI, D. – DENNI, M. – FILIPPETTI, A. [2009]: *Global Innovation Scoreboard 2008*. Pro Inno Europe/Inno Metrics. Brussels.
- BORSI B. [2005]: *Tudás, technológia és a magyar versenyképesség*. PhD-értekezés. Budapest. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=2506>
- BORSI B. – TELCS A. [2004]: A K+F-tevékenység nemzetközi összehasonlítása országstatisztikák alapján. *Közgazdasági Szemle*. 51. évf. 2. sz. 153–172. old.

- BUNKÓCZI L. – PITLIK L. [1999]: *A DEA (Data Envelopment Analysis) módszer felhasználási lehetőségei üzemhatékonyságok méréséhez*. Agrárinformatika. Debrecen.
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2009]: *European Innovation Scoreboard*. Brüsszel.
- FÄRE, R. – GROSSKOPF, S. – KNOX LOVELL, C. A. [1994]: *Production Frontiers*. Cambridge University Press. Cambridge.
- FÜLÖP J. – TEMESI J. [2001]: A Data Envelopment Analysis (DEA) alkalmazása ipari parkok hatékonyságának vizsgálatára. *Sigma*. 32. évf. 3–4. sz. 85–109. old.
- HOLLANDERS, H. [2007]: *Regional Innovation Scoreboard 2006*. Pro Inno Europe/Inno Metrics. Brussels.
- HOLLANDERS, H. – KANERVA, M. [2009]: *Service Sector Innovation – Measuring Innovation Performance for 2004 and 2006 Using Sector Specific Innovation Indexes*. Pro Inno Europe/Inno Metrics. Brussels.
- HOLLANDERS, H. – VAN CRUYSEN, A. [2008]: *Design, Creativity and Innovation – A Scoreboard Approach*. Pro Inno Europe/Inno Metrics. Brussels.
- HOLLANDERS, H. – VAN CRUYSEN, A. [2008]: *Rethinking the European Innovation Scoreboard – A New Methodology for 2008–2010*. Pro Inno Europe/Inno Metrics. Brussels.
- HUI, D. ET AL. [2005]: *A Study on Creativity Index*. Hong Kong Home Affairs Bureau. The Hong Kong Special Administrative Region Government. Hong Kong.
- IMD (INTERNATIONAL INSTITUTE FOR MANAGEMENT AND DEVELOPMENT) [2009]: *World Competitiveness Yearbook 2009*. Lausanne.
- KOTY, L. [1997]: A gazdasági hatékonyság számítása DEA lineáris programmal. *Statistikai Szemle*. 75. évf. 6. sz. 515–524. old.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1997/1997_06/1997_06_515.pdf
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2004]: *A K+F statisztika módszertana*. Budapest.
- MALHOTRA, N. K. [2002]: *Marketingkutató*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. Budapest.
- MOON, H. S. – LEE, J. D. [2005]: A Fuzzy Set Theory Approach to National Composite S&T Indices. *Scientometrics*. 64. évf. 1. sz. 67–83. old.
- MOON, J. H. – KANG, C. S. [1999]: Use of Fuzzy Set Theory in the Aggregation of Expert Judgments. *Annals of Nuclear Energy*. 26. évf. 1. sz. 461–469. old.
- NARDO, M. ET AL. [2005]: *Handbook on Constructing Composite Indicators – Methodology and User Guide*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris.
- NSB (NATIONAL SCIENCE BOARD) [2008]: *Science and Engineering Indicators 2008*. Arlington.
- NIWA, F. – TOMIZAWA, H. [1995]: *Composite Indicators – International Comparison of Overall Strengths in Science and Technology*. National Institute of Science and Technology Policy. Tokyo.
- OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) [2005]: *Measuring Globalization – OECD Handbook on Economic Globalisation Indicators 2005*. Paris.
- SOHN, K. Y. – YANG, J. W. – KANG, C. S. [2001]: Assimilation of Public Opinions in Nuclear Decision-making Using Risk Perception. *Annals of Nuclear Energy*. 28. évf. 6. sz. 553–563. old.
- TIBENSKYKYNÉ F. K. [2007]: Az oktatás hatékonyságának mérése a ZMNE 2006-ban végzett hallgatóin Data Envelopment Analysis (DEA) módszer használatával. *Hadmérnök*. 2. évf. 2. sz. 149–165. old.

- TÓTH, Á. [1999]: *Kísérlet a hatékonyság empirikus elemzésére*. Magyar Nemzeti Bank. Budapest.
- TÖRÖK Á. [2005]: *Competitiveness in Research and Development – Comparisons and Performance*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham.
- TRAN, L. T. ET AL. [2002]: Fuzzy Decision Analysis for Integrated Environmental Vulnerability Assessment of the Mid-Atlantic Region. *Environmental Management*. 29. évf. 6. sz. 845–859. old.
- TSAUR, S. H. – CHANG, T. Y. – YEN, C. H. [2002]: The Evaluation of Airline Service Quality by Fuzzy MCDM. *Tourism Management*. 23. évf. 2. sz. 107–115. old.
- UNCTAD (UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT) [2005]: *World Investment Report 2005*. New York.
- UNDP (UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME) [2007]: *Human Development Report 2007/2008*. New York.
- UNIDO (UNITED NATIONS INDUSTRIAL DEVELOPMENT ORGANIZATION) [2005]: *Industrial Development Report 2005*. Vienna.
- WAGNER C. S. ET AL. [2001]: *Science and Technology Collaboration – Building Capacity in Developing Countries*. RAND. Santa Monica.
- WAGNER C. S. – HORLINGS, E. – DUTTA, A. [2001]: *Can Science and Technology Capacity be Measured?* RAND. Santa Monica.
- WB (WORLD BANK) [2009]: *World Development Indicators 2009*. Washington.
- WEF (WORLD ECONOMIC FORUM) [2008]: *The Global Competitiveness Report 2008–2009*. Geneva.

Summary

In the first part of the paper, we examine the different measurement methods of the research and development activity with particular attention to the composite indicators widespread in practice and to the multivariate statistical methods applied to create complex indices. In the second part, the research and development activity matrix is introduced in details. The newly developed analysis method is a portfolio technique, which describes the input and output activity of the research and development units in respect of quantity (performance) and quality (efficiency) and enables the categorisation of the observation units into four groups: stars, lagging behinds, quantity-, and quality-orientated ones.

John Ede,
a KSH ny. vezető főtanácsosa
E-mail: edejohn@t-online.hu

Kávéházi beszélgetések a statisztikáról – A lakáshelyzet és a lakásstatisztika (6.)

A Francia Statisztikai Társaság (Société Française de Statistique – SFdS) és a Francia Statisztikai és Gazdaságkutatási Intézet (Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques – INSEE) 2005 decembere óta, általában havi rendszerességgel, egy párizsi kávéházi különteremben nyilvános vitaesteket szervez arról, hogy milyen választ ad a statisztika a társadalmunkat foglalkoztató nagy kérdésekre.

A havi rendszerességű összejövetelek „tiszteletbeli” meghívottjától *Rózsa Gábertől*, a KSH ny. főosztályvezető-helyettesétől *John Ede* is megkapja a viták összefoglalóját, aki annak tartalmát örömmel megosztja a *Statisztikai Szemle* olvasóival.

A 2009. június 9-i vita meghívott előadója *Anna Lafërre* statisztikus közgazdász, az INSEE lakásügyi szekciójának korábbi vezetője volt. Bevezető előadásában arra kereste a választ, hogy valóban válság van-e a francia lakáshelyzetben. Miként értelmezhető az a paradox tény, hogy miközben az elmúlt ötven év során kétszeresére emelkedett a lakások száma, a hajléktalanok és az állami (kedvezményes bérű ún. HLM) lakásokra várók száma emelkedik? Az európai országokkal összehasonlítva milyen sajátosságokkal bír a francia lakáspiac? Megfelelően tájékoztatja-e a statisztikai adatszolgáltatás a lakáspolitikát alakítóit, a döntéshozókat?

1. A lakás mint különleges árucikk

A lakással összefüggő kiadások az egyes európai országokban a lakossági jövedelmek 20-40 százalékát emésztik fel. Ez az arány Franciaországban 26,7 százalék, a fogyasztási kiadások jelentős tétele. A lakásvásárlással összefüggő megtakarítások sem elhanyagolhatók (a háztartások megtakarításainak 65,3 százaléka).

Mint minden más tartós fogyasztási cikk esetében, a lakásnál is eldönthetjük, hogy béreljük vagy megvásároljuk, ezen belül azt is, hogy lakást vagy önálló lakóházat bérlünk/vásárolunk.

A lakás nemcsak a négy fal és a fejünk feletti fedél, hanem életminőség-mutató is: kifejezi a társadalmi hovatartozást. A lakás elhelyezkedése gyakran meghatározza gyermekeink iskolai környezetét, munkahelyünk elérhetőségét, közlekedési kiadásainkat, barátainkkal és a szélesebb családjainkkal fenntartott kapcsolatunkat.

Az állami bérlakások és a lakással összefüggő juttatások révén az állam számára a lakás anyagi, sőt politikai értelemben is ráfordítás, ugyanakkor a kapcsolódó adók, illetékek révén bevételi forrás is.

1. táblázat

A lakosság lakásellátással összefüggő támogatásai és adóbefizetései

Lakástámogatási formák	1984	1995	2006
	évben (milliárd euró)		
Lakásépítés költségvetési támogatása	11,0	5,1	6,5
Lakásfenntartás költségvetési támogatása	7,7	13,1	14,5
Egyéb lakáshoz kapcsolódó támogatás	3,8	4,3	9,1
Költségvetési támogatás összesen	22,5	22,5	30,1
Támogatások a GDP százalékában	2,0	1,6	1,7
Lakásokhoz kapcsolódó adóbevételek	31,7	40,9	51,2

Forrás: A francia GDP-lakásszámlák.

A francia állam „várospolitikájában”, a törvényileg és egyéb módon szabályozott előírásaiban szigorú követelményeket állít fel.¹ Miért van szükség ezekre az „oltalmazó” beavatkozásokra? Éppen azért, mert a lakás egyfajta védettséget nyújtó jószág; egyrészt nem vonhatjuk meg magunktól (ahogy például elhatározhatjuk, hogy hetente csak egy alkalommal fogyasztunk húst), másrészt „fogyasztása” befolyásolja az élet egyéb területeit (szórakozás, öregség, megbetegedés, lakókörnyezet stb.). „Kívülről” csupán felületes, tökéletlen képünk lehet róla, hiszen nincs két egyforma lakás. Minőségét csak az adott lakásban élve tudjuk megítélni; a bérlő és a tulajdonos, illetve a vevő és az eladó szempontjai igen eltérők, nehéz az ár meghatározása. Mindez indokolja a közösségi beavatkozást. Beszélni kell továbbá az építőanyagokról, a földtulajdonhoz kapcsolódó előírásokról, valamint azokról az állam által biztosított közlekedési, iskolai és egyéb infrastrukturális szolgáltatásokról, amelyek értékét a telekárak is tartalmazzák.

A lakás drága, ezért többnyire hitelre vásárolják. A világban tapasztalható jelenlegi válság az Egyesült Államok lakásfinanszírozási rendszerében fogant. Bonyolult hitel-

¹ Elektromos, gázüzemi szerelések, energetikai előírások, ólom- és azbeszt-felhasználás, méret-előírások, természeti és egyéb katasztrófák bekövetkezésére vonatkozó utasítások, szennyvízkezelés, személy- és teherfelvonók, úszómedencék, az épületek belmagassága, a fogyatékkal élőkkel szolgáló előírások stb.

konstrukciókat kidolgozva a hitelfelvevők ezreit besorolták különböző szintű kockázati kategóriákba. Azután a bekövetkezett kockázatot a hitelállomány különböző pénzügyi termékeibe transzformálták, nagyszámú befektetővel megosztották, akik a különböző pénzpiacokon magukat is bebiztosították. Minden rendben volt addig, amíg a lakásárak emelkedtek, hiszen az Egyesült Államokban a jelzáloghitelek a lakás értékére alapozva megújíthatók. A spekulációs léggömb eléggé késve pukkadt ki és még akkor is azokra az alacsony kamatokra hivatkoztak, melyek végül hozzájárultak az ingatlanárak csökkenéséhez. Az árak hirtelen és erős visszaesésével a hitelfelvevők veszíteni kezdtek. A világ hitelezési, keresleti, majd termelési válsága áttevődött a lakáspiacra is. Kérdés, megfelelően követte-e a statisztika az eseményeket? Nem hiányoznak-e a gazdasági szereplők döntéseit, a közvélemény megfelelő tájékoztatását szolgáló statisztikák?

2. A lakással összefüggő különböző statisztikai források

A lakásállomány nagyságát és a lakásokban lakók számát – egy adott időpontra vonatkozóan – a népszámlálásból ismerhetjük meg, ahol a fogalmi meghatározás szerint egy lakás egy „háztartást” jelent, ugyanakkor egy személynek több lakóhelye is lehet. 2009-ben Franciaország európai területén a 61 millió lakos első lakóhelyként 26 millió lakást használt. Megjegyzendő, hogy a lakások összeírásánál sokkal egyszerűbb feladat az épületek számbavétele, ráadásul a népszámlálásnál segédeszközül szolgál az épületek (helyesebben azok címeinek) jegyzéke. A „fedél nélküliek” összeírása külön megoldandó feladat.²

2. táblázat

A franciaországi lakásállomány alakulása 1984 és 2006 között

Lakásfajta	1984		1996		2006	
	ezer	százalék	ezer	százalék	ezer	százalék
Elsődleges lakás	20 364	82,9	23 286	82,5	26 263	84
Üres lakás	1 919	7,8	2 231	7,9	1 899	6,1
Másodlagos és ideiglenesen használt lakás	2 293	9,3	2 704	9,6	3 106	9,9
<i>Összesen</i>	<i>24 576</i>	<i>100,0</i>	<i>28 221</i>	<i>100,0</i>	<i>31 268</i>	<i>100,0</i>

Az újonnan épült lakások számát Franciaországban a kiadott építési engedélyek alapján becsléssel állapítják meg, míg a korábban épült lakások tranzakcióinak számáról az adózási szabályok és a közjegyzők által igazolt átlagos ingatlanforgalmi ér-

² 2001-ben a 20 ezer lakosnál nagyobb településeken összeírták a hajléktalanszállókat és az ingyenes étkezést igénybe vevő felnőtt francia népességet.

ték alapján alkothatunk képet. A lakásár-statisztika alapinformációi az árak. Az 1950-es évek óta rendszeresen követik a lakbéreket oly módon, hogy a háztartások véletlen mintáján felmérve a lakásbérleti díjak változásának háromnegyed éves indexeit publikálják. Az előbbihez hasonlóan a lakásárakat is megfigyelik. A lakásárak mérésére az adásvétel megtörténte után van lehetőség; miután valamennyi adásvételt közjegyzőnek kell ellenjegyeznie, kiszámítható a lakásárindex. A fogyasztói árindexnél azonban nem vették figyelembe a lakásárak alakulását.³ Az INSEE-nek végülis az 1990-es évek elejére – közel tíz évvel a tömeges lakástulajdon létrejötté (1982) után – sikerült a közjegyzői bejegyzések alapján a lakások és lakóházak negyedéves árindexeit nagyobb földrajzi területekre bontva meghatározni és közzétenni. Minden bizonnyal ez okozta, hogy a fogyasztói árindex számításánál csak késve figyeltek fel az ingatlanpiacon bekövetkezett robbanásszerű változásokra.

A jelen témakör szempontjából fontos az INSEE második legnagyobb mintájára (40 ezer lakás) épülő felvétele, amit 4-5 évente, többé-kevésbé azonos tartalommal megismételnek. Az INSEE valamennyi felvételénél megfogalmazzák a lakás/háztartás fogalmát. A kérdezőbiztosokkal végzett felvétel során összeírják a lakás lakóit, a lakás helyiségeinek számát, rendeltetését, az alapterületet, a fűtési módot, a lakás felszereltségét, a lakásban lakás jogcímét, bérlő esetén a lakás tulajdonosának státusát, a lakással összefüggő kiadásokat (lakbér, rezsiköltségek, hiteltörlesztés, a lakást terhelő teljes hitel, az esetleges fizetési nehézségek, a lakhatáshoz kapcsolódó közösségi-, vagy magán támogatás), a lakásba költözés időpontját, a korábbi lakás jellemzőit, a lakást használó háztartás jövedelemforrásait. Megkérdezik, hogy vannak-e a családhoz tartozó, más lakásban lakó gyermekek, azok milyen távol laknak, várható-e visszaköltözésük, és ha igen, miért, van-e a családnak állami (szociális) bérlakásra benyújtott igénylése. A felvételnél az esetleges második lakás meglétét is tudakolják. A felvételek segítségével nyert adatok kitűnő alapul szolgálnak a különböző elemzésekhez, azok anonimizált formában, ingyenesen a kutatók rendelkezésére állnak. Úgy tűnik, nincs a lakásokkal összefüggő olyan országos érdeklődésre számot tartó kérdés, amelyre e felvételek alapján ne lehetne válaszolni.

3. Válságban a lakáshelyzet?

Franciaországban az utóbbi ötven évben megkétszereződött a lakásállomány. A lakások céljait szolgáló lakásállományban a lakások átlagos nagysága (alapterülete) növekvő. Az 1954. évi egy szobával szemben ma egy személyre átlagosan 1,7 szoba jut. Valamennyi azóta felnövő generációra érvényes, hogy lakásának komfortja a

³ A közgazdászok szerint a lakás vagyontárgy, ára változhat, de nem úgy, mint például egy személygépkocsinak, vagy egy hűtőszekrénynek az ára, amelyeknél a használat egyértelműen értékcsökkenéssel jár. A fogyasztás és a megtakarítás közötti elhatároláshoz hasonlóan a lakásvásárlás befektetés és nem fogyasztás, ezért nem veszik figyelembe a fogyasztói árindexben.

megelőző generációkkal összehasonlítva jelentősen javult. 1954-ben tíz lakás közül négyben nem volt folyóvíz, háromnegyedében a lakáson belül nem volt WC, 90 százalékában nem volt fürdőszoba. 2002-ben a lakásoknak csupán 2,5 százaléka nem rendelkezik az alapvető komfortelemek egyikével sem. A lakások közel 60 százalékát maga a tulajdonos lakja.

Mindazonáltal eközben folyamatosan a „lakáshelyzet válságáról” beszélünk. Miért? Nincs mennyiségi probléma, még ha a lakáspiacon helyenként időleges keresleti túlsúly is van. Általánosságban megállapítható, hogy a lakáspiac – a munkaerőpiachoz hasonlóan – térben nem eléggé kiegyenlített. A lakásépítési tevékenység meglehetősen aktív, az utóbbi években pedig az építési telkek piacán is változó a mozgás.

A lakáshelyzet minőségi szempontból nem kritikus, még akkor sem, ha a lakásállomány minősége gyenge (ez elsősorban az 1960-as években épült nagyszámú lakásra érvényes); a lakások egy része a normák szerint túlszűfolt (2006-ban összességében 9 százalék, a többszintes épületekben levő lakásoknál 16 százalék, a 30 év alatti fiatalok háztartásainál 21 százalék); az egy lakosra jutó lakóterület alacsony.⁴

Talán a lakáshoz jutást illetően beszélhetünk a válságról? A lakás drága, az árak elszabadultak, a lakbérek emelkedésének dinamikája meghaladja a jövedelmek emelkedésének ütemét; összességében a lakással összefüggő ráfordítások magasnak mondhatók. Hosszú távon visszatekintve megállapítható, hogy a lakásra fordított kiadások 1914-ben egy párizsi átlagos keresetű munkás háztartás-kiadásainak 16 százalékát, 1948-ban 2 százalékát, 1970 körül 7 százalékát tették ki; 1984-ben a mutató értéke a szociális alapú bérlakásoknál 17 százalék, 2006-ban pedig már 22 százalék volt.

Az embereknek (fiataloknak és időseknek egyaránt) minden eddiginél erősebb a függetlenség iránti igénye. A fiatalok önálló lakásra vágnak, az új családformák térhódítása is elősegíti a kereslet növekedését, végezetül növeli a válsághelyzetet a „stigmatizált” (bevándorlók, idegenek által lakott) negyedek népességének nyomása is. Az sem okoz kis gondot, hogy a munkanélküliségből eredő rossz anyagi körülmények miatt a lakásfenntartás költségei – még a szociális bérlakásoké is – egyre nagyobb terhet rónak a bennlakókra. Miközben az ötvenes években a szociális bérlakásokat (HLM) a középosztály számára építették, napjainkban már jellemzően ezeket a legalacsonyabb jövedelműek lakják. Egyre nyilvánvalóbb a szociális alapú szegregáció, egyazon lakóépületben mind kevésbé keverednek a különböző társadalmi csoportok.

⁴ A lakások zsúfoltsága a lakószobák számával és alapterületével van összefüggésben. Akkor nem tekintenek egy lakást túlszűfoltnak, ha külön szobája van minden házaspárnak; minden 19 éves és idősebb egyedülálló személynek; két azonos nemű 7 éves és idősebb gyermeknek, vagy két hét év alatti gyereknek. Az egy főre jutó lakóterület az egyedülállóknak 25 m², más esetben személyenként 18 m².

4. A francia lakás piac a szomszédos országokkal összehasonlításban

Európában a lakások lakottsága, típusai – történelmi és földrajzi okokból – meg lehetőségen sokfélék. Franciaországban a lakástulajdon és a lakáshasználat nagyjából kiegyenlített: 10 lakásból 9 a bennlakók tulajdona, ami azt is takarja, hogy a családok kétharmada rendelkezik egy (és csakis egy) lakással. Másutt (Görögország, Spanyolország, Olaszország) kiegyensúlyozatlan a piac, miközben igencsak jelentkezik a lakásmobilitás iránti igény.

Szociális bérlakás eltérő megnevezéssel ugyan, de mindenütt van. Ebből a szempontból Európában két koncepció létezik: az egyik a rendelkezésre álló források, a másik az „állampolgári jogok” oldaláról közelít. Franciaországban nagy a bérlőkijelölés szabadsága. A lakó kötelezettsége a fenntartás, a lakbér a bérlő jövedelmétől független. Mindebből számos probléma adódik, az egyik a kiválasztás. Kinek adják a szociális bérlakást, amikor a családok 60 százaléka „jogosult”? Létezik persze a „természetes szűrő”, például a bérlők szociális szegregációja, ugyanakkor a legjobb HLM-lakások bérlői a tehetősebbek közül kerülnek ki.

A vita

A vita a lakás piacon zajló folyamatok, illetve a piac tökéletesebb működését szolgáló közösségi beavatkozások feltárásáról szól, de a résztvevők foglalkoztak a „válsághelyzetet” alátámasztó problémakörökkel is.

Egy résztvevő hangot adott az országon belüli jelentős területi különbségeknek. Ha azt szeretnék, hogy Párizsban jelen legyen az alsó középosztály („a postások, ápolónők, rendőrök”), akkor gondoskodni kell a lakhatásukról. Párizs I. kerületében (Les Halles, ez az egykori nagyvásárcsarnok területe) a rendőrök alig egy évet töltenek el, helyben lakásuk megoldása ezért nagy erőfeszítéseket igényel. Ha egy nagyobb vállalkozás vidékről alkalmaz szakembert, akkor a lakás piac adottságai miatt kénytelen második lakást biztosítani neki, miközben a szakember családja továbbra is vidéken él. Egy másik hozzászóló teljesen elérhetetlennek, kifizethetetlennek minősítette a háromszobás lakásért kért 400 ezer eurós árat. Az előbbiekre a válasz az volt, hogy a béreket, illetve kereseteket kell megváltoztatni, azaz Párizsban a család lakhatásának biztosítása érdekében jobban meg kell fizetni a munkavállalókat. Más oldalról pedig csökkenthetők a lakásváltoztatás költségei a helyi pótlékokkal, a bérekkel, a lakás-, illetve a közlekedési kiadásokhoz nyújtott támogatásokkal.

A válság másik jele a bejelentett lakással nem rendelkezők nagy száma. A legutóbbi népszámlálás hivatalosan 15 ezer ilyen személyt írtak össze. Talán valóságosabb képet ad a 200 ezer lakosúnál nagyobb települések hajléktalanszállóira kiterjesztett 2001-es felmérés, amely 86 500 főt mutatott ki, akikhez még hozzávehetjük a rokonoknál, a túlszűfolt lakásokban, a nem lakás céljára szolgáló építményekben élők számát is.

A szociális bérlakások elérhetősége

A beszélgetés résztvevői kérdéseket vetettek fel a lakáspiac különböző szegmenseiről, főként a szociális bérlakásokról (HLM). Az egyik hozzászóló emlékeztetett arra, hogy az 1960-as években a „bádogvárosok” felszámolásának célja nem az ott lakók (elsősorban bevándorlók) lakásokba költöztetése volt, számukra átmeneti szállást biztosító negyedeket alakítottak ki. A HLM-lakásokat tehát nem a legszegényebb rétegnek, hanem a „középosztály” egy részének szánták. A programtól a magán-erős lakásépítés ugrásszerű növekedését várták, ezzel szemben inkább a magán-erős lakásépítkezés visszahúzódása miatt az építkezni szándékozók igényeit a szociális bérlakással elégítették ki. Egy amerikai kutatás kimutatta, hogy egy szociális bérlakás építése 0,8 magán-erős lakás építésének elmaradásával jár. (Ez azonban nem érvényes a legszegényebbeknek szánt bérlakásokra.) Mindebből levonható az a következtetés, hogy a szociális támogatásra ott van szükség, ahol a magán-erős nem mobilizálható.

Az egyik hozzászóló az állami (szociális) lakások bérlőinek jogosultságát firtatta és feltette a kérdést: a megfelelő jövedelemmel rendelkezőktől nem kellene-e megvonni az állami támogatást? Létezik ugyan a lakbérpótlék rendszere, de ezt nagyon ritkán érvényesítik. A jelenlegi helyzet nem engedi meg, hogy a szociális bérlakások bérlői közül kizárják, vagy piaci lakbér fizetésére kötelezzék azokat, akiknek jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet. Ebből kiindulva meglehetősen problematikus a HLM-lakásépítés. Ő is megerősítette, hogy sok esetben a lakásbérlők (különösen a jobb körzetekben levő lakásokban) az adott körzet legtehetősebb polgárai. Megemlítette, hogy a lakásjogosultság megítélésénél probléma, hogy a szociális bérlakások bérleti joga örökölhető, ennek következménye például, hogy Párizsban az állami bérlakások 15 százalékát második lakásként használják.

Egy másik résztvevő két kategóriába sorolta a bérlakásokat: az egyikbe tartoznak a területileg „jobb fekvésű” lakások, amelyeknél a lakásmobilitás igen alacsony, évente csak néhány százalékot ér el, a másikba az ún. „érzékeny kerületekben”⁵ levők, ahol a bérlők rotációja igencsak jelentős. Azokban a zónákban, ahol a lakberek valamelyest magasabbak, a bérlők igyekeznek megőrizni egy konszolidált szociális összetételt, a legszegényebb rétegek nincsenek jelen. Ezzel együtt nagyon sok közepes jövedelmű háztartás elutasítja az itteni lakások bérleti jogát. Ezek a lakások meglehetősen sok gondot okoznak; a Nemzeti Városfejlesztési Ügynökség (Agence Nationale pour la Rénovation Urbaine – ANRU) szerint jelentős részük (120-130 ezer) lebontandó, ugyanakkor a helyhatóságok az itt lakóknak csak a kisebb hányadát tudják másik lakáshoz juttatni.

⁵ Az érzékeny kerületekbe (Zones Urbaines Sensibles – ZUS) a 10 ezer lakos feletti települések nehéz helyzetben lévő városrészeit sorolják; 1999-ben 714 ilyen köreztet tartottak számon, összességében 4,7 millió, ezen belül 1,26 millió 25 év alatti lakossal.

A szociális bérlakásokban átlag 10-11 évente, a magántulajdonú lakásoknál 4-5 évente változik a bérlő/tulajdonos. Tehát a lakáspiac mozgását lényegében a magántulajdonú lakásállomány teszi lehetővé.

Tulajdonosok és bérlők

A francia lakásállomány fele magántulajdonban van, és a lakások 57 százalékát a tulajdonos lakja. A lakáspiac alakulása jól mutatja a lakástulajdon, illetve a lakástulajdonos és a bérlő közötti kapcsolat szabályozásának alapvető vonásait. Ennek a szabályozásnak „stabil, békés és kiegyensúlyozott” helyzetet kellene biztosítani. Egy hozzászóló hivatkozott az ingatlanügynökségek azon felvetésére, miszerint a szabályozásnak biztosítékokat kellene tartalmaznia a lakás minőségi jellemzőire. Elismeri a közvélemény jogát a hiteles és megbízható információkhoz, ugyanakkor tudomásul kell venni, hogy a tájékoztatást nem mindenki értelmezi azonosan, hiszen a lakás, lakhatás feltételeinek költségeit sohasem lehet teljesen objektíven meghatározni.

Ugyancsak felmerült a hozzászólások között, hogy az üres lakások minőségi összetétele nem feltétlenül találkozik a lakásigénylők elvárásaival, ekképpen ez sem biztosítja a lakáspiac kiegyensúlyozott működését. Egy másik résztvevő véleménye szerint az üres lakások bérlétével nem oldható meg a lakáspiaci válság: ismerni kellene, hogy a tulajdonosok miért nem adják bérlésre lakásukat. Spekulatív célú befektetésnek tekintik, vagy attól tartanak, hogy az esetleges bérlő nem fizeti majd a bérleti díjat, s képtelenek lesznek a bérlőt kiköltöztetni a lakásból?

Valóban igaz, az üres lakások nagy része, alapvetően a vidéki, a falusias, lényegében kereslethiányos településeken, településrészekben található. Másrészt az utóbbi években a munkavállalók a lakhatás biztosítását nem tartják megfelelő jövedelmi elemnek, a bérlakások piacán csökkent az intézményi szereplők (bankok, biztosítók) aktivitása. Franciaországban ma számos olyan egy-két lakással rendelkező bérbeadó⁶ van, aki a lakását majd idős korában kívánja értékesíteni. Az érintettek az új (második) lakáshoz sok esetben munkahely-változtatáshoz kapcsolódóan, vagy a korábbi házasságuk felbontása után/következtében jutottak, miközben a korábbi, elsődleges lakásukat is megtartották. A lakáspiac számára értékes ez a lakásállomány, e kört érintően célszerű a piaci aktivitás ösztönözése.

A tulajdonos-bérlő kapcsolat sokszínűségét több külföldi példával igyekeztek a résztvevők bemutatni. Az Egyesült Királyságban például szűkül a magántulajdonú bérlakások piaca, hiszen egyre korlátozottabb a fizetőképes bérlők köre is. A változások az 1980-as években kezdődtek el, aki teheti saját tulajdonú lakásban él. A lakásbérlés Spanyolországban is csak rövidtávú megoldás, a lakások 80 száza-

⁶ Az 1996. évi lakásfelvételhez kapcsolódó lakástulajdon- és bérleti viszony adatai alapján.

léka saját tulajdonú, ugyanakkor a 30 éves kor alatti fiatalok közel fele a szülőkkel él, a viszonylag olcsó lakásokat a kevésbé tehetősek számára építik. Németországban és Svájcban sokkal kevesebben laknak saját tulajdonú lakásban (40, illetve 35 százalék). A magántulajdonú bérlakások állományának növekedése a legutóbbi tíz év során következett be, nem is ösztönzik a magáncélú lakásépítést. Ugyanakkor a lakással összefüggő kiadások a háztartási bevételek nagyobb hányadát teszik ki, mint Franciaországban. Lehetséges, hogy a német és svájci bérlők gondosabbak a franciáknál? Franciaországban a „közös tulajdont” nem túlzottan tisztelik.

Több tulajdonos-bérlő közötti viszonytal foglalkozó tanulmány szerint a bérleti jogviszony tartama és a bérleti díj nagysága között fordított a korreláció: minél alacsonyabb a lakbér, annál tovább tart a bérleti viszony. Nem elhanyagolható a bérlő „hűségének” elismerése, hiszen egy bérlőváltásnak költségei, és kockázatai is lehetnek. Ez is magyarázza, hogy a lakbért jellemzően a bérlőváltásnál emelik.

A közösségi szabályozás

A beszélgetés során felvetettek néhány a lakáspolitikával összefüggő kérdést is.

Megfelelő-e lakástulajdon ösztönzését szolgáló jelenlegi francia gyakorlat? Egyesek szerint az gátolja a lakáspiac működését. Több résztvevő szerint vagy meg kellene állapítani egy „fiktív jövedelmet”, amit a saját lakásában lakó tulajdonos magával szemben érvényesíthet, vagy kedvezményes adót kellene alkalmazni a tulajdonos-bérbeadó bevételeire. Ez egyenlő feltételeket jelentene a tulajdonos-bérbeadó és a bennlakó tulajdonos számára, így kedvezően hatna a bér-, illetve a saját célú lakásépítés piacára. Szóltak arról is, hogy az épített lakások értékét nagyban növeli a közszolgáltatások (például egy metróvonal) közelsége. Az ebből adódó árelőnyt kizárólag a lakás tulajdonosa élvezi, ez a (fiktív vagy valódi) többlet a lakáspiac nem kellő rugalmassága miatt sem képezheti az adózás tárgyát.

A többszörös átdolgozás után elfogadott 2000. évi Szolidaritási és Városfejlesztési törvény (Solidarité Renouvellement Urbain – SRU) 55. cikkelye szerint a nagyobb agglomerációkban az összes lakásépítés 20 százalékának bérlakásoknak kell lenniük. A törvényi előírás három évre szólt, betartásának elmulasztását büntetni szándékoztak, de megvalósulását nem vizsgálták. Többen megjegyezték, hogy a kvóta betartása esetén is előfordulhatott, hogy a legeleesebbek igényeit nem elégítették ki.

A lakás elsődleges szükségleteket fejez ki, így az élelmiszer-kiadásokhoz hasonlóan kellene igazodnia a háztartás költségvetéséhez, ugyanakkor a komfortérzet kielégítését célzó egyes elemek nem a minimum, hanem a kívánalmak szintjén kerülnek kielégítésre. Egy hozzászóló véleménye szerint a lakások minőségi komfortelemeinek mind teljesebb körű igénybevétele torzítja a gazdagok és szegények vásárlóerejét, ezért – egy paradox – javaslatot tesz, miszerint a legszegényebb rétegek esetén

nem kellene költségvetési támogatást adni a jobb minőségi paraméterekkel rendelkező lakásokat használóknak.

A megelégedettség mérése

Lehet-e megbízható információkat szerezni a lakhatás minőségéről, például a hang- és hőszigetelésről, a légszennyeződésről? A vonatkozó vizsgálatok költséges volta miatt ezekről a kérdésekről meglehetősen kevés az adat. Egy hozzászóló említést tett az Építéstudományi Központ 600 lakásban végzett légszennyeződés-vizsgálatáról. A megelégedettség-vizsgálatok az esetek többségében meglehetősen szubjektívek, hiszen a lakók válaszait, véleményét összesítik. A környezeti zajártalmat illetően nagyban befolyásoló tényező a lakás elhelyezkedése, valamint az építés időpontja; egyébként a környezeti szennyezettséget elsősorban az iskolázottabb, tehetősebb lakosok nehezményezik.

A megelégedettség egy másik kérdése a lakás bérére vonatkozott. Rá kell azonban arra is mutatni, hogy a megelégedettség kultúrafüggő is, országonként eltérő: a dánok például a franciáknál és az olaszoknál is elégedettebbek. (Ezzel a véleménnyel azt kívánták érzékeltetni, hogy a lakásellátás helyzete jobb annál, mint amit a lakosság véleménye kifejez.)

Alternatív lakásmegoldások

A fiatalok közül többen laknak egymással közös lakásban nem családszerű összetételben. Az ilyen típusú együttlakás 2001-től vált egyre gyakoribbá és főként a diákoknak nyújtott lakhatást segítő támogatás bevezetésének volt a következménye; a szülőkkel együtt lakás helyett így formálódott az önálló lakás fenntartása.

Franciaországban 2006-ban a lakosság 2,2 százaléka, 1 352 ezer – jelentős részben idős – személy lakott intézményi háztartásban. Valójában az idős személyek lehetőség szerint saját otthonukban szeretnének maradni, de egy bizonyos kor betöltése után ennek feladására kényszerülnek. A demográfiai előrejelzések szerint a 75 éves és idősebb férfiak száma a 2005. évi 100 ezer fővel szemben 2030-ra 150 ezer főre emelkedik, a nőknél változatlanul 350 ezer lesz ennek a korosztálynak létszáma. Az elkövetkező évtizedekben tehát mindenképpen szükséges lesz az intézeti háztartások férőhelyeinek növelése.

Nincs kizárva az egyedi és a kollektív lakhatási formák közötti átmeneti megoldások kialakulása sem. Egy „jövőkutató” szerint az Egyesült Királyságban és Belgiumban terjed a csoportos együtt lakás, ami az önálló és a kollektív együtt élés, egyazon térben történő megvalósítása. Beszélnek az ún. „öko-közösségekről” is, amely formákról, miután most vannak alakulóban, még nem sokat lehet mondani. Egy biztos: ezek sem oldják meg a lakásellátás mai gondjait, problémáit.

SOROZATUNK EDDIG MEGJELENT RÉSZEI:

1. Hogyan oktassuk a statisztikát a középiskolában? 2008. évi 9. sz. 908–915. old.
2. Az új családformák. 2009. évi 3. sz. 302–311. old.
3. A munkanélküliség mérése. 2009. évi 10–11. sz. 1078–1086. old.
4. A szegénység mérése. 2009. évi 12. sz. 1194–1203. old.
5. A termelés területi áthelyezése. 2010. évi 2 sz. 177–185. old.

A világ statisztikája – a statisztika világa

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH), az MTA Statisztikai Bizottsága és a Magyar Statisztikai Társaság (MST) az ENSZ Statisztikai Bizottsága által meghirdetett Statisztikai Világnap alkalmából 2010 őszén rendezvénysorozatot szervezett, melynek legrangosabb eseménye az október 14–15-én, Esztergomban tartott tudományos, szakmai konferencia volt.¹ Mintegy 350 résztvevő kísérte figyelemmel „A világ statisztikája – a statisztika világa” című ünnepi ülésen elhangzott előadásokat.

Elsőként *dr. Vukovich Gabriella*, a KSH és a konferencia nyitóülésének elnöke köszöntötte a résztvevőket, majd felkérte a nemzetközi statisztikai testületek képviselőit, hogy ismertessék a Statisztikai Világnap alkalmából érkezett üzeneteket. Írásban köszöntötte a rendezvényt az Eurostat főigazgatója *Walter Radermacher*, valamint az ENSZ főtitkára *Ban Ki-moon* és az ENSZ Statisztikai Hivatalának vezetője *Paul Cheung*. A Nemzetközi Statisztikai Intézet köszöntését *dr. Szilágyi György* ismertette.²

Ezt követően *dr. Hegedűs András*, az Esztergomi Prímási Levéltár igazgatója „Előadás Esztergomról és a Szent Adalbert Központról” című köszöntőjében mutatta be a konferencia helyszínét, szólt a Levéltár évezredes távlatot átfogó gyűjteményében őrzött egyedülálló értékekről, a kor- és helytörténeti kincsek történelmi időszakairól.

A nyitóülésen *dr. Vukovich Gabriella* „A statisztika világa az adatszolgáltatóktól a fel-

használóig” címmel tartott előadást. A felhasználói kapcsolatok fontosak a statisztikai szervezetek számára. Az adatok sokféle felkészültségű, belföldi és külföldi felhasználóhoz jutnak el, körükben megtalálható hozzáértő és laikus egyaránt. Sokszor a felhasználó produktuma alapján ítélik meg a Hivatalt, amelynek felelőssége a szükséges minőségű és mennyiségű adat és kapcsolódó információ szolgáltatásában mutatkozik meg. E feladata teljesítésének egyik kulcsfontosságú eleme a statisztikai adatgyűjtés, melynek során – egyre bővülő, mind heterogénebb körrel és dinamikusan változó folyamatokkal – a háztartások, a működő szervezetek, intézmények a Hivatal partnerei. Világszerte érvényesülő politikai szándék az adatszolgáltatók terheinek érzékelhető csökkentése, mind az idő, mind a költség tekintetében. Ám ez a törekvés a közvetlen statisztikai felmérés korlátja is lehet. A hivatalos statisztikai szolgáltatnak erősödő kihívások között kell megfelelni az adatgyűjtéssel kapcsolatos elvárásoknak és a hiteles adatok növekvő keresletének. Mit várnak a hivatalos statisztikától világszerte? Ilyen követelmény például

- a közbizalom erősítése, többek között átlátható folyamatokkal, adatvédelemmel;
- a statisztika társadalmi presztízsének növelése színvonalas statisztikai elemzésekkel, friss, hiteles és lényeges információkat kínáló tájékoztatással;
- a statisztikai kultúra terjesztése, gazdagítása módszertani és egyéb lényeges információkkal;
- a mérlegelt bizonytalansággal is számoló mintavételi tervek kialakítása;

¹ A rendezvénysorozat részletes programja elérhető a KSH honlapján: <http://www.ksh.hu/>

² Az üzenetek magyar fordítása megjelent: http://portal.ksh.hu/pls/portal/url/page/kshportal/bemutakozas/statisztika_vilagnap_2010_10_20/unnepi_konferencia

- az adatszolgáltatók véleményének érvényesítése az adatgyűjtés előkészítésében;
- az adatkezelés hatékony technikáinak alkalmazása, elsősorban az adminisztratív adatforrások statisztikai célú hasznosításával.

Az előadó szerint távlati döntés indokolt, amely számol a piac folyamataival is, ugyanis ahonnan a hivatalos statisztika (akár időlegesen) kivonul, ott mások szolgáltatásainak pozíciója erősödhet. Ezért a piaci szolgáltatás versenyképessége érdekében törekedni kell a statisztikai tevékenységek hatékonyságának növelésére. Elsősorban a megrendelők által igényelt különyszolgáltatások értékesítésével nyílt lehetőség többletforrások megszerzésére. A statisztikai munka teljes folyamatában javításra kell törekedni, itt a minőségbiztosítás az adatgyűjtések és adatátvételek tervezésétől a szavatoltan jó minőségű statisztikai termékek szállításáig terjed. Szervezeti változásokkal, a töredékidők kihasználásával, a tartalékok feltárásával, új technológiai eszközök bevezetésével, források bevonásával megvan a lehetőség arra, hogy a statisztikai szolgálat növelje hatékonyságát.

Ezt követően *dr. Ivan Peter Fellegi* professor emeritus, a Statistics Canada korábbi elnökének „A 2011-es kanadai census előkészítésének története és tanulságai” című, angol nyelvű előadása hangzott el. Az előadó – 1976-tól 2008-ig a kanadai hivatalos statisztikai szolgálat vezetőjeként – eredményesen érvényesítette a statisztika nemzetközi alapelveit, a censusokat ennek megfelelő, szigorúan szakmai ismérvekre alapozták. Korábbi népszámlálások során a teljes népesség 20 százaléka részletes (ún. hosszú) kérdőívre adott választ, míg Kanada teljes népessége a főleg demográfiai alapadatokat tartalmazó (ún. rövid) kérdőívre kötelezően válaszolt. A statisztikai szolgálat fölött kormányzati felügyeletet gyakorló jelenlegi kanadai miniszter szándékai,

rendelkezései szerint az érzékeny személyes adatot is tartalmazó hosszú kérdőív válaszai ezentúl önkéntesek lesznek, és módosulni fog a kötelező rövid kérdőív szerkezete is. Az előadó szerint e lépés súlyosan veszélyezteti a census sikerét. A 2011. évi népszámlálás eredményei számos fontos téma tekintetében nem lesznek megfellelthetők a megelőző adatsoroknak.

A Hivatal szakmai kompetenciáját sértő intézkedésre sok nemzetközi intézmény bírálata volt a válasz, a Statistics Canada elnöke pedig tiltakozásként lemondott pozíciójáról. A történetek fő kockázata azonban a közbizalom gyengülése, hiszen elismert és ezért megóvásra érdemes erénye a hivatalos statisztikának, hogy módszerei a demokrácia elvét követve elszámoltathatók, működése átlátható. A Statistics Canada az információk elismerten legbecsületesebb közvetítője, a pártatlan adatközlés és a kiadott hivatalos adatok megbízhatóságának megkérdőjelezése milliárddolláros következményekkel is járhat. A politikai ráhatás itt kifejtett általánosabb tanulsága (túl a kanadai censusvita kimenetelén) okulásul szolgálhat a világ statisztikai közössége számára is.

A nyitóülés harmadik előadását, az ENSZ Statisztikai Hivatala képviselőjében *Horváth Eszter* tartotta „A globális statisztikai rendszer építése” címmel. Világszerte erősödik az a törekvés, hogy az adatok az elfogadott nemzetközi ismérvek alapján összehasonlíthatók legyenek. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága (United Nations Statistical Commission – UNSC), valamint az ENSZ Statisztikai Hivatala (UN Statistics Division – UNSD) kormányközi testületként alkotják az együttműködés intézményi pillérét.³ Szakmai pillérét pedig a bevált mechanizmusok alapján hálózattá szerveződő nemzeti és nemzetközi statisztikai

³ A világhálón a két testület honlapja elérhető: <http://unstats.un.org/unsd/statcom/commission.htm>, illetve <http://unstats.un.org/unsd/default.htm> címen.

szervezetek és azok szakértői adják. A nemzetközi együttműködések elengedhetetlen kelleke a szabványok összehangolt kialakítása és az erőforrások optimális kihasználása. A nemzetközi koordináció elősegíti az ENSZ-ajánlások végrehajtásának szervezését. A keretrendszerek, osztályozások, fogalmak kialakítása, a mérési módszerek standardizálása számos feladatot ró az ENSZ Statisztikai Bizottságára. A nemzetközi vizsgálatok megállapításai iránymutatók a fejlesztés ösztönzésében. Néhány, a tagállamokat jellemző ismérvt, amelyet figyelembe kell venni a nemzetközi összehangolás során: eltérő fejlettségi szint; tartalmi sokféleség, különböző minőségű alapadatok; a rendelkezésre álló anyagi, pénzügyi, személyi és felkészültségbeli színvonalkülönbség; különböző statisztikai kultúra (melynek alapja a képzésben, az oktatásban keresendő).

Tagállamként a magyar hivatalos statisztika az Európai Statisztikai Rendszer része, ahol rendeletek és irányelvek révén érvényesítik az ENSZ ajánlásait, és a bevezetés folyamatait koordinált, támogatással is ösztönzött statisztikai projektrendszer szervezi. Az ENSZ csak ajánlásokat tehet, ezek nemzetközi alkalmazása széleskörű szervező tevékenységet igényel, ide értve például a szakértőcsoportokat, a konzultációkat, a szakmai konferenciákat és más rendezvényeket.

Ezt követően az előadások négy szekcióban hangzottak el. Az „*Eltűnt statisztikák nyomában (fejezetek a statisztika történetéből)*” szekció (elnök: dr. Besenyei Lajos) első előadását dr. Ferge Zsuzsa professor emerita, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára, „Adalékok és adatok” címmel tartotta.⁴ Az ötvenes évek első felében az akkori

⁴ Az előadó téziseit a „Százötven éve alakult az MTA Statisztikai Bizottsága” című beszámolóban ismertette a *Statisztikai Szemle* (2010. év. 88. évf. 9. sz. 1003–1005. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_09/2010_09_1002.pdf).

hatalom csak igen csekély példányszámban engedélyezte statisztikai eredmények megjelentetését, fontos tárgykörökről pedig csak „titkos” minősítésű jelentések készülhettek. Emiatt a nagyközönség a tényeket értékelő statisztikáról nem is szerezhetett tudomást. A Statisztikai Évkönyv 1956 őszétől újra megjelenhetett, és a Hivatal vezetői ekkor kezdtek arról is gondolkodni, hogy nyilvánosságra hozzák a korábbi évek titkos jelentéseinek lényegi elemeit. Az „Adatok és adalékok” című kötet összeállítása egy évig tartott. A kiadvány elemzése rámutattak például arra, hogy mind a termelésben, mind a beruházásokban a mennyiségi előírást, a tervezett ráfordítások teljesítését, illetve túlteljesítését tekintették a legfontosabb követelménynek. Ennek egyik következménye az lett, hogy a források túl nagy részét fordították új építkezésekre, beruházásokra, és kevés maradt a meglévő létesítmények korszerűsítésére vagy felújítására. Sok üzemből hiányoztak a szakemberek, nem állt rendelkezésre alapanyag, a gépek álltak, ezért az új létesítmények többsége csak elkészült, de a tervezett hasznosításuk elmaradt.

Ma értékelve az „Adatok és adalékok” kötet jelentőségét, a korabeli statisztikusok tudományos tisztességére, erkölcsi bátorságára kell felhívni a figyelmet. A gazdaság alapvető hiányosságait bemutató, de titkosított kötetek megállapításai ezért is mintaértékűek a statisztikai szakma számára.

A szekció második előadását dr. Laczka Éva, a KSH elnökhelyettese, a Magyar Statisztikai Társaság főtitkára „Volt egyszer egy census, ami a népességet és a jószágokat egyaránt számba vette” címmel tartotta. A háború súlyos emberi és vagyoni, gazdasági veszteségeket okozott, az 1945-ös földreform átalakította a birtokszerkezetet, és sok egyéb rendkívüli körülmény indokolta, hogy a helyreállítás induló statisztikai adatai mielőbb rendelkezésre álljanak. A háztartások adatainak kombinált

elemzése mind a népesség- és lakásszámlálás, mind a mezőgazdaság korábbi mutatóit figyelembe vette.

Mivel területi statisztikai intézmények nem működtek 1949-ben, a szakmai irányítással megbízott KSH az államigazgatás helyi (területi) hatóságainak adatgyűjtő tevékenységét vette igénybe. Mintegy 30 ezer fős gárda végezte az összeírást, a kombinált census feladataira számlálóbiztosok, ellenőrök, instruktorok kaptak megbízást. A számlálólap ellenőrzése, kódolása a KSH-ban történt, igen sok kézi művelettel, a (lyukkártyás) gépesítés akkori feldolgozó kapacitásaival támogatva. A Hivatal feladata volt továbbá, hogy a beérkezett adatokat ellenőrizze.

A kombinált összeírás előzetes eredményei már 1949 februárjában elérhetőek voltak, a teljes anyagot 1950 végéig dolgozták fel. A mezőgazdasági számlálás eredményeiről 1949 júniusában jelent meg az első kötet. A kiadványok nagy részét 1950-ben adták közre, összesen tizenkét adatkötetből és további három kiegészítő kötetből álló sorozatként. A kiadványok táblái a népszámlálás demográfiai, foglalkozási adatait, illetve a mezőgazdasági termelés összeírt adatait mély területi bontással (járás, megyei és országos összesítésekkel) tartalmazták, nyolc témakörre városok szerinti adatokkal is.

Átgondolt publikációs keretek jellemezték az összeírt mezőgazdasági állományadatokat, például az ágazatokhoz tartozó népesség- és gazdaságszám, a terület, ezen belül művelési ágak stb. adataival. A népszámlálás szervezési elveiből következő megközelítés nehezítette a használt földterületek községsoros számbavételét. A mai felfogásban is érdemes vizsgálni, hogy zavaró-e az 1949-es integrálás elve, vagyis az „egységes irányítás” elvét érvényesítve, indokolt-e az agrártermelés fontosabb adatainak a háztartás vezetőjéhez kötött összeírása.

A szekció harmadik előadása „Az anyakönyvi bejegyzéstől a demográfiai mikroadat-

bázisig” címmel hangzott el, dr. Óri Péter a Népeségtudományi Kutató Intézet tudományos főmunkatársa ismertette *Pakot Leventével* közös munkájuk eredményeit. Magyarországon az egyházi anyakönyvezést a Tridenti Zsinat után vezették be, és a XVIII. századtól vált általánossá, de folyamatos népesség-nyilvántartások a XX. század előtt csak ritkán készültek. Ezért – a modern történeti demográfiai elemzésekkel ellentétben – a magyarországi kutatások inkább az anyakönyvi adatokra építhetők. A külföldi szakirodalom útmutatást ad az anyakönyvi bejegyzések demográfiai információk elemzéséhez, elsősorban a termékenység mutatók alakulásának vizsgálatához. Az informatika megjelenése előtt a szokásos „cédulázás” alkotta a tanulmányok információs alapját (például családlapok összeállítása több nemzedékre vonatkozóan). Időszerű a szokásos, leíró modell alapadatait újabb elemzési megközelítésekkel is felhasználni, és például a természetes termékenységre vonatkozó megállapítások érvényességét vizsgálni. Ehhez a XVIII–XX. század során feljegyzett anyakönyvi adatok (mikroadatbázis jelleggel) például *Andorka Rudolf* (TÁRKI által gondozott) szakmai hagyatékában, az elfelejtett családlapokon rendelkezésre állnak.⁵

Az előadó bemutatta az elemzési kereteket, amelyek korszerű modellszámítások segítségével megalapozhatják a kutatások újabb, például a termékenység kockázati időszakait értelmező megállapításait.

„*Kis hazugság, nagy hazugság és statisztika – Meddig cipeljük még Mark Twain mondásának terhét? (a Statisztika Etikai Kódexe, Gyakorlati Kódex, magyar és nemzetközi válóság)*” szekció (elnök: dr. Ivan Peter Fellegi) el-

⁵ A szerzők előadásában többszörösen hivatkozott adatforrás ismertetése elérhető:

http://nepesedes.hu/drupal/files/Andorka_Rudolf_Adalekok_az_ormansagi_egyke_tortenetehez_Vajszlo_es_Besence.pdf

ső előadását, *dr. Besenyei Lajos* professor, rector emeritus, az MTA Statisztikai Bizottságának elnöke „Századok gondolkodói a statisztikáról” címmel tartotta. Történelmileg alakult ki a hatósági nyilvántartást, a jogszabállyal kötelezővé tett összeírást övező bizalmatlan fogadtatás. Ennek oka többek között, hogy a számadatok iránti érdeklődés és azok megértése a közvélemény nagy részére (még) nem jellemző, nem olyan, mint az írás és az olvasás. Az előadó szerint a XXI. században e téren a számítástechnika társadalmi hatása következtében – a Gutenberg korában induló nyomtatáséhoz hasonló – áttörés várható.

A bizalmatlanság fő oka, hogy bár senki nem fogadna el nyelvi ismeretekkel nem rendelkező tolmácsot, a statisztika fogalmainak, összefüggéseinek ismeretét nélkülözve is sokan használják, értelmezik, közvetítik az adatokat. További okok a bizalmatlanságra:

- a felmért, értelmezett folyamatok állandó mozgása, változó dinamikája;
- a tényezők komplexek, nehéz meghatározni a statisztikai mérés tárgyait, például az infrastruktúra, az életmód, a fogyasztói ár és a reáljövedelem esetén;
- sokféle kölcsönhatást kellene értelmezni, de a valóság ok-okozati kapcsolatai több esetben rejtettek, nehéz a számszerű bemutatásuk;
- az adatszerzés költséges, az adatforrás színvonalát és minőségét a rendelkezésre álló erőforrások befolyásolják;
- a becslések, a paraméterek feltételezései eltérő (esetenként nem világos) bizonytalanságú statisztikai eredményre vezetnek;
- a felhasználókhöz nem jutnak el az eredmény minőségi információi;
- a torzítások egy részét nem a közreadó statisztikai szolgálat okozza, hanem etikai jellegű vétség (például a félreértelmezett adatot közlő tömegtájékoztató részéről).

Joachim Lamel okleveles közgazdász, az Osztrák Statisztikai Társaság korábbi elnöke, az Osztrák Statisztikai Társaság elnökségének tagja „Statisztikai szakmai etika – a hivatalos statisztika gyakorlati kódexe” címmel tartotta a szekció második előadását, angol nyelven. Évszázadok tapasztalata, hogy a hatósági nyilvántartáshoz fűződő államérdek fontosabb volt az itt vizsgált etikai összefüggéseknél. Napjainkban is előfordul, hogy a közlés előre meghatározott kimenetelt igazol, illetve úgy válogattak az elérhető adatokban, hogy igazolhassák a szándékolt megállapításokat. Súlyos esetben fény derülhet az eredmény manipulálására is, vagy olyan nem korrekt értelmezésre, amely az adatokból nem következne. Vannak olyan torzítások, amelyeket a felhasználók okoznak, mégis a statisztikai adatforrásokat okolják a félretájékoztatásért.

A statisztikák szakmai integritása tette indokolttá az Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe (Codes of Practice – CoP) kiadását, amelynek nemzetközileg ajánlott elvei – mind működési, mind technikai jellegű szabályokkal – iránymutatást tartalmaznak az egyének és intézmények minden statisztikai tevékenységére.⁶ Szoros kapcsolat van az etikai szabályok és az itt említett Kódex között, ez érvényesül a Nemzetközi Statisztikai Intézet 2010 októberében nyilvánosságra hozott szakmai etikai nyilatkozatában (ISI Declaration of Professional Ethics) is. Az etikai szabálygyűjtemény tizenkét alapelvet tartalmaz. A jövőben a statisztika etikai szabályaira alapozott megbízhatóságot, bizalmat, a visszaélés leküzdését kellene elérni. Ez alapján három fokozatot lehetne képezni: *tények, hiteles tények, statisztikák*.

A szekció harmadik előadását *dr. Gáspár Tamás*, a közgazdaság-tudomány kandidátusa, a Budapesti Gazdasági Főiskola főmunkatársa

⁶ Az európai statisztika gyakorlati kódexe elérhető magyar nyelven:
http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,577294&_dad=portal&_schema=PORTAL

„Számon – Kérés (Egy oktató-kutató tapasztalatai” címmel tartotta. Nem lehet a „növekedés” a fejlettséggel azonos értelmű, ezért az ágazatok, illetve országok, gazdasági övezetek nemzetközi összehasonlítására új megközelítés ajánlott. Jól értelmezhető az a paradigmaváltás, amely átalakítja a korábbi alapértékeket, kompetenciákat, és így a fejlődés fogalmára árnyaltabb értékelés adható, ahol a növekedés nem az egyetlen mérték. Sajátos mértékrendszer alkalmazható az anyagi, gazdasági és a humántényezők adatainak képzésére, valamint a kapcsolódó társadalmi és természeti feltételekre.

A rendszer megfelelő arra is, hogy kifejezzük ezek sokféle kölcsönhatását, eredő hatását, eredményeit. Ilyen többdimenziós viszonyrendszer alkalmazható a komplexen értelmezett fejlődés és a fejlettségi szint mérésére. A nevelés, mint metafora új minőségi rangsorok megállapítására alkalmas, ahol az egyes versenyzők fejlettségi pozíciója lényegesen eltér a szokásosan mért „gazdasági rangsor” helyezéseitől. A dimenzióként alkalmazott, mérhetővé tett folyamatjellemzők objektív keretet jelölnek ki a fejlődésre. A konkrét pozíciók szubjektív értékelései a vázolt koordinátákkal, de sajátos vetületekként is értelmezhetők, például ahogy az egyének (társadalmi csoportjaik) a fejlődést az „elégedettség” mértékeivel érzékelik.

A szekcióban negyedikként *dr. Mellár Tamás*, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. kutatási igazgatójának „A Stiglitz-jelentés üzenete a statisztika számára” című előadása hangzott el.⁷ A fejlődés fenntarthatóságát az elhanyagolt társadalmi bajok, a gazdasági növekedésnek alárendelt környezeti megközelítés miatt romló

természeti feltételek veszélyeztetik. A mennyiségi gyarapodásból kiinduló hagyományos értékelések eddig kevés figyelmet fordítottak az élet minőségére, a társadalom „jól-létére”. A keletkező jövedelem elszámolásából kimaradnak azok a termelések, amelyek rendeltetése a háztartás saját fogyasztása, nincs megbízható adat a nem regisztrált termelő tevékenységekre, korlátozott az erre alkalmazott imputálásokat vonatkozó kör. Kevésbé tisztázott, hogy miként mérik a kormányzat teljesítményét: a felhasználás input-előirányzataival, illetve a kibocsátás (becsült) értékmutatóival. Az sem egyértelmű, hogy milyen árrendszer alkalmazható a nem piaci javakra.

A statisztika mérhetővé teszi a társadalom egyenlőtlenségeit a jövedelem adataival, a keletkezett és birtokolt vagyon mérése viszont nehézségekbe ütközik. A komfortérzetet rontó hatások is nagyobb figyelmet érdemelnének, ide értve például a közbiztonság, a környezet állapotának méréseit. Több statisztikai indikátor alkalmas az életminőség, a szabadidő felhasználásának rendszeres értékelésére. Ajánlások jelentek meg a fenntartható fejlődés mutatórendszerére, ezen belül például a biológiai, környezeti hatások (a területi viszonyzámmal kifejezett „lábnyom”) nemzetközi összehasonlítása alkalmazható. A KSH eddigi tájékoztatási gyakorlatában kellő figyelmet kaptak a fenntartható fejlődés európai indikátorai.⁸ A Hivatal időszaki kiadványai értékelik többek között az időmérés-felvétel eredményeit, a jövedelmek egyenlőtlenségeit, valamint közlik a demográfiai előreszámítások részletes adatsorait is.

A szekció ötödik előadását *Joób Kristóf*, a Világgazdaság újságírója „Számmissztika és

⁷ Az előadásban hivatkozott dokumentum elérhető magyar nyelven: *Stiglitz–Sen–Fitoussi* [2010]: A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről. *Statisztikai Szemle*. 88. évf. 3. sz. 305–320. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_03/2010_03_305.pdf

⁸ *Központi Statisztikai Hivatal* [2008]: *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon* (Sustainable development indicators in Hungary). Budapest. 217 old. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfej/fenntartfej106.pdf>

zsurnalizmus – Az adatszerzés és értelmezés problémái a gazdasági újságírásban” címmel tartotta. A szokásos sajtóarchívumokban a hivatalos belföldi és külföldi statisztikai adatforrások az elsődlegesek, ezek szemlézése rendszeres. Vannak szöveges részt tartalmazó statisztikai tájékoztatások és olyan adattáblák is, amelyekhez semmilyen hivatalos értékelés nem tartozik. A gazdasági szervezetek nyilvános beszámolóiból és olyan véleménykutatásokból is átvehető értékelés, amelyek a gazdasági alanyok és piacutató szakértők várakozásait indexekkel fejezik ki. Egyes kiemelt tárgykörök elemzései, kormányzati jelentései, egyéb összefoglaló kiadványai szintén bemutatnak statisztikai adatokat. Ezek között – nehezen összehasonlítható tartalommal és módszerrel – sok az eseti összeállítás. Bizonytalanság forrása, ha rejtve maradnak az adatforrások, a statisztikai eljárások és a feltételezések. Vannak cikkek, amelyekhez nem találhatók kész adatsorok, értékelések, ilyenkor önálló adatgyűjtés szükséges. Helyes etikai fel fogás esetén az adatok az elsődlegesek, és nem a sajtóanyag koncepciójának igazolására válogatnak az elérhető elsődleges közlések között.

Közérdekű adat az államadóság mértéke és GDP-hez mért aránya, mégis az adatok felkutatására volt szükség a választott időszakok kormányzati elszámolásai alapján, az adóság törkezőszolgáltatásainak tárgyilagos értékeléséhez. Ahol az indokolt (például többféle megközelítés esetén), ott a közölt statisztikai adatsorok értelmezését szakértők véleménye is segítheti.

„*Statisztika a kiművelt emberfőkért*” szekcióban (elnök: dr. Soós Lőrinc, a KSH főosztályvezetője) a statisztikaoktatás került a tanácskozás fókuszába. *Kérékgyártó Györgyné* dr., professor emerita, a Budapesti Corvinus Egyetem tanára „Az Y-generáció és a statisztika oktatása a Corvinus Egyetemen” címmel tartotta előadását. A statisztika mind jobban felértékelődik a felsőoktatás hallgatói és a társantárszékében, erősödik az együttműködés

a különböző felsőoktatási intézmények statisztikaoktatói között, és ennek hatásai kedvezők minden érintettre.⁹

Az MTA Statisztikai Bizottsága 1999-ben kérdőíves felmérést készített a gazdasági felsőoktatásról; ez lehetőséget adott a statisztikai képzések helyzetének akkori értékelésére.¹⁰

Fontosak a nemzedéki sajátosságok hatásai a felsőoktatásra. Elfogadott csoportosítás szerint a legidősebbek a „veteránok” (1946 előtt születettek), őket követi az ún. „baby boom” korcsoport (1946–1964) és az X-nemzedék (1965–1975). Az előadás elsősorban az ún. Y-generációval (1976–1995, más vélemények szerint 1982-től) foglalkozott, amelynek legfiatalabbjai jelenleg 15 évesek.

A pszichológusok által megfogalmazott¹¹ jellegzetes egyéni vonások, a sajátos családi háttér mellett is kiemelhetők olyan generációs viselkedési és felkészültségi trendek, amelyek a most 15–34 éves korcsoportot közismerten jellemzik, ezek új megközelítéseket indokolnak a gazdasági felsőoktatásban. Az Y-generáció többsége „netes viselkedésű”, a digitális világ hatásaként, például a világhálón szabadon elérhetnek bármilyen címet és tartalmat, kevésbé tisztelik a szellemi tulajdont, nem tekintik vétésnek a plagizálást. Gyökeresen új kapcsolati szokások érvényesülnek, az elektronikus levél és a közösségi oldal az elterjedt közlési mód.

⁹ Az előadás utalt a szerző tanulmányára: *Kérékgyártó Gy.-né* [2005]: A statisztika alaptárgy oktatása a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági Karain. *Statisztikai Szemle*. 83. évf. 6. sz. 533–542. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2005/2005_06/2005_06_533.pdf

¹⁰ Lásd *Statisztikaoktatás a felsőoktatási intézményekben* [1999]. *Statisztikai Szemle*. 77. évf. 5. sz. 336–348. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1999/1999_05/1999_05_336.pdf.

¹¹ *Tari A.* [2010]: *Y generáció*. JAFFA Kiadó. Budapest.

A tesztek és más kérdéssorok már az óvodától kísérik a fiatalokat, itt a gyorsaság a fő szempont; az elmélyült olvasás, az igényes fogalmazás nem jellemző. A fő motívum az önérték, a karrier építése, hiányzik a segítőkészség, a másokkal szembeni tolerancia. Értékítéletük eltérő az előző nemzedékétől, mély szakadék van a vágyaik és a valóság között. Életelejük a kiváltságos (top-) társadalmi pozíció, elit munkahely, azonban bizonytalanságot is érezhetnek, például a munkanélküliség kockázata miatt.

A felsőoktatásban a többlépcsős (ún. Bolognai) képzés kezdeti tapasztalatait elemző átfogóbb tanulmányok készültek.¹² A szakirodalom és a *Sólyom László* által felkért Bölcsész Tanácsának értékelése részletesen kifejti a kétfokozatú felsőfokú képzésben tapasztalt ellentmondásokat, valamint a sok időt igénylő rendszer-szemléletű újratervezés igényét. A Budapesti Corvinus Egyetem statisztikaoktatásának bemutatott tartalmi és mennyiségi adatai azt jelzik, hogy a generációs és oktatáspolitikai kihívásokra, a szabott anyagi és személyi feltételekhez alapján, csak tüneti kezelés adható.

A nagy tömegű hallgatóságot befogadó előadások válságban vannak, látogatottsági arányaik alakulásában az Y-generáció előbb kifejtett beállítottsága a fő magyarázat, az internetről letölthető anyag vonzóbb, mint a katedráról elhangzó szöveg. A számítógéppel segíthető gyakorlati foglalkozás a tanszékek tényleges gépparkjának korlátai között szervezhető, elsősorban a kisebb létszámú speciális csoportoknak, illetve a mesterképzések hallgatóinak.

Aki nem tanul év közben folyamatosan, annak az egyetemi tanóra is elfecsérelt idő, ahol a tananyag újabb részeit nem képes követni. A sok esetben 80 perces, kettős óra nem vonzó az Y-generációnak, az alig 25–35 percig összpontosításra képes hallgatóknak, főként, ha „tiszt a fej”, minden előzetes szakmai (például matema-

tikai) tartalom nélküli. Mindezek indokolják az oktatók hitvallását: „Ismerjük az oktatás múltját, a jelent be kell vallani”.

A szekció második előadását *dr. Balogh Péter*, a Debreceni Egyetem docense tartotta „A statisztika oktatásának átalakulása a felsőoktatásban (A debreceni példa)” címmel. A debreceni statisztikai tanszék a Gazdaságelemzés-módszertani és Alkalmazott Informatikai Intézet keretében tartozik és több kar hallgatóit oktatja. Az előadó bemutatta a tantárgyak tematikáját, óraszámait, valamint a tananyagok címeit. Kiemelte a bolognai képzési rendszer miatt észlelhető mélyreható változásokat a statisztikaoktatásban és az alkalmazási gyakorlatokban. A módszertan oktatása emiatt háttérbe szorult, elsősorban a praktikus ismeretek kapnak figyelmet.

A mesterképzés tapasztalatai is megerősítik, hogy a hallgatók tudása nem alapos, lényeges statisztikai ismeretek hiányoznak vagy nagyon felszínesek. Mindez a vizsgakövetelményekben is változásokat indokolt, csak az bocsátható vizsgára, aki az előfeltételeket (például a számítógépes példák megoldását) eredményesen teljesítette. A Debreceni Egyetem statisztikaoktatását is hátráltatja az Y-generáció előbb kifejtett érdektelensége, nem tanultak meg tanulni és hiányzik a motiváltságuk is.

A szekcióban harmadikként *dr. Varga Beatrix*, a Miskolci Egyetem docensének „A statisztika oktatásáról konkrétan” című előadása hangzott el. Az előadó ismertette a Miskolci Egyetem statisztika-tananyagainak címét, az egyes képzési szintek óraszámait.¹³ A hallgatók előzetes ismereteit heterogenitás és hiányos matematikai felkészültség jellemzi. A matematika nem felvételi tárgy és a kétszintű érettségi pont-

¹² *Barakonyi K.* [2009]: *Bologna „Hungarikum”*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest.

¹³ Az előadás utalt *Rappai G.* [2008]: Gondolatok a gazdaságtudományi képzési területen folyó statisztikaoktatásról című tanulmányára. (*Statisztikai Szemle*. 86. évf. 9. sz. 829–849. old http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2008/2008_09/2008_09_829.pdf)

számképzési szabálya inkább taszítja, mint vonzza a reáltárgyak vállalását a könnyebb utat választók körében. A lemaradóknak felzárkóztatás szervezhető, de a tudásszint szerinti csoportbeosztás szintén megfontolható. Új felfogás alakul ki a tantárgyi kreditrendszer következtében is, átalakulnak a modulok tananyagai, több esettanulmányt követelnek elsősorban a gyakorlati ismeretek alapján.

A szekció negyedik előadását *Sándorné dr. Kriszt Éva*, a Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) rektora „Az oktatási kiválóság mérése statisztikai módszerekkel” címmel tartotta.¹⁴ A felsőoktatási intézmények társadalmi megítélésére eltérő mértékekkel többféle rangsor készült. Ezek ismérvei egymástól eltérő sorrendekhez vezethetnek. Szokásos ismérv például az intézménybe, a felkínált szakokra, szakirányokra jelentkezők, illetve az első helyen jelentkezők száma az oktatási években, és összemérhető a képzési szint szerinti (felvett) létszámok is.

Szabványos minőségi rendszerekre jellemző megfelelés alapján szintén képezhető intézményi rangsor. Ehhez a minőség összesen kilenc ismérvére alapozott kérdőíves felvételt végeztek, ahol például a munkatársak és a hallgatók elégedettségét, az oktatás erőforrásait, folyamatait, teljesítményét, valamint a vezetésre, stratégiára vonatkozó jellemzőket mérték. Mértékadóak azok a minőségi indikátorok, amelyek összefüggnek az intézményfejlesztés terveivel, a gyakorlatban érvényesítik a küldetés és az értékrend mérhető tényezőit. Azok a mérőszámok ösztönzők, amelyekre az érintettek hatással lehetnek, illetve amelyek az oktatási tárcával létrejött hároméves fenntartási szerződés kötele-

zettségeinek teljesítéséhez kapcsolhatók. A BGF saját értékelési skálái azonban eltérnek attól, ahogy a különböző műhelyek (Heti Válasz, HVG, TOP10) a felsőoktatás rangsorait közlik.

Az előadó a minőségmérés főiskolai indikátorrendszerére jellemző példákat mutatott be. A gyakorlatban végzett értékelés figyelembe veszi a célt, a mutatóra ható tényezők összefüggéseit, valamint a tartalmi meghatározásokat. Az intézmény irányítóinak a vezetői információs rendszer az indikátorok elemzésével (például a hatékony megoldások kiválasztására, a javítást igénylő gyakorlati eljárásokra vonatkozóan) sok hasznos információt nyújthat.

A következő előadás *dr. Kovács Péter*től, a Szegedi Tudományegyetem adjunktusától hangzott el „Nemzetközi perspektívából a statisztika oktatásáról” címmel.¹⁵ Vizsgálata fókuszában a statisztikai jártasság áll, melynek szintje tanulási-oktatási folyamatok eredményeként növelhető. E folyamatok célcsoportjai lehetnek például az oktatási, kutatási intézmények, a tudományos élet szereplői, a döntéshozók, a média, valamint a lakosság is. A tantermi oktatási, tanulási környezetet kívül a médiára és az internetre is kell gondolnunk.

E folyamatok során három jogos kérdés vetődik fel. Egyrészt, a korábbi előadásokban már említett kérdés volt, hogy ismerjük-e azokat akiket tanítunk. Másrészt a tananyagok miként hasznosulnak a gyakorlatban, harmadrészt kik és hogyan tanítanak.

Több nemzetközi vizsgálat kimutatta, hogy a közoktatásban szereplő tananyagot a hallgatók nem tudják a gyakorlati életben alkalmazni. A felsőoktatás követelményei is átalakulóban vannak: a statisztikai elemzés mellett az adatok előkészítésének és a kutatási, elemzési eredmé-

¹⁴ A Budapesti Gazdasági Főiskola jellemzői a szerző korábbi tanulmányában szerepelnek: *Sándorné dr. Kriszt É.* [2005]: Statisztikai a főiskolai oktatásban. *Statisztikai Szemle*. 83. évf. 6. sz. 543–554. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2005/2005_06/2005_06_543.pdf

¹⁵ Az előadás többek között a következő nemzetközi rendezvényekre hivatkozott: ICOTS08 2010, EMOS Workshop 2010, ENIRDELM 2010, IASE Round Table Mexico 2008, ISI Satellite Meeting Durban 2009.

nyek felhasználóbarát közlésének tanítása szintén nagyon fontos. Bár a számítógép, illetve az elektronikus adatbázisok is szerepet kapnak a statisztikaoktatásban, ügyelni kell arra, hogy ne programokat oktassanak, hanem statisztikai gondolkodásmódot.

A közoktatásban a statisztikaoktatás a matematika tárgy keretein belül valósul meg. Több országban probléma, hogy az általános iskolákban statisztikát is oktató tanárok többsége egyáltalán nem felkészült, míg a középiskolai tanárok döntő többsége inkább elméleti statisztikaoktatásban részesült korábban. Ez pedig veszélybe sodorhatja a tantárgy gyakorlatias tanítását. Éppen ezért fontos a tanárok statisztikai továbbképzése. Itt nemcsak a tanárok, az oktatók rendszeres továbbképzési formái érdemelnek nagyobb figyelmet, hanem az intézményvezetés (támogató vagy éppen ellenérdekelt) viselkedése is, ugyanis kimutatható, hogy közvetett hatása van a hallgatói kimenetre.

A felsőoktatásban a kurzusok kimenetei többnyire nem hozzák az elvárható szintet (bukási arányok stb.), ennek egy lehetséges oka az, hogy az oktatók többségének nincs pedagógiai, illetve oktatás-módszertani képzettsége, ezért megoldásul ilyen irányú és különösen statisztikaoktatás-módszertani továbbképzés ajánlott.

Erre szerte a világban sok kutatás, doktori értekezés és megoldás született, melyek a Nemzetközi Statisztikaoktatási Társaság (International Association for Statistics Education – IASE) honlapján¹⁶ megtekinthetők. Ettől az ideális helyzettől azonban a statisztika hazai középfokú és felsőoktatása messze van, például itthon ezek a kutatások nagyon hiányoznak.

A statisztika a felhasználók igényeit hivatott kielégíteni, és itt a lakosság fontos (sok tekintetben a legfontosabb) célcsoport. Látható, hogy sokan nem értik a közléseket, és gyakori

a statisztikus csodálkozása is: mit nem értettek meg az adatáradatból. Siker érhető el, ha a címzettek felismerik mi a statisztikai közlés üzenete, és érdeklődnek az őket érintő adatok iránt. Olyan oktatás lehet eredményes, amely elősegíti a lakosság közeledését a statisztikákhoz, érthető megállapításaihoz. Ebben eszközként fontos szerepe lenne az internetnek és a médiának. A korszerű statisztika interaktív megoldásokat is alkalmaz, jól kezelhető internetes portálon friss közléseket ad közre, élő sajtókapcsolat útján juttatja el állásfoglalásait, következtéseit az olvasókhöz, nézőkhöz.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) oktatási bizottságának szárnyai alatt, 2000-től működik a „Statisztikai jártasság nemzetközi projektje” (International Statistical Literacy Project – ISLP), mely Magyarországon is működik.¹⁷

„Miből lesz a statisztika?” módszertani szekció (elnök: Horváth Eszter) első előadását dr. Durucsó Mihály, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) osztályvezető-helyettese „Változások a fizetésimérleg-statisztika nemzetközi módszertanában” címmel tartotta. Az MNB részt vett a fizetésimérleg-kézikönyv (Balance of Payments Manual – BPM) Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund – IMF) égisze alatt folyó megújítási munkálataiban. Az 1993-ban lezárt, jelenleg hatályos ötödik kiadás (BPM5) felülvizsgálata során az egyik legfontosabb törekvés az ENSZ által gondozott nemzeti számlák (SNA 1993) módszertanával való harmonizálás volt, amely annak idején alapvető változásokat hozott a fizetésimérleg-statisztika szerkezetében, valamint az egyes részmerlegek elnevezésében és tartalmában.

A 2008-ban kiadott hatodik verzió (BPM6) lényegében megtartotta a BPM5 kereteit, jelentős módszertani változást nem hozott, viszont tovább erősítette az összhangot a nemzeti számlák rendszerével (azonos terminológia,

¹⁶ <http://www.stat.auckland.ac.nz/~iase>

¹⁷ A projekt dokumentumai elérhetők <http://www.stat.auckland.ac.nz/~iase/islp/>

az egyenlegező tételek beépülése a rendszerbe). A módszertani felülvizsgálat során több, témaspecifikus nemzetközi szakértőcsoport működött a 2003 és 2008 közötti években, amelyek áttekintették a területükre vonatkozó nyitott módszertani és technikai kérdéseket, és ezek megoldásával kapcsolatosan javaslatokat fogalmaztak meg. Ilyen szakértői csoport foglalkozott a közvetlen tőkebefektetések, a valutauniók, a nemzetközi tartalékok és az ezeken kívüli egyéb fizetésimérleg-statisztikai kérdések vizsgálatával.

A BPM6 már a címében (A fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció kézikönyve. 6. kiadás – Balance of Payments and International Investment Position Manual 6th Edition) is hangsúlyozza, hogy napjainkra még inkább felértékelődött az elemzések kiterjesztésének fontossága az állományi statisztikák bevonásán keresztül a mérleghatásokra a külső kockázati és sebezhetőségi vizsgálatokban.¹⁸ Számos területen történt változás, ezeket külön függelékben ismerteti a kézikönyv.

A szekció második előadását *dr. Vavró István*, az Igazságügyi Minisztérium ny. főosztályvezetője „Kihívások előtt az igazságügyi és bűnügyi statisztika” címmel tartotta. Itt a teljes igazságügyi rendszert átfogó statisztika bemutatása a cél, ami igen sok (kevésbé látványos) családjogi, polgárjogi, munkaügyi és más ügykört, esetszámot, bírósági cselekményt is tartalmaz. Az összetett megnevezésben mindkét terület megjelenik, ebből eredően a tárgyalta esetek sajátos jogi minősítéseit kellene bemutatni, a statisztika azonban szükségképpen mellőzi az árnyaltabb leírást, összevont ügycsoportok számszerű adatait figyeli meg.

¹⁸ Az előadás összes kapcsolódó dokumentációja hozzáférhető a világhálón, az előadás diáin megadott linkekkel. A 14 fejezetet és 9 függelékkel tartalmazó BPM6 elérhető: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm>

A megfigyelések a teljes folyamatra kiterjednek: a nyomozati, ügyészégi, bírósági (jogalkalmazási) és – ha ilyen indokolt – a büntetés-végrehajtási szakaszra egyaránt. Vannak szabálysértésnek minősített hatósági eljárások is, ezek értékhatára gyakran módosult, ami nehezíti az időbeli összehasonlítást.

A hosszabb idősorok megszakadhatnak a formális jogi háttér változásaiból következően, új tényállásokat iktathatnak törvénybe, illetve változtathatnak az alanyi körön. (Például a konvertibilis magyar valuta értelmetlenné tette a devizabüntett korábbi tényállását.) Az esetszámok attól is függhetnek, hogy a bűnüldözés, jogérvényesítés milyen felderítési rátával jár el a vizsgált tárgyvegekben.

A szekció harmadik előadását *dr. Herman Sándor*, a Pécsi Tudományegyetem docense „Az orvos, a jogász, a közgazdász, a mérnök, a meteorológus szemléletmódja a következtetési statisztika alkalmazásakor a hipotézisellenőrzés példáján” címmel tartotta. A megnevezett munkakörökben a kockázat és a bizonytalanság statisztikai megközelítése jól formalizálható, amihez az alapadatok az egyes szakterületek sajátos mértékeivel mérhetők, számíthatók. Statisztikai módszerrel mérhető az első- és másodfajú hiba, bevált döntési sémák alkalmazhatók, mérlegelhetők a hipotézisekhez tartozó esélyek mind az elfogadás, mind az elvetés alapeseteire.

Az ismert esetek statisztikája alapján számszerűsíthető annak a „költsége” és „kockázata”, hogy a döntés igazolható, vagy nem igazolható a gyakorlatban. Ismertek jól kezelhető (például agrártermelési) és nagyon bizonytalan (földrengésjelzési) szakmai adatok. A hipotézisek javasolt formális ellenőrzése megelőzheti a helytelen döntésből eredő károkat, veszteségeket, akár olyan áron is, hogy a lehetséges változatok közül a drágábbat, de kisebb áldozati kockázattal járó választják.

Az előadás arra is felhívta a figyelmet, hogy a különböző szakterületek művelői a sta-

tisztikában találják meg a közös módszertani hátteret, a közös nyelvet.

A szekcióban negyedikként *dr. Forgon Mária*, a KSH főosztályvezető-helyettese „Új szemléletmód a konzisztensebb nemzeti számlákért” címmel tartotta előadását. A KSH-ban a nemzeti számlák területén stratégiai jelentőségű módszertani fejlesztés folyik, melynek célja egy új technológia bevezetése a forrás és felhasználás tábla keretrendszer GDP-számításokba történő integrálásával. Ezzel a számítások egy új dimenzióval, a termékbontással bővülnek, és így lehetővé válik a termelési, valamint felhasználási oldalról történő GDP-számítás termék-szintű kiegyensúlyozása. Az új eljárás biztosítja a továbbvezetési technika alkalmazását is. További fontos jellemzője a folyó és változatlan áras számítások szimultán, egységes szerkezetben való elvégzése.

Az integrálás a norvég SNA-NT szoftver alkotó módon történő átvételével valósul meg. A termék- és szolgáltatáscsoportok (számuk összesen 850) úgy vannak kialakítva, hogy tükrözzék a hazai struktúrát, segítsenek beazonosítani a legjellemzőbb felhasználási területeket. A termékkódok utolsó számjegye kitüntetett szerepet tölt be a kiegyensúlyozásban. A forrás és felhasználás táblák a gazdasági egységek tevékenységek szerinti csoportosítására összpontosítanak, de az integrált keretrendszerbe ágyazva kiegészülnek a termelés három fő típusa szerinti bontásával is. Így a saját végső felhasználásra elsődlegesen a piaci, illetve az egyéb nem piaci termelők megkülönböztetése szükséges, és ezen csoportokon belül történik az ágazati bontás (190 tevékenységet megkülönböztetve).

Az alapul vett adatforrások (például külkereskedelmi, ipari termék statisztika) különböző osztályozásokat alkalmaznak, ezért szükség van a nemzeti számla termékcsoportok és az alaponomenklatúrák fordítókulcsának kidolgozására is. A keresztosztályozási táblák más csoportosí-

tásokkal is kapcsolatot teremtenek, úgy, mint a háztartások végső fogyasztási kiadása rendeltetés csoportjai (COICOP), illetve a bruttó állóeszköz-felhalmozás eszközfőcsoportjai.

A norvég fejlesztésű programrendszer 11 értékelési kategóriát tartalmaz, ebből a magyar verzió a következőket veszi át: alapár, termékadó és terméktámogatás, „gyárkapu ár”, kereskedelmi ár, szállítás (külön felszámított) díja, általános forgalmi adó, piaci beszerzési ár. A felsorolás egyben mutatja az alapárról a gyárkapu árra, majd a piaci beszerzési árra történő átmenet útját is. A kiegyensúlyozásnál ez fontos szempont, mivel a nemzeti számlákban a kibocsátást alapáron, a felhasználási tételeket pedig piaci beszerzési áron kell értékelni.

A kiegyensúlyozás alapvetően szakértői feladat, a szoftver jelentőségét az adja, hogy minden egyes korrekciós lépésnél az összefüggések mentén újraszámolja a teljes táblarendszert, így hatékonyan támogatja az adatok konzisztenciájának megteremtését.

A szekció ötödik előadását *Horváth Beáta*, a KSH osztályvezetője „Miért nem válaszolunk? – Tendenciák és tényezők a KSH egyik lakossági felvétele tükrében” címmel tartotta. A munkaerő-felmérés (MEF) mintavételen alapuló adatfelvétel, ahol mintavételi és nem mintavételi hibák egyaránt ronthatják az eredmények minőségét. A „nemválaszolásból” eredő hiba a lefedettség, a mérési és a feldolgozási hibákkal együtt az utóbbi, azaz a nem mintavételi hibák csoportjába tartozik. A nemválaszolók egy része nem elérhető, és vannak háztartások, akik megtagadják a válaszadást. A szakirodalomban különböző elméleti modellek fejtik ki a kapcsolat-teremtést és a közreműködést befolyásoló tényezőket, amelyek alapján vizsgálhatók a sikeres és a sikertelen kérdések okai, folyamatai.

A nemválaszolást kétféleképpen kezelhetjük. Egyrészt „megelőzőképpen” olyan eszközökkel, mint az adatszolgáltatói kapcsolatok erősítése; ösztönzők alkalmazása; összeírók

megfelelő díjazása, kiválasztása, képzése; adminisztratív adatok hasznosítása; korszerű eszközök alkalmazása. Másrészt a nem-válaszolás megtörténte után a mintavétel, a súlyozás és az imputálás különböző eljárásai állnak rendelkezésre, mint „utólagos” kezelési eszközök.

Tapasztalat szerint a jómódú, „újjgazdag” és vállalkozói kör esetén számolhatunk jelentős meghíúsulással a „takargatni való”, „zavaros ügyletek” és érdektelenség miatt, azonban a munkanélküliek körében is gyakori a nemválaszolás, melynek okai jellemzően a „feketemunka” és a szegénység.

A KSH egyik lakossági felvétele tükrében készült nemválaszolás-elemzés eredménye alapján a felvételben való közreműködést szignifikánsan befolyásolja a lakókörnyezet, a település fejlettségi szintje, az összeíró kora, iskolai végzettsége és elfoglaltsága, valamint az általa alkalmazott stratégia.

A szekció utolsó előadását *dr. Rappai Gábor* kandidátus, egyetemi docens, a Pécsi Tudományegyetem dékánja „Sok? Kevés? Elég! – Mikor jelentős egy változás, mikor dől el egy kérdés?” címmel tartotta. A statisztikában járatlan felhasználók gyakran tesznek olyan kijelentéseket, melyekről – még nem túlságosan elmélyült statisztika-módszertani felkészültség mellett is – belátható, hogy hatásvadászok, de nem megalapozottak. Az előadás a két jelölt közötti választás, az államháztartás GDP-hez viszonyított hiánya, illetve különböző devizaárfolyam-változásokra vonatkozó médiában megjelenő állításokról mutatta meg, hogy valóságtartalmuk megkérdőjelezhető. Az első példában egy or-

szággyűlési egyéni képviselő-választás második fordulójának szimulálásával láthatóvá vált, hogy – a szavazatok feldolgozását tendenciamentesen feltételezve – már meglehetősen korai stádiumban (kis mintaelemszámmal), viszonylag kis különbség esetén is nagy megbízhatósággal meghatározható a győztes személye.

A második példa a nullához közeli hányados becslésével foglalkozott, és megmutatta, hogy az államháztartási hiány relatív nagyságának becslése csak a költségvetési év meglehetősen késői stádiumában lesz elég pontos ahhoz, hogy politikai értékítéletet alapozhassunk meg vele.

A harmadikként vizsgált devizaárfolyam együttmozgások alapján az előadó kimutatta, hogy nagy változékonyságú (volatilitású) pénzügyi idősorok esetében gyakori az a jelenség, miszerint az ok-okozati összefüggések bizonyos időszakokban fennállnak, más periódókban viszont nem mutathatók ki. Erre az ún. „bizonytalan okság” jelenségére volt példa a svájci frank forintárfolyama a 2010. év első kilenc hónapjában.

Végezetül az előadó, az MST Etikai Testületének elnökeként felkérte a jelenlévőket, hogy jelezzék a Testület felé, ha hasonló csúsztatásokkal találkoznak, annak érdekében, hogy a Testület állásfoglalásaival elősegíthesse a statisztikai módszertan korrekt alkalmazását és interpretálását.

Nádudvari Zoltán,

a KSH ny. főtanácsosa

E-mail: Zoltan.Nadudvari@ksh.hu

Statisztikai ki mit tud?

A Magyar Statisztikai Társaság, csatlakozva a Statisztikai Világnap rendezvényeihez, „Ki Mit Tud a statisztika világáról?” címmel

kétfordulós szakmai versenyt hirdetett. A megmérettetésen azok a maximum négyfős iskolai csapatok vehettek részt, akik az érettségi

utáni szakmai képzéseken – bármely szakon és szinten – statisztikát is tanulnak. A csapatokat patronáló tanár is segítette.

A verseny célja volt tudatosítani a fiatalokban, hogy a statisztika a mindennapi valóság megismerésének fontos eszköze. A vetélkedőn a statisztika legegyszerűbb eszközeinek alkalmazásáról és a statisztikai adatközlések felhasználásának ismeretéről adhattak számot a jelentkezők. A feladatok teljesítése a statisztika alapfokú ismeretét (csoportosítás, sorok, táblázatok, grafikus ábrázolás, viszonyszámok középértékek, szóródásmutatók, a statisztikai közlések egyszerű formái, az adatközlések felhasználása, valamint az MS Word, Excel és PowerPoint programok) kívánta meg.

A versenyfelhívásra harmincnégy vidéki és tizennyolc budapesti csapat adta le nevezését. A következő városokat képviselték a versenyzők: Baja, Cegléd, Debrecen, Győr, Hajdúszoboszló, Hatvan, Kaposvár, Kiskunfélegyháza, Kecskemét, Komárom, Miskolc, Salgótarján, Szeged, Szentlőrinc, Szolnok, Vác, Veszprém, Budapest. A csapatok képzési szak szerinti összetétele: pénzügyi-számviteli ügyintéző, vállalkozási ügyintéző, statisztikai és gazdasági ügyintéző, ügyviteli titkár, adóigazgatási szakügyintéző, banki szakügyintéző, pénzügyi szakügyintéző, számviteli szakügyintéző, informatikai statisztikus és gazdasági tervező, gazdasági informatikus.

A vetélkedő két fordulóban zajlott. Az első egy feladatlap megoldása jelentette, ami 2010. szeptember 14-én 10 és 14 óra között volt elérhető a KSH honlapján. A megoldásokat is ezen a napon kellett az elektronikus elérhetőségi címre 16 óráig elküldeni. Az első forduló jellemző feladatok a következők voltak: a meghirdetett témakörökben hiányos statisztikai táblázat kiegészítése, kapott vagy közölt mutatók szöveges értékelése, kért információra mutatószám-keresés és -számítás, statisztikai adatokból táblázatszerkesztés, statisztikai alapfogalmak ismerete. A beküldött megoldások szép eredményeket mutat-

tak. A pályázati kiírás szerint a legjobb nyolc kerülhetett a második fordulóba. Miután az első fordulóban tizenhat csapat 90 százalék feletti teljesítményt ért el, ezért a további feladatmegoldáshoz szükséges adatbázist, amelyből a statisztikai feldolgozást és közzétét kellett készíteni, ezek a csapatok mind megkapták 2010. szeptember 21-ig. A statisztikai prezentációt tartalmazó PowerPoint-bemutatókat 2010. október 4-ig kellett eljuttatni a bírálókhoz, akik ezek szakmaisága, megjelenési formája alapján választották ki a döntőbe kerülő legjobb nyolc csapatot.

A döntőre 2010. október 8-án került sor a KSH Keleti Károly-termében. Minden csapat maximum 10 percen tartotta meg bemutatóját. Az előadások aszerint különböztek, hogy egy kiválasztott tanuló vagy a feldolgozást végző csapat minden tagja részt vállalt-e a feladatból. Ezt követően az értékelők a prezentációhoz kapcsolódó, szakmai tartalmú kérdést tettek fel, a kapott válasz az értékelés részét képezte. Elméleti felkészültségükről mindezek után írásban kellett számot adniuk a versenyzőknek. A megmérettetés szóbeli villámkérdésekkel zárult.

A verseny résztvevői tárgyjutalomban, a csapatok pénzjutalomban részesültek.

1. helyezett: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola: *Dobosi Salome, Nagy Nikolett, Peszmege Csilla* és *Szám Dorottya*, tanár: *Simon Zsuzsanna*;

2. helyezett: Hajdúszoboszlói Közgazdasági Szakközépiskola: *Kovács Tibor* és *Tóth Norbert*, tanár: *Antalné Tardi Teréz*;

3. helyezett: váci I. Géza Király Közgazdasági Szakközépiskola: *Fristáczki Kinga, Drajkó Tamás, Havjár Ferenc* és *Valent Szabina*, tanár: *Gréczi Mária*.

Sándorné dr. Kriszt Éva,

a Budapesti Gazdasági Főiskola rektora

E-mail: kriszt.eva@bgf.hu

Olvasással a tudásért – konferencia a KSH Könyvtárban

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár, valamint konzorciumi partnere, a II. kerületi Móricz Zsigmond Gimnázium 2010. október 19-én, a Központi Statisztikai Hivatal Keleti Károly-termében „A jelen szaktudása a jövő generációjáért – A Társadalmi Megújulás Operatív Program >>Tudásdepó-Expressz<< – A könyvtári hálózat nemformális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében és a Móricz Zsigmond Gimnáziumban (TÁMOP-3.2.4-09/1/KMR)” címmel konferenciát rendezett a nyertes EUPályázat ünnepélyes nyitó rendezvényeként.

Az elmúlt, közel másfél évszázadban a könyvtár felbecsülhetetlen értékű tudást és információt halmozott fel. A közelmúltban megnyert pályázat eredményeként a nagyközönség számára eddig még ismeretlen gyűjteményrészt a jövőben sokkal nagyobb olvasói kör használhatja. Az egy év alatt megvalósuló fejlesztés keretében a legfőbb cél a könyvtár jelentős, jórészt feltáratlan dokumentumállományának elérhetővé tétele a használók, a kutatók, az oktatás számára. A pályázat célkitűzései közül kiemeljük:

– a kötelepéldányra jogosult KSH Könyvtár tételenként nagyrészt egyedi, több mint 850 ezres állományából a fejlesztés végrehajtása következtében megújuló minőségi szolgáltatások nyújtását;

– a honlap továbbfejlesztését a portálon: elektronikus könyvtárközi kölcsönzés kialakítását; tudásbázisok létrehozását. A megkötött együttműködési megállapodások nyomán a KSH Könyvtár és a Móricz Zsigmond Gimnázium Könyvtára is közvetlenül szolgálja a minőségi oktatást és a formális oktatáson kívüli képzést, tanulást.

A projekt kötelező és önként vállalt feladatai révén javul a szolgáltatások minősége és hatékonysága, jórészt megszűnnek a hozzáférés területi különbségei. Lehetővé válik a szolgáltatásokat igénybe vevők tanulásának és információszerzésének támogatása, és a könyvtár dolgozóinak szakmai továbbképzése. A megszólított célcsoport egyik eleme az ifjúság, ezen belül a középiskolás korosztály, valamint a gazdasági, statisztikai és könyvtárszakos tanulmányokat végző főiskolai és egyetemi hallgatók köre. Közvetlen célcsoportnak tekinthetők azok a munkanélküliek is, akik számára – munkavállalási esélyeik növelése érdekében – a könyvtár lehetőséget biztosít a számítógépes készségek kialakítására és segítséget nyújt a munkakeresésben. A fejlesztés részét képező felolvasó szoftver és nagyító készülék alkalmazásával a könyvtár szolgáltatásai elérhetővé válnak a projekt egy másik célcsoportja, a vakok és gyengénlátók számára is. A megvalósulás tervezett időpontja 2011. szeptember 30., akkorra a könyvtár teljes dokumentumállománya online elérhető lesz. A fejlesztés eredményeként remélhető a könyvtári tagok és kölcsönzők, a távhasználók számának, illetve a könyvtárközi kölcsönzés gyakoriságának emelkedése.

A projekt indulása alkalmából szervezett konferencián *dr. Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtár főigazgatója beszámolt arról, hogy az Európai Unió és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával megvalósuló projektben a pályázók 76 548 334 forintot nyertek. A nagyszabású beruházás bemutatóját a Családi Olvasás Éve és a Statisztikai Világnap eseményeihez kapcsolva, neves előadók közreműködésével rendezték meg.

A rendezvényen előadást tartott *Soltész Miklós*, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium szo-

ciális, család- és ifjúságügyért felelős államtitkára. Beszédében hangsúlyozta az olvasás megszerettetésének fontosságát és kitért arra, hogy az oktatási államtitkárság a nyelvtanulás és az olvasás-megértés elősegítése érdekében szorgalmazza, hogy a külföldi filmek többsége szinkronizálás helyett feliratozva jusson el a közönséghez. Az államtitkár kérte, hogy a projekt megvalósítása során a pályázat nyertesei többek között hangoskönyvek beszerzésével, tájékoztatók tartásával segítsék a fogyatékkal élő és a hátrányos helyzetű embereket is.

A KSH elnökének, *dr. Vukovich Gabrielának* üdvözlését *Janák Katalin* főosztályvezető tolmácsolta a konferencia résztvevőinek. Az olvasás fontosságát statisztikai adatokkal alátámasztva Janák Katalin elmondta, hogy a tanulási nehézségek 50-60 százaléka olvasási, szövegértési zavarokból adódik. Kifejtette: az OECD felmérései, a Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérési Program (Programme for International Student Assessment – PISA) és a Nemzetközi Felnőtt Írásbeliség-vizsgálat (International Adult Literacy Survey – IALS) eredményei egyaránt bizonyítják a funkcionális analfabetizmus terjedését. A tizenévesek egyötöde úgy olvas, hogy nem érti, mit olvasott. A felnőtteknél ez az arány 30-32 százalékos. Ezek az emberek hátrányba kerülnek a munkaerőpiacon vagy kiszorulnak onnan, nem jutnak írásos információkhoz, másodrendű állampolgárokká válnak – mutatott rá az olvasási készség fejlesztésének fontosságára.

A konferencián *Farkas Barnabásné*, a Mór-ricz Zsigmond Gimnázium igazgatóhelyettese, *dr. Gazda István*, a Magyar Tudománytörténeti Intézet igazgatója, *Gyimóthy Gábor* Svájcban élő magyar író, *dr. Nagy Attila* olvasáshoz- és olvasáspolitikus, a Magyar Olvasás Társaság elnöke, valamint *Jókai Anna* Kossuth- és Prima Primissima-díjas író tartott még előadást.

Farkas Barnabásné a projektben megvalósuló fejlesztésekről, a közös portálról, a képzé-

sekről, a tudásbázisokról és a készülő oktatási módszertani segédletről beszélt a Mór-ricz Zsigmond Gimnázium részvételének várható eredményeiként.

Gazda István a családi könyvtárakat választotta témájául. Előadásában hangsúlyozta, hogy a valós, kézbe vehető könyv semmilyen más információhordozóval nem helyettesíthető, és a könyvtárak szerepe rendkívül fontos az olvasóvá nevelésben. Ezért ő kötelezővé tenné a könyvtárhasználat oktatását az alapfokú képzésben. Bemutatta a családi könyvtárak legnépszerűbb darabjait a XVIII. századtól napjainkig, és felhívta a figyelmet néhány különösen fontos alapműre.

Gyimóthy Gábor a magyar nyelv védelmében tett erőfeszítéseiről szólt. Elmondta, hogy szinte véletlenül fogott bele a magyar nyelv használatának elkorcsosulása elleni „keresztes hadjáratába”. Először csak idegesítette a sok pongyolaság, nyelvtanilag és stilisztikailag hibás megfogalmazás, aztán úgy döntött, tesz valamit az ügyért: előadássorozatot indított. Folyamatosan járja az országot nyelvőrző programjával.

Nagy Attila a nemzet fennmaradása és az írni-olvasni tudás összefüggése kapcsán felidézte a XVIII. század végi herderi gondolatot, miszerint „A nemzetek sorvadását soha nem a fizikai sorvadás, hanem mindig kulturális, kollektív felejtés idézi elő”. Statisztikai adatok, különböző felmérések eredményeinek bemutatásával támasztotta alá, hogy az írni-olvasni tudásnak milyen fontos szerepe van nemzetünk fennmaradásában. Kiemelte, hogy ha Magyarországon 20 év alatt behoznák a PISA-vizsgálatban kimutatott lemaradást, az bizonyos számítások szerint hatszoros GDP-növekedést eredményezne. Ezzel arra mutatott rá, hogy nagyon is kézzelfogható gazdasági haszna lenne annak, ha az írni-olvasni tudást javítanák.

Jókai Anna előadásában beszélt a hittel kapcsolatos meggyőződéséről, a hit szerepéről a

hétköznapokban, az öregedés problémáiról. Véleménye szerint az öregségben nem a hiányok a legfájóbbak, hanem az, hogy a nem értékesíthető felgyült tapasztalat feszítését nehéz elviselni, ha a többlet az, ami tönkretesz. Ha egy ember fölöslegessé válik, ha nem tudja átadni tudását, tapasztalatait, szeretetét. Előadásának az volt üzenete, hogy a szellem embereinek irányt kell

mutatniuk, a tudást kell terjeszteniük, mert az emberiség elhomályosodott állapotban van.

A konferenciát a Móricz Zsigmond Gimnázium diákjainak közreműködése színesítette.

Dr. Nemes Erzsébet,

a KSH Könyvár főigazgatója

E-mail: Erzsebet.Nemes@ksh.hu

Beszélgetés Túú Lászlónéval

Idei évfolyamunk utolsó interjójának alanya ez évben töltötte be 80. életévét. Bátran írom le ezt a talán udvariatlannak tűnő mondatot, mert *Túú Lászlóné dr. Csikesz Stefánia* örökifjú, ahogy ezt a KSH nyár eleji házi ünnepén, a Grafikonapokon is bizonyította asztalitenisz játékával. A jó fizikai adottságok mellett azonban a Hivatal és ezen belül a *Statisztikai Szemle* szellemi frissességének, nagyszerű munkabírájának is tanúja lehet. Jó érzés találkozni vele akár a Keleti Károly utca környékén, akár a hivatali folyosókon. Sietős léptei, kicsit mindig elgondolkodóan leszegett feje, de a találkozáskor mindig mosolygó arca örömmel tölti el a kollégát, ismerőst: jó látni, jó ismerni őt, együtt dolgozni vele és tanulni tőle.

Beszélgessünk a családi körülményeiről, tanulmányairól, és arról, hogyan került a KSH-ba!

Édesapám járásbíró volt Kispesten, anyám háztartásbeli és volt egy négy évvel idősebb bátyám is. Sajnos édesapám 1937-ben (első elemista koromban) meghalt, anyám egyedül nevelt fel két gyermeket, így igen szerény anyagi körülmények között éltünk. Az elemi iskola elvégzése után négy évig a Patrona Hungariae Leánygimnáziumba, 1944 és 1947 között a kispesti Deák Ferenc Gimnáziumba jártam. Budapest ostromában családi házunk találatot kapott, s mivel nem volt pénzünk a helyreállítására, 1947 nyarán el kellett adnunk. Budára költöztünk, ahol a középiskolát az I. kerületi Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban fejeztem be kitűnő eredménnyel. A gimnáziumi évek alatt rend-

szeresen tanítottam gyengébb tanulókat, főleg latinra, s – amikor lehetett – más külön munkát is vállaltam. (Az inflációs időben előfordult, hogy varrótanulóként többlet kerestem, mint édesanyám nyugdíja.) Továbbtanulásként, apám nyomdokaiba lépve, a jogot választottam. 1948 őszén felvettek a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karára, ahol a statisztikát *Varga István* professzor tanította, nála szigorlatoztam kitűnő eredménnyel. Statisztikai tárgyú szakdolgozatomat már *Theiss Ede* professzor fogadta el. 1950. februárban felvettek a Központi Statisztikai Hivatal Ipari főosztályára, s így a hivatali munka mellett fejeztem be 1952-ben az egyetemet, „summa cum laude” minősítéssel. Évfolyamtársaim közé olyan későbbi neves statisztikusok tartoztak, mint *Klinger András*, *Vukovich György*, *Miltényi Károly* és *Hoóz István*.

Az Ipari főosztályon a vegyipari csoportba kerültem, amelyet akkor *Ollé Lajos* vezetett. Közvetlen munkaterületként először a szervetlen vegyiparért, majd a gépiparon belül a közlekedési eszközök gyártásáért, a könnyűiparon belül pedig a len-kenderiparért és a nyomdaiparért feleltem. Szakmai előadóként feladatom volt a technológiai folyamatok megismerésén keresztül az adott iparág működésének minden fontos jellemzőjét figyelemmel kísérni, a beérkező kérdőívek adatait ellenőrizni, majd az összesített adatokat elemezni. 1952-től már főosztály szintű feladatokat is kaptam: az önköltségstatisztika eredményeiről negyedévenként, illetve az év egészéről kellett jelentéseket készítenem és módszertani kérdésekben állást foglalnom.

Igen, a szakirodalmi összeállításból látom, hogy első publikációi ebben a tárgykörben születtek. Tulajdonképpen miről volt itt szó? Az ember azt gondolná, hogy ebben az időben nem nagyon figyeltek a hatékonyabb, költségkímélő munkára.

Ne gondolja, hogy e kérdésnek nem volt akkoriban aktualitása. Bár az államosított iparvállalatok legfontosabb feladatának a tervezett termelési érték teljesítését tekintették, az ötvenes évek első felében kötelező tervmutató volt – többek között – az ún. összehasonlítható termelés (vagyis az előző évben is gyártott termékek) önköltségcsökkentési előirányzata. A statisztikai célokat is szolgáló negyedéves, illetve éves ipari mérlegbeszámoló jelentésekben igen részletes táblázatok foglalkoztak ezzel a témával, továbbá az összes termelési költség (költségnemek: vagyis anyagköltség, bérköltség stb. szerint részletezett) alakulásával. Külön előírások alapján a legfontosabb termékek önköltségének alakulásáról tételesen is be kellett számolni. Mindez rendkívül súlyos adminisztrációs terhet jelentett az iparvál-

latok részére és gyakran kérdéses volt a kapott adatok megbízhatósága is. E tapasztalatok alapján „Az önköltségi mutató helye a vállalati termelés gazdaságosságának elbírálásában” című írásomban (amelyet a *Statisztikai Szemle* 1956. februári számában vitacikként közöltek), arra tettem javaslatot, hogy az önköltségi tervteljesítés helyett a „vállalati eredmény” átfogó mutatójának alakulását tekintsek fő követelménynek, s prémiumfeladatként ehhez kapcsolódjon a vezetők anyagi ösztönzése is.

Nem lehetett könnyű az 1950-es években mélyreható elemzéseket írni, mennyire volt „szabad a pálya”? Munkatársaival beszélgetve és egyéb információkból is tudom, hogy ezek a jelentések, elemzések többnyire nem kerültek nyilvánosságra.

Lehetett, sőt elvárták a statisztikai elemzések készítését. Régi meggyőződésem, hogy csak az készíthet időtálló és mélyreható statisztikai elemzést, aki az egyes adatsorok módszertani hátterét kifogástalanul ismeri, másrészt a gyakorlati követelményekhez igazodó módszertan nem függetleníthető az elemzések, adatgyűjtemények mutatóigényeitől. Az elemzés olyan próba, amely kíméletlenül feltárja a módszertan esetleges ballépéseit, rámutat a figyelmen kívül hagyott adatigényekre, de a szükségtelenül megfigyelt információkra is. Kezdetől fogva ennek szellemében írtam elemzéseket és még a korai ötvenes években is – amikor az ún. Általános osztályon belül az elemzési csoportot vezettem – igyekeztem minden lényeges elemet feltárni az adatsorokból, rámutatva az ipar eredményes működését akadályozó tényezőkre is. Az más kérdés, hogy az akkori időkben összeállított ipari jelentések, elemzések nem kerülhettek nyilvánosságra.

Ez a kérdés a közelmúltban is napirenden volt a Statisztikai Világnap alkalmából rende-

zett esztergomi konferencián, ahol Ferge Zsuzsa tartott előadást ebben a témában.

Érdekes előadás volt, én is jól ismerem az 1957-ben közzétett „Adatok és adalékok” kiadványt. Egyébként időközben a *Statisztikai Szemle* is sokat tett a szakmai közvélemény utólagos tájékoztatása, a „szigorúan titkos” jelentések fontos megállapításainak közkinccsé tétele érdekében. „Ipari jelentések az ötvenes évekből” címmel például 1991-ben magam is bemutattam itt egy 1954. februárban készített jelentésünket, amelynek erősen bíráló mondanivalóját a jelentés címe is világosan érzékelteti: „A termelési tervek kizárólag globális teljesítésére irányuló törekvésekből eredő hiányosságok az iparban”. A helyzet az volt, hogy Péter Györgynek, az akkori elnöknek elvárása volt, hogy az elkészült jelentések, elemzések tükrözzék a valós folyamatokat. Vállalta, hogy megvédi munkatársait az esetleges támadásoktól, igaztalan kritikáktól, de ennek az volt a feltétele, hogy minden esetleges hibát vagy módszertani problémát tudomására hozzunk. Az 1960-as évek elejétől kezdve egyre csökkent a nem nyilvános kiadványok száma.

A Hivatal egyébként lehetővé tette, sőt szorgalmazta, hogy közgazdasági fontosságú megállapításokat egyéni cikkek keretében hozzassunk a szakmai közvélemény tudomására. A *Figyelő* hasábjain például a hatvanas években magam is számos cikkben hívtam fel a figyelmet az ipari termelés ütemtelenségének arra a káros jelenségére, amelyet a köznyelv „hóvégi hajrá”-nak nevezett. Rendszeresen megfigyelhető volt ugyanis, hogy az ipari kibocsátás aránytalanul nagy hányada esett a tervidőszakok végére. A fokozott túlóráztatás, szállítási problémák stb. folytán ez feleslegesen növelte a termelési költségeket, s nem kis károkat okozott a jelenséggel együtt járó lazább minőség-ellenőrzés is.

A következő nagy témája az ipari koncentráció mérése volt Magyarországon. Ma is tapasztalható a kis- és középvállalatok problémája. Úgy tudom, hogy az akkori gazdasági vezetés nemigen karolta fel ezt a témát. Kérem, beszéljen e probléma lényegéről!

Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján egyre világosabban rajzolódott ki az a kép, hogy a magyar ipart túlzottan nagy szervezeti egységekbe koncentrálták. Az indoklás a nemzetközi versenyképesség növelése volt, de nézetem szerint erősen közrejátszottak a tervezés és iparirányítás megkönnyítésére irányuló szándékok is. A következmény a kis- és középvállalati réteg radikális meggyengülése, sok ágazatban teljes eltűnése lett. A széles körű nemzetközi összehasonlításon alapuló (nyilvános) kiadványunk megállapításaival az 1968. évi gazdasági reform előkészítésével foglalkozó bizottság is egyetértett, konkrét intézkedéseket azonban – az ipari vezetők erős ellenérdeklése miatt – nem vettek programba. A szakmai közvélemény fokozatos megnyerése érdekében támogatták a vizsgálati eredmények közzétételét a *Közgazdasági Szemle*, valamint a *Gazdaság* című folyóiratokban, s megvitatását a Közgazdaság Társaság különböző fórumain.

A problémakör további elmélyült vizsgálatát tette lehetővé részemre is a Bécsi Gazdaságkutató Intézet Nemzetközi Összehasonlítások Bécsi Intézetével (WIIW) a hetvenes évek második felében létrejött kutatási együttműködés. Az *Ehrlich Éva* által szerkesztett és a Bécsi Intézet részéről *Kramarics Gábor* közreműködésével készült tanulmány a WIIW kiadásában jelent meg 1980-ban. A vizsgálathoz részletes módszertani kutatás is kapcsolódott. Ennek általam továbbfejlesztett összefoglalása „Az ipari koncentráció mérése” címmel jelent meg a KSH Könyvtár által szerkesztett „Statisztikai módszerek témadokumentáció” című sorozat 12. köteteként.

Az Ipari főosztály sok évtizeden át a Hivatal egyik legnagyobb létszámú és legerősebb érdekérvényesítő főosztálya volt. Számos olyan munkát végeztek, mely az egész Hivatal szakmai munkáját befolyásolta. Kérem, beszéljen azokról a feladatokról, melyeknek részese volt!

Valóban sokrétű és igen sok esetben úttörő jelentőségű munkát végeztünk. Lukács Ottó főosztályvezető visszatérése a Hivatalba 1957-től kezdődően az iparstatisztika teljes megújulását, a dinamikai vizsgálatok előtérbe kerülését eredményezte. A Hivatal egészére kiható kezdeményezésként mindenekelőtt az ágazati-kapcsolati mérlegek (ÁKM) kidolgozását, továbbá a hetvenes években a – Bács György által javasolt – reprezentatív munkaügyi felvételek bevezetését, illetve az iparstatisztikai adatbázis (I-STAR) létrehozását említem meg. Mindhárom munkát az Ipari főosztály indította el, kísérletezte ki, s csak jó néhány évvel később váltak „össznépi”, vagyis a nemzetgazdaság egészére kiterjedő feladattá. Az adatbázis megalkotásában azonban a vezérszerepet kétségtelenül az informatikai szakértők, Dörnyei József, Baracza Lajosné és Györki Ildikó játszották.

Iparstatisztikai szempontból alapvető fontosságú munka volt az ipar ágazati rendszerének kialakítása és ennek elsődleges alkalmazására való áttérés 1958. januártól, a későbbiek során pedig a gyártási ágak további részletezést nyújtó rendszerének kidolgozása.

Az ipari termelés mérése terén forradalmi változást jelentett a nettó jellegű ún. termék soros indexszámítási módszer (párhuzamos) alkalmazásának bevezetése. A számítás (igen leegyszerűsített) lényege, hogy az ágazat termelési indexét megfelelő reprezentációt biztosító, természetes mértékegységben kifejezett termék sorok indexeinek súlyozott átlagaként határozzák meg. (Súlyszámként a teljesített munkaóra-, illetve munkabér-ráfordítás használható. Az

adott ágazat termelési sajátosságaitól függően más speciális mérőszámok is választhatók a termelési volumen változásának kifejezésére.) A módszer nagy előnye, hogy az ágazat termelési indexének alakulását nem befolyásolja a teljes termelési értéken belüli halmozódások (például vállalatok közötti keresztszállításokból adódó) alakulása. Tudomásom szerint Magyarország volt az egyetlen KGST-ország, amely az ENSZ által is ajánlott termék soros számítások alapján korábbi adataiból kiszűrte a teljes termelési érték mutatószámának használata miatt jelentkező torzításokat, és ennek megfelelően csökkentette az ötvenes évek első felében kimutatott termelési indexeit.

A hatvanas években megalkottuk a magyar ipari termék osztályozást (ITJ) a hozzá tartozó tartalmi leírásokkal együtt. Irányítottuk az ágazati osztályozási rendszer (TEÁOR) fejlesztését és korszerűsítését. Az e két témához kapcsolódó munkákban csaknem az ezredfordulóig részt vettem, nyugdíjasként is vezettem azt a munkacsoportot, amely az 1990-es évek elején az Európai Unió követelményeihez igazította ezeket a nomenklatúrákat.

Még hosszú sorát lehetne ismertetni az Ipari főosztály nagyjelentőségű módszertani fejlesztéseinek, amire itt nincs lehetőség. Anynyit szeretnék csak megemlíteni, hogy magam részéről 1963 és 1985 között vezettem a Módszertani és elemzési osztályt, amelynek feladat körébe elsősorban az ipari vállalatok és szövetkezetek adatszolgáltatási rendszerének, az ezt szabályozó utasításoknak, illetve a kapcsolódó nomenklatúráknak a kialakítása, valamint az ipar egészére vonatkozó elemző jelentések összeállítása tartozott, mindenekelőtt a termelés, a rendelésállomány, a foglalkoztatás, a kereseti színvonal, a termelői árak, illetve a koncentráció alakulása témakörökben.

Valóban, a szakirodalomból látom, hogy milyen részletesen foglalkozott ezeknek az osz-

tályozásoknak a problémáival és nemzetközi harmonizációjával. E sokrétű nemzetközi kapcsolatokhoz megfelelő nyelvtudás is kellett.

Személyes döntésre is szükség volt évtizedekkel ezelőtt – lehetőségeimet mérlegelve –, hogy melyik előrébb való: a tudományos fokozat, a kandidátusi cím vagy inkább a szakmai feladatokhoz szükséges nyelvismeret. Nem bántam meg, hogy az utóbbi mellett döntöttem, mert így közvetlenül és elfogadható követési idővel megismerhettem a legfontosabb nemzetközi statisztikai előírásokat, módszertani fejlesztéseket. Német nyelvtudásom még a középiskolából eredt, az angol és az orosz nyelv felsőfokú vizsgaszintet kielégítő elsajátításáért azonban mindenképp előbb a Hivatalnak tartozom köszönettel az itt szervezett nyelvtanfolyamokért. Ma már a pályalkalmasság egyenrangú követelménye a statisztikus tárgyalóképes nyelvismerete.

Gondolom e nyelvtudás egyik hozadéka, hogy Önben tisztelhetjük a Statisztikai Szemle egyik legtöbbet publikáló, idegen nyelvű könyv- és cikkismertetőjét.

Már a szakmai pályafutásom legelején adtam arra, hogy az iparstatisztikai témák nemzetközi vonatkozásait is megismerjem. Ezért gyakran jártam a KSH Könyvtárba, ahol igazán színvonalas nemzetközi statisztikai szakmai folyóirat-gyűjteményt találtam. Mindig hálával emlékezem *Hajdú Elemér*re, ő buzdított arra, hogy az elolvasott cikkekből rövid, tömör fordítást, összefoglaló ismertetést készítssek, amit felajánlhattam a *Szemlének* közlésre. Ezzel kapcsolatban megismételhetem a többiek, például *Huszár István* által képviselt véleményt, miszerint a nemzetközi szakirodalom ismerete termékenyítőleg hat a magyar statisztikára, ugyanis azok az új módszerek, melyeket esetleg más országokban kifejlesztet-

tek, így előbb-utóbb megjelennek a hazai statisztikai gyakorlatban is. Arra bízhatnám a fiatal, idegen nyelveket ismerő kollégáinkat is, hogy gyakorolják ezt a műfajt, személyes szakmai tudásukat is gyarapíthatják azzal, ha minél több idegen nyelvű könyvet, cikket ismertetnek.

Viszonylag korán, már 1985-ben nyugdíjba ment, de nem szakadt el a hivatali munkától, sőt a szakmai életrajzából látom, hogy még a korábbiaknál is intenzívebben vett részt a statisztikai módszertani munkákban. Összefoglalná a nyugdíjba vonulása utáni tevékenységét?

Már 1979 óta tagja voltam az ENSZ, valamint az Európai Unió Statisztikai Hivatala által vezetett közös munkacsoportnak, amely a nemzetközi tevékenységi osztályozás (ISIC) felülvizsgálatával és korszerűsítésével, illetve egy központi, vagyis a termelés és a kereskedelmi forgalom számbavételére egyaránt alkalmas termékosztályozás kialakításával foglalkozott (UNSO-SOEC Joint Working Group on World Level Classifications). A KGST-tagállamok közül csak Csehszlovákia, illetve Magyarország küldhetett szakértőt, tehát a meghívás a nemzetközi elismerés jele volt. A munkacsoport kezdetben kétévenként, majd egyre gyakrabban tanácskozott, az ülések között pedig terjedelmes munkaanyag-tervezeteket kellett véleményeznünk. Tudom, hogy sokan száraznak és elég unalmasnak tartják az osztályozásokkal foglalkozó feladatokat. Szerintem rengeteget lehet tanulni a nemzetközi tapasztalatokból, így nyugdíjasként is örömmel vettem részt e fontos munkálatokban.

További szakmai erőpróbát jelentett számomra, hogy 1993-ban – főként *Árva János* ajánlása alapján – tagjai közé választott a Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI). Véleményem szerint

a kétévenkénti ISI-ülésszakok kiváló fórumul szolgálnak a legújabb fejlődési irányzatok megismerésére és a tartalmas véleménycserére. Ezért korlátozott anyagi lehetőségeim ellenére minél több alkalommal igyekeztem részt venni e programokon, a *Statisztikai Szemle* hasábjain pedig megosztottam tapasztalataimat a hazai érdeklődőkkel. Pekingben (1995), illetve Helsinkiben (1999) előadást is tartottam, továbbá részletes beszámolót készítettem a női statisztikusok magyarországi helyzetéről az ezzel a témával foglalkozó ISI-bizottság számára.

Idehaza érdeklődéssel veszek részt a Magyar Statisztikai Társaság és különböző szakosztályainak rendezvényein. Nagy örömmel töltött el, hogy 1988-ban érdemesnek tartottak a Fényes Elek Emlékéremre.

Sok évtizede együtt él a KSH munkatársi közösségével. Évtizedek során tapasztalt valamilyen változást a kollégák egymás közötti kapcsolatában?

Talán a múltó idő megszépítő távlata is okozza azt az érzést, hogy korábban a különböző főosztályokon dolgozók kevésbé szigetelődtek el egymástól, évtizedekig kikezdzhetetlen baráti kapcsolatok is formálódtak. A munkakapcsolatokban irányadó volt, hogy az „adott szó kötelez”. Nagy baj ugyanis, ha inkább feljegyzések védelmét keresik azok, akik (negatív tapasztalataik miatt) nem igazán bíznak a tegnap sikerrel egyeztetett ügyek holnap megvalósulásában. Többet ér, ha csoportmunka keretében a többiekkel összefogva és egymás iránti bizalommal igyekeznek a kollégák a munkát elvégezni. Talán a mostani fiatal munkatársak közvetlensége, szabadabb stílusa reményt ad az ilyen típusú munkakapcsolatokra.

Nyilvánvaló, hogy az emberi kapcsolatok közvetlenségét, erősségét jelentősen segítette

az a tény, hogy a KSH-ban sok évtizeden keresztül virágzó sportélet folyt. Úgy tudom, hogy Ön is tevékeny részese volt ennek.

Igen, 26 éven át a Statisztika Petőfi SC elnökségi tagja voltam, aktív sportolóként pedig – Ormai László baráti támogatásával és Wagner Rudolf társadalmi edző szakmai segítségével – közel egy évtizedig vezettem egy abszolút amatőr, női asztalitenisz csapatot a kerületi és szakszervezeti bajnokságokon. Ezeknek a versenyeknek egyik fontos tényezője volt, hogy mindig az „egy mindenkiért, mindenki egyért” felfogás irányította a játékunkat. Ez azt jelentette, hogy ha valamelyik csapattag éppen gyengébb napot fogott ki, ezt a többiek azonnal jobb teljesítménnyel igyekeztek ellensúlyozni. A közös sportolás összszokottsága, nélkülözhetetlen fegyelmező ereje természetesen a munkahelyre is elkísért bennünket.

Emellett sokan jártunk együtt természetjáró kirándulásokra, a római-parti csónakházba, akkor jó néhányan rendszeresen sportoltak a kollégák közül; fociztak, teniszeztek, sakkoztak, eveztek.

Sok évvel ezelőtt mint fiatal kollégának egy negyven éven át a Hivatalban egy helyen dolgozó nyugdíjba menő munkatárs azt tanácsolta nekem, hogy ne maradjak egy munkakörben, öt évenként váltsak. Mi a véleménye erről ma?

Az egyetlen munkahelyhez kapcsolódó életpályám világosan jelzi, hogy én nem vagyok híve a munkakörök váltogatásának. Szerintem eredményes munkát csak a felhalmozott ismeretek és tapasztalatok birtokában lehet végezni. Az élet úgy is állandón új és új megoldandó kérdések, problémák elé állít bennünket, nem kell tartani a feladatok egyhangúságától.

Ha tanácsot adhatok a Hivatalban dolgozó fiatal kollégáknak, azt javasolom éljenek bátran

az újra megnyíló elemzési lehetőségekkel, ezzel saját ismereteiket is gazdagítják. Szeretném viszont figyelmükbe ajánlani, hogy az egy adott témára szorító vizsgálatokon kívül fokozottabb figyelmet érdemelhetnek a komplex, több dimenziót átfogó értékelések is.

Köszönöm a beszélgetést, jó egészséget kívánok!

Dr. Lakatos Miklós,

a KSH szakmai főtanácsadója

E-mail: miklos.lakatos@ksh.hu

Hírek, események

Felmentés/megbízás. *Dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke 2010. szeptember 30-ától felmentette *dr. Lakatos Miklóst* a *Statisztikai Szemle* főszerkesztői teendőinek ellátása alól, és 2010. október 1-jétől a Hivatal adatvédelmi feladatainak végrehajtásával bízta meg. A *Statisztikai Szemle* folyóirat főszerkesztői feladatait 2010. október 1. napjától *dr. Hunyadi László* látja el.

Az elnök asszony döntése alapján *Mináry Borbála* árstatisztikai főosztályvezető-helyettesi, valamint a Fogyasztói árstatisztikai osztályon betöltött osztályvezetői megbízatása az Árstatisztikai főosztály főosztályvezetői munkakörére módosult.

A KSH elnöke 2010. október 1-jei hatállyal felmentette a munkavégzés alól *Kotulics Tamást*, a Vállalkozás-statisztikai főosztály főosztályvezetőjét, és 2010. december 1. napjával megszüntette kormánytisztviselői jogviszonyát. Ugyanezen naptól a Vállalkozás-statisztikai főosztály főosztályvezetői feladatainak ellátásával *Szöllösiné Szép Adrienn*t bízta meg.

*

Dr. Laczka Éva Zita, a KSH Gazdaságstatisztikai elnökhelyettese 2010. november 1-jei hatállyal megbízta *Hamvainé dr. Holocsy Ildikót* az Árstatisztikai főosztály főosztályvezető-helyettesi feladatainak ellátásával szolgáltatói árstatisztikai osztályvezetői feladatainak változatlanul hagyása mellett.

Elnöki dicséret. *Dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke elnöki dicséretben részesítette *Bada Ilona Csillát*, a *Statisztikai Szemle* archiválásában és digitalizálásában nyújtott kiemelkedő szakmai munkája elismeréseként; *Buzder Lantos Franciskát*, a Gazdasági Szervezetek Regiszteréhez kapcsolódó fejlesztési és üzemeltetési feladatainak kimagasló színvonalon történő ellátása elismeréseként; *Cseh Tímeát*, az állománystatisztika és az állóeszköz-felhasználás területén az elmúlt másfél évben végzett kiemelkedő munkája elismeréseként; *Kasza Jánosnét*, az új FEOR bevezetésének előkészítésében végzett kiemelkedő szakmai munkája elismeréseként; *Kaposi Lajost*, kiemelkedő tájékoztatói tevékenységéért és a Mezőgazdaság 2009 című kiadvány elkészítésében nyújtott szakmai munkája elismeréseként; *Káli Gabriellát*, az új TEÁOR és TESZOR gyakorlati alkalmazásában nyújtott kiemelkedő teljesítménye elismeréseként; *Leányvári Lászlót*, a hivatalban eltöltött több évtizedes kiemelkedő munkája elismeréseként; *Lengyel Juditot*, a nemzeti számlák területén hosszú évek óta végzett kiemelkedő munkája elismeréseként; *Marosi Anikót*, a területi tájékoztatásban végzett több évtizedes kiemelkedő szakmai munkája elismeréseként; és *Pollák György Lászlónét*, a közbeszerzési eljárások során tanúsított kimagasló színvonalú szakmai teljesítménye elismeréseként.

Jutalom. Közszolgálati jogviszonyban töltött idejük alapján jubileumi jutalomban részesültek 2010. október, november, illetve december hónapokban 25 éves szolgálatért: *Szigetvári Katalin* (KSH Pécsi Igazgatóság); 35 éves szolgálatért: *Krupincza Edit* (KSH Debreceni Igazgatóság); 40 éves szolgálatért: *Nagy Mihályné* (KSH Debreceni Igazgatóság).

Nobel-díj. A Svéd Királyi Tudományos Akadémia 2010-ben megosztva két amerikai tudósra, *Peter A. Diamond*-ra és *Dale T. Mortensen*-re, valamint a brit *Christopher A. Pissarides*-re ítélte oda a közgazdasági Nobel-díjat, akik kutatásaikkal a piaci folyamatok megértéséhez járultak hozzá. A díjazottak egyebek mellett választ kerestek arra, hogy miként lehet egyszerre magas a munkanélküliség és sok a betöltetlen állás, és a szociálpolitika munkanélküliségre gyakorolt befolyását vizsgálták. Modelljük, a Diamond-Mortensen-Pissarides-féle keresési modell (DMP-modell) segít megérteni a politika – és benne a munkanélküliség-ellátás rendszerének – hatását a munkanélküliségre, a betöltetlen állások számára és a fizetések nagyságára. A tudósok elméletét számos más területen, többek között az ingatlan- és pénzpiacok működésének elemzésében is alkalmazni lehet. P. Diamond jelenleg a Massachusetts Institute of Technology amerikai kutatóegyetem, C. Pissarides a London School of Economics and Political Science (Londoni Közgazdaság- és Politikatudományi Iskola) professzora, míg D. Mortensen az Illinois állambeli Northwestern Egyetemen dolgozik.

Az EU-tagállamok statisztikai hivatalvezetőinek 96. konferenciáján és az Európai Statisztikai Rendszer Bizottságának 6. ülésén *dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke, *Janák Katalin* és *Valkó Gábor* főosztályvezetők, valamint *Pál Tamara* osztályvezető vett

részt Szófiában 2010. szeptember 29. és október 1. között. A Partnerségi Csoport október 1-jére összehívott 38. ülésén a Hivatalt szintén az elnök asszony képviselte.

Tárgyalás. 2010. november 16. és 19. között a KSH-ban folytattak tárgyalásokat az Eurostat Nemzeti Számlák Igazgatóságának munkatársai, valamint egy brit és egy holland nemzeti szakértő. A látogatás célja a magyar bruttó nemzeti jövedelmi adatok, az adatforrások, az alkalmazott statisztikai módszerek, az ESA 95 és a többi vonatkozó törvényi előírás alkalmazásának ellenőrzése volt annak érdekében, hogy Magyarország megfelelően hozzájárulhasson az EU költségvetéséhez.

Ülés. *Dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke és *Pál Tamara* osztályvezető 2010. november 18-án Luxembourgban részt vettek az Európai Statisztikai Rendszer Bizottságának 7. ülésén.

A Statisztikai Világnap hazai eseménysorozatáról szóló sajtótájékoztatót rendezett a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Statisztikai Társaság, valamint az MTA Statisztikai Bizottsága 2010. október 12-én a KSH Sajtószobájában. A rendezvényen *dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke, *dr. Soós Lőrinc* főosztályvezető, az MST elnöke, *prof. dr. Besenyei Lajos*, az MTA Statisztikai Bizottság elnöke és *dr. Laczka Éva*, a Statisztikai Világnap szervezőbizottság vezetője, a KSH elnökhelyettese is részt vett.

IPA-munkaértekezlet. Az Eurostat és a németországi ICON intézet felkérésére 2010. október 27-én és 28-án a KSH-ban került sor az IPA 2008 európai uniós projekt népszámlálási témájú munkaértekezletére, amelyet 2010. október 28–29-én a délkelet-európai államokban sorra kerülő népszámlálások támogatására

létrehozott, Eurostat által felügyelt koordinációs munkacsoport ülése követett. A népszámlálások tervezésével, módszertanával, lebonyolításával, eredményeinek közzétételével, minőségbiztosítási szempontjaival, kiértékelésével stb. kapcsolatos kérdések megvitatásában a régió statisztikai hivatalainak számos elnöke és munkatársa, az Eurostat részéről többek között *Pieter Everaers*, a D igazgatóság vezetője, valamint az ICON intézet és a Hivatal témában érintett szakértői vettek részt. A rendezvények alkalmából *dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke külön megbeszélést folytatott Pieter Everaers-szel és a partnerhivatalok elnökeivel.

Népszámlálási próbafelvételt végzett a KSH 2010. október 8-ától november 7-éig a jövő évi népszámlálás előkészítésének részeként, annak sikeres lebonyolítása érdekében. Az adatgyűjtés a Baranya megyei Bóly, a Vas megyei Ják, a Békés megyei Medgyesegyháza, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Prügy, a Veszprém megyei Balatonalmádi, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nagykálló, a hajdú-bihari megyeszékhely Debrecen, valamint a fővárosi XIV. kerület egy-egy kijelölt részén zajlott, mintegy 55 ezer személyt érintve. A hazai népszámlálások történetében most először az interneten keresztül is lehetőség nyílt a válaszadásra. A KSH a felvett adatokat az adatvédelmi törvény és a statisztikai törvény szigorú előírásait betartva bizalmasan kezeli, és kizárólag statisztikai célra, a 2011. évi népszámlálás előkészítéséhez használja fel.

Az adatminőség javítása, az adatgyűjtési és validálási feladatok előkészítése, gyakorlati megvalósítása érdekében *dr. Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke a Vezetői Kollégium három ad-hoc munkabizottságot hozott létre 2010. október 26-i döntésének megfelelően. Ezek a következők: 1. MEZO-VALIDÁLÁS BIZOTTSÁG (Vezetője: *Szabó Péter* (Nemzeti

számlák főosztály); Tagjai: *Horváth Beáta* (Statisztikai kutatási és módszertani főosztály), *Hujber Henrietta* (Informatikai főosztály), *Lovászné Skach Edit* (Szolgáltatásstatisztikai főosztály), *Molnárfi Erika* (Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztály), *Németh Zoltán* (Pécsi Igazgatóság), *Paczári Miklósné* (Vállalkozásstatisztikai főosztály), *Székely Gáborné* (Társadalmi szolgáltatások statisztikai főosztály), *Szilágyi Szabolcs* (Vidékfejlesztési, mezőgazdasági és környezeti statisztikai főosztály)); 2. REGISZTER BIZOTTSÁG (Vezetője: *Szabó István* (Társadalmi szolgáltatások statisztikai főosztály); Tagjai: *Édes Marianna* (Vállalkozásstatisztikai főosztály), *Ferencz Józsefné* (Informatikai főosztály), *Forró Ilona* (Pécsi Igazgatóság), *Gárdos Éva* (Társadalmi szolgáltatások statisztikai főosztály), *Györki Ildikó* (Statisztikai kutatási és módszertani főosztály), *Macsó István* (Szolgáltatásstatisztikai főosztály), *Sulykosné Papp Edit* (Vállalkozásstatisztikai főosztály), *Tóth Péter* (Vidékfejlesztési, mezőgazdasági és környezeti statisztikai főosztály)); 3. EXPEDIÁLÁS BIZOTTSÁG (Vezetője: *Szöllősiné Szép Adrienn* (Vállalkozásstatisztikai főosztály); Tagjai: *Hujber Henrietta* (Informatikai főosztály), *Mezősiné Rózsár Erika* (Gazdálkodási és igazgatási főosztály), *Sulykosné Papp Edit* (Vállalkozásstatisztikai főosztály)).

„Helyzetkép a népesség egészségi állapotáról” címmel rendezett műhelykonferenciát az Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, a Barankovics Alapítvány és a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézete 2010. október 26-án a Budapesti Corvinus Egyetemen. A programban a következő előadások szerepeltek: 1. *Vitrai József*: A népesség egészsége és egészség-egyenlőtlenségek Magyarországon. Korreferátorok: *Kapócs Gábor* (Literatura Medica Kiadó), *Tokaji Károlyné* (KSH); 2. *Lackó Má-*

ria: A rossz magyar egészségi állapot lehetséges magyarázó tényezői. Korreferátor: *Kappéter István* (Pest Megyei Pszichiátriai Központ); 3. *Makara Péter*: Az egyenlőség és a méltányosság értelmezése az egészségpolitikában. Korreferátor: Kapócs Gábor; 4. *Monostori Judit*: A rokkantosság társadalmi ismérvei. Korreferátor: *Máté Levente* szakértő; 5. *Albert Fruzsina–Dávid Bea*: Nehéz sorsú asszonyok kapcsolati erőforrásai és egészsége. Korreferátor: *Havasi Éva* (KSH); 6. *Kósa Karolina*: Egészséggel kapcsolatos magatartásminták a romák körében. Korreferátor: Kappéter István; 7. *Antal Z. László*: Az éghajlatváltozás egészségügyi következményei.

A rendezvény keretében sor került a 2009. évi „A krízis, mint esély” címmel rendezett műhelykonferenciáról szóló kötet bemutatására, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem új épületében található Andorka Rudolf-terem táblaavatására is, amelyen *dr. Mészáros Tamás* rektor mondott köszöntőt.

Tűű Lászlóné dr., a KSH ny. osztályvezetőjének 80. születésnapját köszöntötték a Hivatalban 2010. szeptember 30-án. Az ünnepi ülésen először *dr. Laczka Éva*, a KSH elnökhelyettese méltatta az elismert szakember több mint öt évtizedig végzett munkáját, kiemelkedő szakmai teljesítményét. Majd az egykori hivatali munkatársak, valamint sporttársak köszöntötték az ünnepeltet, személyes emlékeiket is felelevenítve. *Dr. Lakatos Miklós* főszerkesztő Tűű Lászlóné és a *Statisztikai Szemle* közötti aktív munkakapcsolatról és a szakember gazdag munkásságáról szólt.

A születésnapra egy válogatott bibliográfia is megjelent *Lencsés Ákos*, a KSH Könyvtár osztályvezetőjének összeállításában. Az ünnepelttel a *Statisztikai Szemle* interjút készített, melyet jelen számunk 1249–1255. oldalain olvashatnak.

Elhalálozás. 2010. szeptember 11-én, 83 éves korában elhunyt *Huszár István*. A közgazdász végzettségű szakember 1963 és 1969 között a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese, majd 1973-ig, államtitkári rangban, elnöke volt. 1973-tól 1980-ig miniszterelnökhelyettesként, illetve 1975-től előbb az Országos Tervhivatal, majd az Állami Tervbizottság elnökeként dolgozott. Később, többek között, országgyűlési képviselőként is tevékenykedett. A Budapesti Közgazdasági Egyetem c. egyetemi tanára és 1987-től nyugalomba vonulásáig a sárospataki Comenius Tanárképző Főiskola c. főiskolai tanára volt. Az elhunyt 1964 és 1989 között a *Statisztikai Szemle* Szerkesztőbizottságának tagjaként, 1969-től 1973-ig főszerkesztőjeként szerepet játszott a folyóirat életében is. Huszár István nekrológiát következő számunkban olvashatják.

*

2010. november 11-én, életének 57. évében elhunyt *Hablicsek László*, a KSH Népeség-tudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa. A kiváló szakember közel másfél évtizeden keresztül a Kutatóintézet igazgatóhelyetteseként tevékenykedett, és mint a matematikai demográfia és a népesség-előreszámítás elkötelezett kutatója, külföldön is nagy megbecsülésnek örvendett.

**A Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI)
fontosabb konferenciaajánlatai**

(A teljes ajánlatlista megtalálható a <http://isi.cbs.nl/calendar> honlapon.)

Rzeszów, Lengyelország. 2011. február 9–13.

Az Európai Matematikaoktatás-kutatási Társaság hetedik kongresszusa. (*Seventh Congress of the European Society for Research in Mathematics Education.*)

Honlap: <http://www.cerme7.univ.rzeszow.pl/>

Kuvaitváros, Kuvait. 2011. március 8–10.

„Kihívások a statisztikában és az operációkutatásban” című nemzetközi konferencia. (*„Challenges in Statistics and Operations Research” International Conference.*)

E-mail: [Fahimah Al-Awadhi](mailto:Fahimah.Al-Awadhi@stat.kuniv.edu) (a konferencia elnöke)

Honlap: <http://conf.stat.kuniv.edu/>

San Francisco, Egyesült Államok. 2011. március 14–15.

2011. évi Előrejelző Analitikai Világkonferencia. (*Predictive Analytics World Conference 2011.*)

Információ:

www.predictiveanalyticsworld.com/sanfrancisco/2011/agenda_overview.php

E-mail: regsupport@risingmedia.com

Könyvszemle

Ferge Zsuzsa:

Társadalmi áramlatok és egyéni szerepek. Adalékok a rendszerstruktúra és a társadalmi struktúra alakulásának dinamikájához

Napvilág Kiadó. 2010. Budapest. 190 old.

Ferge Zsuzsa közgazdász, szociálpolitikus legújabb könyvében a magyarországi szegénység, kirekesztés és társadalmi egyenlőtlenségek összefüggéseit elemzi elméleti és empirikus kutatások alapján. A magyar társadalmi struktúra átalakulását a rendszerváltozástól napjainkig vizsgálja, megállapításai tehát dinamikájában, mozgásában mutatják be a viszonyrendszerek és a rendszerstruktúra („a társadalmi intézményekből kialakuló rendszerek struktúrája”) formálódását.

A szerző – túlnyomórészt a strukturalista gondolkodók cselekvéseméletét, valamint *Pierre Bourdieu* szociológiaelméletét és terminológiai apparátusát alkalmazva – rávilágít arra, hogy a társadalmi rendszerek és intézmények változásaiért az egyén, a társadalom és az állam közösen felelősek. Ez a három szereplő kölcsönösen hat egymásra, annyira sokrétű kapcsolat van közöttük, hogy szinte már lehetetlen megállapítani, ki a leginkább felelős a társadalmi változásokért. „A központi szerep valószínűleg mindig a fő történelmi áramlatoké, országnyi, földrésnyi, ma egyre inkább globális nyomásoké, trendeké és mintáké, a „korszellemé” vagy *Toynbee* felfogásában, a civilizációé.” (12. old.) Nem lehet egyetlen társadalmi osztályt felelőssé tenni a rendszer-

változás utáni károkért és előnyökért. Fejtegetései végén arra az eredményre jut, hogy a magyarországi társadalmi struktúra kedvezőtlen alakulására a tudás, a tulajdon és a hatalom torz redisztribúciója hat a legerősebben.

A kialakult társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése nem egyszerű feladat, mert a nemzetközi erőviszonyok, az újkapitalizmus dominanciája határt szabhat a társadalompolitika nivellációs törekvései eredményességének és lehetőségeinek. Ferge ezért szinte minden írásában hangsúlyozza, hogy a piaci kudarcokat állami beavatkozással szükséges helyrehozni, a kormányzati hibákat pedig piaci megoldásokkal kell korrigálni. E kettő összehangolása a társadalompolitika feladata. Magyarország e tekintetben sajnos kevés sikert könyvelhet el.

A neoliberalizmus az állami szerepvállalást csak korlátozott esetekben fogadja el, ezért mára a szociálpolitikai ellátások szelektívek és relatíve alacsony összegűek. A közös felelősségvállalás helyett az individualizmus nevében az öngondoskodásra kerül a hangsúly, a pénzügyi forrásokért folytatott verseny a szolidaritást egyre jobban elnyomja. Az újkapitalizmus korábban is ismert, de napjainkra megerősödő szereplője a lobbicsoport, mely komoly akadályokat gördít a szociális rendszer hatékonysága elé számos esetben, az egyéni érdekeket érvényesíti a közösséggel szemben; a kisszámú nemzetközi pénzügyi csoportok akarata rajtuk keresztül érvényesülhet, meglehet akár a szegények kárára is. A lobbicsoport sok esetben formálisan nonprofit szervezetként működik, ám tevékenységének semmi köze a hagyományos értelemben vett civil szektorhoz, ezért

Ferge a lobbik által létrehozott struktúrát álcivil társadalomnak nevezi.

Az újkapitalizmus sugallta szemléletnek komoly veszélyei jelentek meg mára Magyarországon. E felfogás szerint a szegénység kialakulásáért az egyén tehető felelőssé, ezért a többségi társadalom jogosnak tartja a szegények kirekesztését. Mivel e társadalmi csoportban a cigányok felülreprezentált arányban találhatók (persze a munkanélküliek és hajléktalanok is ide sorolhatók), ezért a szegénykérdés cigánykérdéssé formálódik. A társadalom tagjai egyre kevésbé vállalnak szolidaritást a mind nagyobb számban levő szegényekkel, mert azok ellátásait magas közterhek árán lehet finanszírozni. Ezekre a feszítő, megoldatlan társadalompolitikai kérdésekre radikális politikai csoportok demagóg válaszokat kezdtek adni, melyek egyszerűen, mindenki számára érthetően és nyíltan a kirekesztés fokozása mellett érvelnek. Populista ideológiájukkal képesek elhitetni, hogy az állam túl sokat költ jóléti szolgáltatásokra, ám ha ezeket leépítenék, akkor a gazdasági fejlődés elindulna; vagyis, minél kevesebbet költenek a szegények felzárkóztatására, annál több pénze marad a nem cigány lakosságnak. A valóság ezzel szemben az, hogy Magyarország sokkal kevesebbet költ szociálpolitikára, mint a nyugat-európai államok. Nemzetközi összehasonlításban szociális kiadásaink GDP-n belüli aránya átlagosan 22 százalék körüli, míg Nyugat-Európában ez 27 százalék. Kelet- és közép-európai viszonylatban már jobb helyen állunk, csupán Szlovénia előz meg bennünket, amely átlagosan a GDP 22,8 százalékát fordítja szociális rendszerére. Az állami elvonások nagyok Magyarországon, ám azok allokációs hatékonysága nem megfelelő; a begyűjtött közpénzeket nem elsősorban a szegénység felszámolására költik. A jövedelmkülönbségek és a társadalmi egyenlőtlenségek megállíthatóságában, illetve visszaszorításában (tehát a jóléti rendszer fenntartható finan-

szírozásában és működtetésében) a magyar társadalom elég elkötelezettnek tűnik: 1996 és 2006 között a megkérdezettek 86 százaléka gondolta úgy, hogy az államnak kötelessége a szegényeket támogatni (Ferge megállapításait a Nemzetközi Összehasonlító Értékvizsgálat (World Values Survey – WVS) és az Nemzetközi Társadalmi Felmérés Program (International Social Survey Programme – ISSP) nemzetközi kutatási eredményei alapján fogalmazza meg), ebben a tíz évben a támogatók aránya egyáltalán nem változott. Mégis fontos árnyalni a képet a szegényekhez való viszonyulás tekintetében: „Az új társadalmi berendezkedés egyik tragikus hozadéka a szegénység, a korábbinál reménytelenebb örökletes nyomor, a másik pedig az, hogy a társadalom húsz év elteltével szembefordul a szegényekkel és a nyomorultakkal. A folyamat világtörténelmileg ismerős. Ha kevés a szegény, számíthatnak a társadalom együttérzésére és segítségére, ami nem is kerül sokba. Ha valamilyen társadalmi zavar, válság miatt megnő a számuk, akkor el-tartásuk egyre terhesebbé válik, prózaiabban: egyre többbe kerülnek. Ezzel fokozatosan csökken a társadalom rokonszenve és segítőkészsége.” (168. old.) Megállapítható, hogy Magyarországon a perifériára került társadalmi csoportok iránti elfogadás romlott, ennek kezelése az állam feladata, amely azonban kevés sikert tudott felmutatni ezen területen. Ezt támasztja alá, hogy az európai mérce szerint a magyar lakosság 12 százaléka szegény, a gyermekszegénység 20 százalékos, a mélyszegénységben élők pedig már 2-3 generáció óta nélkülözésben élnek. A magyar családok 13,5 százalékában nincs egyetlen aktív kereső személy sem. Európában ezt a magas arányt csak az Egyesült Királyság (17%) szárnyalja túl. A kirekesztettek tartalékai elfogytak, megtakarításaik már rég nincsenek, túlnyomórészt banki, sokkal gyakrabban uzsorakamatra adott hitelekben élnek.

A rendszerváltozás óta a társadalmi struktúra kedvezőtlenül alakult: 20–25 százalék be tudott kapcsolódni a felfelé irányuló mobilitásba, 30–35 százalék változatlan helyzetben maradt, 45–50 százalék pedig deklasszálódott.

A kirekesztettek egészségi állapota folyamatosan romlik, körükben a születéskor várható átlagos élettartam csökken, a mortalitási és morbiditási mutatók hihetetlenül rosszak és a csecsemőhaladóság is magas.

A társadalompolitika eddig nem hozott adekvát megoldásokat a társadalmi egyenlőtlenségek és a kirekesztés kezelésére, mert nincs koherens, kormányzati ciklusokon átívelő szociálpolitikai koncepció, finanszírozási rendszer. Ezt bizonyítja, hogy a szociális ellátásokról és igazgatásról szóló 1993. évi III. törvényt (szociális törvény) 1993 óta ötvennyolcszor, a családok támogatását előíró jogszabályt pedig 10 év alatt huszonkilencszer módosították. Nincs egységes, időtálló jogszabályi környezet, amire kiszámítható társadalompolitikai programot lehetne építeni.

A magyar egészségügyi rendszert az újkapitalizmus felemás módon befolyásolja. A rendszerváltozástól kezdve magántulajdonba adták (házi orvosi praxis, dialízis, labor), vagy kiszervezés alá vonták azokat a tevékenységeket (kórházak takarítása, biztonsági szolgálat, konyha, mosás), amelyekkel rövid idő alatt profitot lehetett realizálni. Az egészségügyi szektor nagyobb része persze állami finanszírozású maradt.

A társadalom csak részben fogadja el a versenyt az egészségügyben, folyamatosan nő azok aránya, akik szerint az államnak kötelessége ellátni azokat a betegeket is, akik nem fizetnek járulékot. Arra a kérdésre, hogy az államnak feltehetően kötelessége-e az egészségügyi ellátás minden állampolgár számára, 1996-ban a magyar lakosság 70,5 százaléka válaszolt igennel, 2006-ra ez az arány 74,3 százalékra emelkedett.

Ebben az időszakban hasonló elfogadást mutatott e kérdésben Írország és Lengyelország is: előbbiben 74,6-ról 88,1 százalékra, utóbbiban pedig 69,4-ről 71,8 százalékra nőtt az igennel válaszolók aránya. Érdekes azonban szem előtt tartani, hogy nem minden államban ez a folyamat játszódik le: az Egyesült Királyságban (81,7-ről 73,2 százalékra) és Csehországban (72,3-ről 62,4 százalékra) csökkent azok aránya, akik támogatják a kormányzati intervenciót az egészségügy területén. Magyarországon a közfelelősség és a szolidaritás erősödött ezen a területen, és a potyautas-effektus hangsúlyozása kevésbé érezhető, mint például a segélyezésnél. Az állami szabályozás viszont ezen a területen is hektikus, csapongó. Egyik kormányzat az állami fenntartású egészségügyi rendszert preferálja, a következő már a kvázi-piaci megoldások (irányított betegellátási rendszer 1999 és 2009 között) iránt elkötelezett, egy későbbi a több biztosító által működtetett, versenyen alapuló struktúrában gondolkodik.

Magyarországon a rendszerváltozás után a társadalmi egyenlőtlenségek megnöttek, ami magával hozta a szegénység növekedését és mélyülését, a kirekesztés megjelenését és terjedését. Ma még megválaszolatlan a kérdés, hogy a kirekesztés folyamata ezen a ponton visszafordítható-e. Vajon le lehet-e még rakni az inkluzív társadalom alapjait, megvan-e az igény a többségben arra, hogy a szolidaritást válasszák a büntetés helyett? Fel van-e készülve a politikai és értelmiségi elit arra, hogy elmagyarázza a társadalom tagjainak a kirekesztés veszélyes következményeit? Nyitott-e a mai magyar társadalom a változásokra, változtatásokra? Ferge nyitva hagyja könyvében ezeket a kérdéseket.

Jóna György,

a Debreceni Egyetem főiskolai adjunktusa
E-mail: jonagyorgy@de-efk.hu

Folyóiratszemle

Cooper, D. – McCausland, W. D. –
Theodossiou, I. :

A szocioökonómiai státus hatásai a jó egészségi állapot hosszára az Európai Unióban

(Unemployed, Uneducated and Sick: The Effects of Socio-Economic Status on Health Duration in the European Union.) – *Journal of Royal Statistical Society*. 2008. évi 4. sz. 939–952. old.

Napjainkban jelentős az érdeklődés a szocioökonómiai státus és az egészségi állapot közötti kapcsolat feltárása iránt, melynek létét valószínűsítik a kutatók. Az egyik fontos meghatározó tényező a munkanélküliség, amelynek – a szakirodalom szerint – komoly negatív következményei vannak az egészségi állapotra. A döntéshozóknak ezért növekvő figyelmet kell fordítaniuk a szocioökonómiai okok egészségi állapotot romboló hatásaira. A tanulmány azt tekinti fő feladatának, hogy összefüggést keressen a munkanélküliség és a jó egészségi állapot időtartamának hossza között.

Ennek a megközelítésnek számos módszertani kihívása van. Nem világos például az, hogy a munkanélküliségben az elidegenedés érzése és az alacsony önbizalom milyen szerepet játszik a társadalom produktív folyamatairól való leválásban, vagy a megfelelő lakás elérésének, az egészségügyi ellátásnak és a rendszeres táplálkozásnak a hiánya vezet-e a rossz egészségi állapothoz, esetleg ez utóbbi korlátozza az egyének lehetőségeit abban, hogy hosszú, biztonságos foglalkoztatásuk legyen. A szerzők azt elemzik, hogy ezekkel az oksági viszonyokkal fény deríthető-e azokra az

összefüggésekre, amelyek a munkanélküliség és a jó egészségi állapot hossza között fennállnak. A különböző szocioökonómiai indikátoroknak az egyének egészségi állapotára gyakorolt hatását elfogadva (amibe beleértik a foglalkoztatási státust, a képzettséget és a jövedelmet), az egyéni jellemzők széles skáláját (a kort, a nemet és a foglalkozást) vizsgálják. A kezdeti szocioökonómiai státus feltételeiből kiindulva az egészségi állapot objektív értékelésével, a fizikai és a mentális egészségi problémák mérésével, a betegségekkel, valamint a fogyatékoságokkal foglalkoznak. Amikor a megfigyelt személyeket a vizsgálatba vonják, megállapítják szocioökonómiai státusukat, és a végén a jó egészségi állapotból való kilépés valószínűségét regisztrálják. A szocioökonómiai és az egyéni jellemzők hatását annak az időnek a hosszára, amit az egyén jó egészségben tölt, becsléssel állapítják meg. A módszert Jenkins javasolta 2005-ben.

A szerzők részletes áttekintést adnak a téma szakirodalmi eredményeiről. Az egyik kutató megállapítása szerint a halandósági rátákat és az egészségi állapotot nem annyira az egészségügyi ellátás szintje, mint inkább az egyének szocioökonómiai körülményei befolyásolják. Voltak akik a fizikai egészséget a munkaerő-piaci státussal, míg mások a pszichológiai egészséggel próbálták kapcsolatba hozni. Elemezték a szocioökonómiai státusnak az egészségre gyakorolt direkt és indirekt hatásait is.

Számos kutatás arra a megállapításra jutott, hogy a munkanélküliségnek káros hatása van az egyének egészségi állapotára, sőt többben a munkanélküliséget az egészségi állapotot veszélyeztető tényezőnek minősítették.

Megjegyzés. A Folyóiratszemlét a KSH Könyvtár (Lencsés Ákos) állítja össze.

A munkanélküliek pénzügyi nehézségekkel küzdenek, és megbetegedésük esetén többnyire székelyellnek orvosi segítséget kérni. Életstílusuk alaposan megváltozik, társadalmi kapcsolataik beszűkülnek, önbizalmuk megcsappan és jóval kevesebb örömet adó tevékenységben van részük. Azt is kimutatták, hogy a magasabb halálozási ráták nem korlátozódnak csak a munkanélküliekre, hatással vannak a házastársakra is. Elemezték a várhatóan állást veszítők egészségi állapotára gyakorolt hatását, és azt találták, hogy a bizonytalan foglalkoztatási helyzetben levőknél ez a hatás egyértelműen negatív irányú, mind a két nemnél, de különösen a férfiaknál.

A munkanélküliség hosszát a szakirodalom negatív tényezőként minősíti a mentális és a pszichológiai egészségre. A férfiak egy éven túli munkanélküliségét vizsgálva megállapították, hogy ők négyszer nagyobb megbetegedési gyakoriságról és ennyivel rosszabb egészségi állapotról számoltak be, mint foglalkoztatott társaik. A tanulmány szerint a foglalkoztatott férfiak kórházban töltött ideje kevesebb mint fele az állásukat elvesztőkkel szemben. A munkanélküli nők nem kétszer, hanem csak 1,7-szer töltöttek hosszabb időt a kórházban a foglalkoztatott nőkhöz viszonyítva. Az is fontos megállapítás, hogy a halálozási ráták nemcsak magasabbak voltak a munkanélkülieknél, hanem mértékük a munkanélküliként töltött idő hosszával összefüggésben még emelkedett is.

A foglalkoztatási státus és az egészségi állapot között jelentős eltéréseket találtak a nemek között. A nők pszichológiai egészsége kevésbé érzékeny a munkanélküliség megtapasztalására a férfakkal szemben. A nőknél ez az állapot kisebb pszichológiai megterhelést jelent, mivel nagyobb az önértékelésük, kevésbé szenvednek önbizalomvesztéstől, jobban képesek élvezni a szokásos tevékenységeket, gyakrabban szembe tudnak nézni a problémákkal és általában elégedettebbek a munka-

nélküli férfiaknál. Egy másik vizsgálat szerint az idősebb férfiak rossz egészsége és fogyatékosága összefüggésben van aktív éveiknek munkanélküliként töltött arányával. A korábbi foglalkoztatási státusuk hatással van a jelenlegi egészségi állapotukra, míg a nőknél a családdal kapcsolatos tényezők a legfontosabb meghatározó tényezői a rossz egészségi állapotnak és a fogyatékoságnak. Egy új elemzés arra világított rá, hogy az időskori inaktivitás gyors egészségi állapotbeli romláshoz vezet.

A tanulmány szerzői az adatokat az Európai Közösség Háztartási Panel felvételéből vették át. A vizsgálat 15 országra terjedt ki, az első interjúkat 1994-ben készítették. Az első mintába csak 12 országot vontak be, ami 71 ezer háztartást, 150 ezer személyt érintett.

A jó egészségben töltött időszak hosszát egyénenként határozták meg. A kiválasztott személyeket a vizsgálat elején egészségesnek vették, állapotuk háromféle módon végződhetett: 1. az egyén rossz egészségi állapotba került; 2. kikerült a panelből még jó egészségben; 3. megőrizte jó egészségét a megfigyelés végéig. A két utóbbi esetben a vizsgált személyek tovább már nem lehettek a minta részei. Az egyéneket addig tartották megfigyelés alatt, amíg egészségi állapotuk rosszabbra nem fordult. A fő kérdés így hangzott: van-e önnek bármilyen krónikus fizikai vagy mentális egészségügyi problémája, betegsége vagy fogyatékosága.

A szerzők a vizsgálat eredményeit először a teljes mintára vonatkozóan, majd országonként külön-külön ismertették. A mintát csoportokra bontották kor és nem szerint részletezve. Két korcsoportot különítettek el: a fiatalabbakat (a 20–45 év közöttieket), akik karrierjük első szakaszában vannak, és az idősebbeket (a 45 évnél idősebbeket), akik közelítenek a nyugdíjkorhoz, illetve akiknek fontos az egészség megőrzése a munkaerő-piaci részvétel érdekében. Mivel különbség van a férfiak

és nők életstílusában, fiziológiájában, a mintát nemek szerint is csoportosították. Ezzel azt a célt kívánták elérni, hogy amikor a döntéshozók a tagországok szociálpolitikáját alakítják, vegyék figyelembe a munkanélküliség, az iskolai végzettség és a jövedelem eltérő hatásait a két nemre.

Az elemzés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a munkanélküli személyek szignifikánsan nagyobb arányban vesznek el jó egészségüket, illetve töltenek rövidebb időszakot jó egészségi állapotban. Egy munkanélkülinek 28 százalékkal nagyobb a kockázata, hogy megromlik egészségi állapota egy nem munkanélkülihez viszonyítva. A munkanélküliség hatása sokkal jelentősebb a fiatalabb korcsoportra, mert körükben ez az állapot 31 százalékkal nagyobb valószínűséggel vezet megbetegedéshez. Az idősebb korcsoportban ez a hatás gyengébb (26 százalékos), ami azzal magyarázható, hogy ők életük folyamán már több tapasztalatot szereztek, tehát nagyobb erővel szállnak szembe a munkanélküliség negatív hatásaival. Egy másik magyarázat az, hogy közülük sokan választják a korai nyugdíjazást, így kivonulnak a munkaerőpiacról. Ez viszont azt igényli, hogy a különböző politikák helyezzenek nagyobb hangsúlyt e korcsoport egészségügyi kockázatainak csökkentésére.

A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a férfiak egészségi állapotát a munkanélküliség jobban rontja, mint a nőké. Általában még ma is ők a fő kenyérkeresők, ugyanakkor a férfiaknál hiányoznak az alternatív tevékenységek (a nőknél például a különböző családi szerepek, a háztartási munkák, a gyermeknevelés stb.). Mindezekkel összefüggésben (az átlagos 28 százalékkal szemben) a munkanélküli férfiak 44, a nők csak 15 százalékkal nagyobb valószínűséggel veszítik el jó egészségüket a nem munkanélküliekkel szemben.

A szakirodalom szerint az iskolai végzettségnek jótékony hatása van az egészségre. A

magasabb iskolai végzettségűeknek alacsonyabb a mortalitása, egészségesebb az életvitelük, magatartásukat jobban kontroll alatt tudják tartani, de az sem mellékes, hogy látják döntéseik tágabb időhorizontját. A középfokú végzettségűek 16 százalékkal nagyobb mértékben lépnek ki a jó egészségben töltött időszakból, a legkevésbé iskolázottaknál ez az érték 24 százalék. A fiatalabb korcsoportra vonatkozó értékek nagyon hasonlóak (19, illetve 27 százalék), ami azért lehet így, mert a képzettség szintje a fiataloknál sokkal meghatározóbb faktor a jó egészségben töltött idő hosszára, mint az idősebbeknél. Érdemes az iskolai végzettség egészségi állapotot befolyásoló hatásait nemenként külön is megvizsgálni. A középfokú végzettségénél a hatás a férfiaknál kisebb (14%), míg a nőknél nagyobb (19%), a legkevésbé iskolázottaknál viszont a férfiaknál (26%) meghaladja a nőké (23%).

A jövedelem a harmadik egészségi állapotot meghatározó tényező. Az első kvartilishoz tartozók (a legszegényebbek) 4 százalékkal nagyobb valószínűséggel vesznek el jó egészségüket a második negyedre jelentő jövedelmi csoportba tartozókhoz képest, a harmadik kvartilishoz viszonyítva ez 6 százalék, míg a leggazdagabbakhoz képest 15 százalék. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a jövedelemhiány egészségromboló hatása jóval kisebb, mint amit a munkanélküliség vagy az alacsony iskolai végzettség okoz.

Amennyiben a háztartási jövedelmek hatását a két korcsoportra külön is megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy a jövedelem kevésbé befolyásolja a fiatalok egészségi állapotát a teljes mintához viszonyítva. A negyedik negyedbe és az első negyedbe tartozók összehasonlításából az tűnik ki, hogy a legszegényebb fiataloknál 11 százalékkal nagyobb a jó egészségi állapotból való kilépés valószínűsége, míg a teljes mintában ugyanez 15 százalék. Az idősebbeket adó korcsoportban a jövedelemhatás erősebb

(19%). A jó egészségben töltött idő hosszára érdekes módon a jövedelmi hatás nem mutat lényeges különbségeket nemenként (a nőknél 14, a férfiaknál 15 százalék).

Hajnal Béla

kandidátus, a Debreceni Egyetem
habilitált főiskolai tanára
E-mail: hajnalb@de-efk.hu

Feuerhake, J. – Schulze, A. – Untz, K.:

A Németországban működő külföldi leányvállalatok InwardFATS- mutatói, 2007

(InwardFATS – Auslandskontrollierte Unternehmen in Deutschland 2007.) – *Wirtschaft und Statistik*. 2010. évi 5. sz. 453–462. old.

A tanulmány letölthető:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Querschnittsveroeffentlichungen/WirtschaftStatistik/UnternehmenGewerbeanzeigen/InwardFATS,property=file.pdf>

Az Európai Unió jogszabályai előírják a tagállamokban működő külföldi leányvállalatok éves gazdaságstatisztikai mutatósorozatának összeállítását.¹ A FATS-mutatósorozat a végső ellenőrzést gyakorló intézmény földrajzi térsége szerint – többek között – a vállalatok számát, ér-

¹ A rezidens külföldi leányvállalatok éves mutatóinak jogforrása a Foreign Affiliates Statistics (FATS) 716/2007/EK (június 20.) uniós rendelete. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:171:0017:0031:en:PDF>. A mutatók előírásának forrása: a Bizottság 364/2008/EK-rendelete (2008. április 23.) a 716/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a külföldi leányvállalatokra vonatkozó statisztikák továbbításának technikai formátuma és a tagállamoknak engedélyezendő eltérések tekintetében történő végrehajtásáról. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008R0364:HU:HTML>

tékesítési bevételét, termelési értékét, a folyó termelő felhasználást, a foglalkoztatottak számát, a fizetett bért, a bruttó állóeszköz-felhalmozást tartalmazza. A szerzők ismertetik a mutatósorozat 2007. évi alakulását, amelynek fontosabb adatforrásai: a cégnyilvántartás adatbankja, a vállalatok statisztikai regisztere, valamint a szerkezeti statisztika éves beszámolója. Az említett elsődleges gazdaságstatisztikai adatok összesen tíz kérdőívből származnak, amelyek felhasználásával a külföldi leányvállalatok FATS-mutatóinak további adatszolgáltatásával járó terhelés elkerülhető.

Az Eurostathoz kétféle mutatósorozatot továbbítanak a nem pénzügyi ágazatok éves FATS-adataival:²

– A gazdasági ágazatok szerinti mutatók az EU27-re és néhány egyéb kiemelt országra vonatkozóan;

– A világ országai szerinti mutatók, valamint ezek összegzett csoportjai, a megjelölt gazdasági tevékenységekre.

A szerzők bemutatják azokat a bevált eljárásokat – felhasználva a cégjegyzék, illetve a vállalati regiszter elérhető egyedi azonosítóit –, amelyekkel a felmért éves gazdaságstatisztikai adatok a végső ellenőrzést gyakorló külföldi intézményhez rendelkezhetők. Ismertetik a vállalatcsoportokra szervezett adatbank kapcsolatait, amit főként az aktuális anyavállalati kapcsolatok ellenőrzésére alkalmaznak.

A Német Szövetségi Bank állítja össze a pénzügyi vállalati szektor szerkezeti adatait, és erre alapozva a FATS éves mutatósorozatait. A bank a statisztikai adatforrásból veszi át a vállalatok és foglalkoztatottak számát, valamint a termelési értékeket. A kisebb gazdasági szervezetek FATS-mutatóinak becsléséhez az orszá-

² A módszertani ajánlások forrása: Recommendations Manual on the Production of FATS. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-002/EN/KS-RA-07-002-EN.PDF

gos összesítésekben imputált adatokat használnak. Vannak olyan rezidens gazdasági egységek, amelyek nem tartoznak a külföldi ellenőrzésű leányvállalatok közé, ezek előírt éves mutatóit az országos adat és a FATS összeállított mutatója különbségeként számítják.

A cikk bemutatja a külföldi ellenőrzésű nem pénzügyi leányvállalatok anyavállalatainak földrajzi megoszlását 2007-ben. Eszerint az anyacégek 71 százaléka európai székhelyű, ezen belül a tagállamok részesedése 55 százalék. Az európai rangsorban a svájci, holland, brit, francia, osztrák, olasz, svéd, luxemburgi, belga és dán tulajdonosok kerültek az első 10 helyre. A nem európai anyavállalatok közül az Egyesült Államok a legjelentősebb, a felmért leányvállalatok számában 16, foglalkoztatottjaik számában 22 százalék. Az összes ázsiai anyavállalat a németországi leányvállalatok 5,8 százalékát, azok foglalkoztatottjainak mindössze 3,3 százalékát ellenőrizte. Táblázat foglalja össze az anyavállalatok országa szerint a bruttó hozzáadott érték 2007. évi értékének megoszlását, valamint a FATS-mutatókat a németországi külföldi leányvállalatok gazdasági ágai, ágazatai szerinti bontásban.

A külföldi ellenőrzés legnagyobb 2007. évi aránya (a bruttó hozzáadott érték százalékában) a dohányfeldolgozást (79%), a kőolajfeldolgozást (76,7%), a számítástechnikai termékek gyártását (73,1%), a járműgyártást (63,6%) jellemzi. A gépek, berendezések gyártásában a felmért leányvállalatok részesedése a 2007. évi bruttó hozzáadott értékben 20 milliárd, a vegyiparban 17 milliárd, a gépjárművek gyártásában 11 milliárd euró.

A szerzők utalnak a 2006. tárgyévre készült kísérleti munkák, valamint az itt bemutatott 2007. évi FATS-mutatók összehasonlíthatóságának nehézségeire, például a vonatkozási kör módosítására. A FATS módszertani fejlesztései még nem zárultak le. A vállalatcsoportok kiépülő nemzetközi és országos adat-

bankjai is módosítanak a korábbi adatforrások szerkezetén, javítva az adatok minőségén.

A korábbi adatgyűjtések mintavételi ismérveiben nem szerepelt a „külföldi ellenőrzés” megfigyelése, így az adatbázis is kevés támpontot szolgáltat a FATS-mutatók 2007. tárgyevi becsléseihez. Minőséget javító törekvés, hogy az éves szerkezeti statisztika adatgyűjtése szintén tartalmazzon ilyen felmérési ismérvet. Ezzel összhangban, megfelelő mélyebb bontásokkal, továbbfejlesztik a becslés korábbi eljárásait.

A 2007. és a 2008. tárgyevi adatok egymástól eltérő ágazati osztályozással állnak rendelkezésre, és ez nehezíti a mutatósorozat évenkénti összehasonlítását. Miután a FATS-mutatósorozat lehetőséget teremt az országok közötti összehasonlításra, megalapozottabb lesz annak értékelése, hogy a világméretű munkamegosztás és a külföldi tulajdonosi ellenőrzés miként érinti a németországi termelő ágazatokat. Az adatminőséget javítani fogja az ún. EuroGroups Regiszter, amely bemutatja a tagállamokban érdekkeltséggel rendelkező multinacionális vállalatcsoportok nemzetközi kapcsolati hálóját.

Nádudvari Zoltán,

a KSH ny. főtanácsosa

E-mail: Zoltan.Nadudvari@ksh.hu

Radović-Stojanović, J.:

A gazdasági aktivitás ciklikusságának elemzése Szerbiában – lehetőségek és perspektívák

(Ciklična analiza ekonomske aktivnosti Srbije – mogućnosti i perspektive.) – *Trendovi*. 2009. évi márciusi szám i–xii. old.

A szerb gazdaság ciklikusságát a szocialista Jugoszlávia keretében első ízben *Branko*

Horvat elemezte átfogóan az 1960-as évek végén, aki az üzleti ciklusok klasszikus megközelítését alkalmazta. Később a gazdasági aktivitás ciklikus mozgását számos tankönyvben és disszertációban analizálták, például az ipari termelés volumenindexének felhasználásával. Az 1990-es években azonban a mélyrehatóbb vizsgálatot nagyban megnehezítették a jugoszláv állam szétesésének következményei, a hiperinfláció, a háborúk és Szerbia nemzetközi elszigeteltsége. Statisztikai szempontból ezek az események a gazdasági idősorokban megjelenő szerkezeti töréseket és szakadásokat eredményeztek, úgyhogy a cikluselemzéshez szükséges idősorok hosszára és minőségére vonatkozó statisztikai követelmények nem teljesültek. Ugyanakkor elméletileg ilyen elemzés az adott időszakban nem is lehetett releváns Szerbia számára az akkori gazdasági rendszere miatt, amelyben nemcsak a terv- és a piacgazdaság, hanem időnként még a hadigazdálkodás elemei is keveredtek. A ciklusanalízis viszont ezzel szemben olyan gazdaságot tételez fel, ahol a gazdasági aktivitás piaci okok és törvényszerűségek hatására ingadozik.

Az átalakulási folyamat felgyorsulásának első éveiben (2001-től) a tudományos és szakmai közvélemény figyelme főleg az aktuális gazdasági problémákra (az inflációra, a munkanélküliségre, a külkereskedelmi mérleghiányra, a gazdasági növekedésre) irányult, a Köztársasági Statisztikai Hivatal erőfeszítései pedig a statisztikai rendszer működőképességének javítására, a nemzetközi követelményekhez való igazodásra és a nemzeti számlák rendszerében végbemenő változásokra. A cikluselemzés továbbra sem jelentett prioritást egészen addig, amíg nem teljesültek az idősorok hosszára és minőségére vonatkozó statisztikai követelmények, amelyek lehetővé tették a rendszeres (ciklikus) és a rendszeretlen ingadozások könnyebb megkülönböztetését. Ez a piaci reformok előrehaladásával a 2000-es évek végére lett lehetséges, amikor

Szerbia gazdasága már hosszabb ideig kis nyitott piacgazdaságként funkcionált. Ilyen körülmények között számos elméleti és analitikai fogalom nyert ismét értelmet, többek között a ciklikusság is. E fogalmak használata elengedhetetlen feltétele a gazdasági aktivitás elemzésének, a gazdaságpolitikai döntéshozatalnak, a nemzetközi szervezetekkel való együttműködésnek, továbbá a nemzetközi összehasonlításoknak. A külföldi működő tőke intenzívebb beáramlása következtében bővülő hazai piac, a nemzetközi szervezetekkel és pénzügyi intézményekkel való együttműködés helyreállítása szükségessé tette e fogalmak és elméletek alkalmazását, s ily módon a makroökonómiai analízis közelítését a fejlett piacgazdaságok követelményeihez.

A szóban forgó kutatás a 2001 első negyedétől 2008 harmadik negyedévéig bezárólag terjedő időszakot ölelte fel. Célja a Szerbiára vonatkozó cikluselemzés lehetőségeinek felmérése volt, figyelembe véve a vizsgált időszak relatív rövidegét nemcsak a fejlett piacgazdaságokhoz, hanem több fejlődő és átalakuló gazdasághoz képest is. Referenciamutatóként a havi bruttó hazai termék (GDP) szolgál, amely alkalmas egy ciklus havi töréspontjainak meghatározására. Mivel a Köztársasági Statisztikai Hivatal csak a negyedéves GDP-t számolja és publikálja, a szükséges értékeket a negyedéves adatok havi adatokra történő időbeli dezaggregálásával állították elő *Boot*, *Feibes* és *Lisman* módszerének segítségével. A Hodrick–Prescott-szűrőt alkalmazták, és a trend kiküszöbölésével a havi GDP-idősorokból sikerült megkapni az első növekedési ciklusokat, valamint megállapítani azok első töréspontjait. Ezáltal lehetőség nyílt a gazdasági aktivitás elemzésére.

A vizsgált periódusban Szerbiában nem került sor a gazdasági aktivitás abszolút visszaesésére. Sőt mi több, 2001-től kezdve a reál GDP-vel mért teljesítmény emelkedő trendet mutatott. Ezért a cikluselemzést – amelyre adott esetben kizárólag a növekedési ciklus

megközelítésben volt lehetőség – az OECD leíró statisztikáját követve végezték, ami az előzetes kutatások fázisában Szerbiára nézve is megfelelőnek bizonyult, mivel nem követelte meg a vizsgálati eredmények értelmezését az üzleti ciklusok elméleti kontextusában, ám lehetővé tette az első kutatási eredmények bemutatását és elemzését.

Korábban az aggregált gazdasági aktivitás reprezentatív mutatójának Szerbiában az ipari termelés volumenindexét tekintették, és a gazdaság ciklikusságát ezen index változásának a példáján analizálták. Ma már ez külön verifikálásra szorul, mivel az ipar GDP-beli aránya Szerbiában 2001 óta csökken (2008-ban 17 százalékot tett ki). Az említett index ciklikus tulajdonságait azonban egyelőre még nem vizsgálták, így az sem világos, hogy mennyire jellemző a jelenlegi körülmények között.

A cikluselemzésnek a jövőben fel kellene tárnia a makroökonómiai analízis új aspektusait Szerbia számára, nevezetesen szükséges a gazdasági aktivitás ciklikus jellemzőit számszerűsíteni, az egyes ciklusok stilizált tényeit kiszűrni, és megadni az első magyarázatokat az üzleti ciklusok elméletének keretében. Ez az elemzés lehetővé teheti a makroökonómiai analízis olyan új eszközeinek – mint a ciklikus mutatók – bevezetését, továbbá az ezeken alapuló előrejelzések módszereinek fejlesztését (irányadó mutatók és összetett irányadó mutatók); segítségével nemzetközi összehasonlítások végezhetők olyan országokkal és országcsoportokkal, amelyekkel Szerbia a legnagyobb volumenű külkereskedelmi forgalmat bonyolítja le. Ily módon vizsgálni lehet a nemzetközi ciklikus instabilitásnak a szerb gazdaságra gyakorolt hatását. Az ismertett tanulmány is bemutat egy ilyen összehasonlítást az euróövezet gazdasági ciklusaival.

Ifj. Simon György

PhD, közgazdász

E-mail: gsimon@indamail.hu

Bauer, T. H. – Schmidt, C. M.:

Kapni és nem kapni – a karácsonyi ajándékok értékbecslésének elemzése Németországban

(Haben und nicht haben – Eine Analyse der Wertschätzung von Weihnachtsgeschenken in Deutschland.) – *Schmollers Jahrbuch*. 2009. évi 4. sz. 523–528. old.

A karácsonyi ajándékozással kapcsolatos németországi adatok elemzése azt mutatja, hogy az ajándékok értékének megítélésében a megajándékozottak eltérő véleményen vannak. A korábban végzett hasonló tartalmú amerikai felmérések szerint az ajándékot kapó kevésbé értékeli azt a szuvenírt, amelyet megkérdezése nélkül kapott, azaz sokkal „sikeresebb” az ajándékozás, ha előzetesen egyeztetésre került sor.

Mindenki ismeri a helyzetet, hogy bár a meglepetés szép, értékes, esetleg mindkettő, mégis előre megjósolható a karácsonyi ünnepek utáni csere, ami komoly feladat a kiskereskedelemnek. Ugyancsak jellemző, hogy sokan az utolsó pillanatokra hagyják az ajándék beszerzését, végső elkeseredésükben rohannak vásárolni, csak azért, hogy éppen ők ne álljanak üres kézzel az esti ünnepségnél. Ilyenkor kerülnek elő a jellemzően személytelen ajándékok, mint a zokni, az ing vagy a nyakkendő.

Nem értelmesebb-e közvetlenül pénzt adni a megajándékozni kívánt személynek? Az utóbbi idők vizsgálatai azt mutatják, hogy a hagyományos hasznossági szempontok a logi ajándékok esetében nagyon sokszor nem találkoznak a megajándékozott elvárásaival. Sokszor nem is ismerik a megajándékozni kívánt személy ízlését, vágyait. Ilyenkor talán megfelelőbbnek látszik a készpénz ajándékozása. Így a megajándékozott azt vásárol magának, amit éppen szeretne. A pénzbeli ajándékozás leggyakoribb oka a nagy életkorbeli

eltérés, vagy az ajándékozó és a megajándékozni szándékozott személy közötti érzelmi távolság, ami kétségessé teszi a tárgyi ajándék sikerességét. Nagyon jellemző ez a megoldás a nagyszülők és a szülők körében, de egyáltalán nem érvényes barátok, rokonok (kivéve az előbb említett kapcsolatokat) és élettársak között.

A tárgyi ajándékoknál sokszor elsődleges az ajándék ára, az érzelmi szempontok többnyire figyelmen kívül maradnak. A pénz, mint ajándék, a legmagasabb hasznossági kategóriába sorolható a megajándékozott szempontjából, csak éppen ellentétes az ünnep szellemével. A pénzbeli hasznossági szint a hasonló funkciójú termékek között egy drágább ajándékot feltételez.

A szakirodalom a pénzbeli ajándék kialakulását odáig vezeti vissza, hogy a dologi ajándékozás gazdasági hatékonyságvesztéssel párosul, amelynek értéke, mértéke empirikusan alábecsült.

A karácsonyi ajándékozás témakörében úttörő kutatásokat végzett 1993-ban *Waldfogel*. Az ő egyesült államokbeli kutatásának tapasztalatai és néhány módszere is felhasználásra került abban a németországi vizsgálatban, amelyet 2008 januárja és áprilisa között végeztek el a bochumi Ruhr Egyetem több fakultásán. *Waldfogel* tanulmányának néhány módszertanilag kritikus pontját is felvették, hogy közelebb jussanak azok valódi jelentőségéhez a megkérdezettek körében.

A vizsgálatok megerősítették, hogy a közeli rokonok és barátok lényegesen ritkábban ajándékoznak pénzt, továbbá ebben a körben a dologi ajándékok sok megajándékozott számára saját anyagi értékbecslésük alapján, a ténylegesnél kisebb értékkel bírnak.

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az alkalmazott kérdezési módszerek befolyásolják a tapasztalati eredményeket. Nyilvánvalóvá vált, hogy egy tárgy értékbecslése során

egyfajta „hozományeffektus” tapasztalható, azaz az ajándék személyes értékét nagyban befolyásolja, hogy az illető rendelkezik-e már ilyen termékkel.

A karácsonyi ajándékozásra fordított kiadások mikroökonómiai szempontból nem elhanyagolhatók. Jelentősen megnő a vásárlási kedv a karácsonyt megelőző hetekben a kiskereskedelemben. A német kiskereskedelmi szövetség adatai szerint a 2006. évi forgalom 391,9 milliárd eurót tett ki, a statisztikai hivatal számításai szerint ennek az összegnek 19,1 százaléka novemberben és decemberben realizálódik, amelyből jelentős részt tettek ki a karácsonyi ajándékozásra szánt kiadások.

A szerzők nagy teret szentelnek az ajándék hatékonyságvesztési jelenségének, bemutatják a témakör kutatásának jelenlegi helyzetét. Elsősorban német és amerikai szakirodalomra hivatkoznak, amelyek közül a legkorábbi még 1984-es keletkezésű.

A tényleges adatfelvétel az egyetem különböző szakirányú (biológia, biotechnológia, kémia, biokémia, jog, orvostudomány, pszichológia, kelet-ázsiai tudományok, társadalomtudományok, sport- és gazdaságtudományok) hallgatói körében történt, amely 20 fakultással, 11 tudományos intézettel és 9 alintézménnyel rendelkezik, 32 ezer hallgatójának többsége a Ruhr-régióból való.

A kikérdezés első lépéseként egy kérdőív négy különböző változatát, mintegy 1450 hallgató között véletlenszerűen osztották el. A kérdőív szigorúan meghatározott rend szerinti kérdéseket tartalmazott a hallgatók és szüleik társadalmi-gazdasági helyzetéről (például a szülők képzettsége, foglalkozása, iskolai végzettsége), majd azoknak a karácsonyi ajándékoknak az értékbecslése felől érdeklődött, amelyeket a hallgatók a legutóbbi, 2007-es karácsonyra kaptak. Emellett a kikérdezetteknek, *Solnick* és *Hemenway* 1996-as vizsgálódásához hasonlóan, három ajándékot – amelyet

maguk választhattak ki – mindig közelebből is szemügyre kellett venniük.

A kérdőívek különböztek az értékelésre vonatkozó kérdések megfogalmazásában. Például, ha a kapott ajándék eszmei értékét figyelmen kívül hagyja, szüksége lenne-e arra, illetve mennyiért lenne hajlandó azt megvásárolni? Az első kérdés a megajándékozott maximális fizetési hajlandóságát (willingness to pay – WTP) célozta, a második – az elfogadási hajlandóságot (willingness to accept – WTA) vizsgálva – a minimálisan elfogadott összeg iránt tudakozódott. A két különböző kérdőív véletlenszerűen került kiosztásra, így lehetővé vált a WTP és WTA közötti esetleges különbségek elemzése. A feltett kérdések sorrendisége semmiféle szignifikáns különbséget nem mutatott, a válaszadók részéről is csupán a fizetési és az elfogadási hajlandóságban mutatkoztak eltérések.

A felmérés végén 1011 hallgatótól 2808 ajándékra vonatkozóan érkezett válasz. A tréfás és komolytalan feleleteket vagy a reális értékeket figyelmen kívül hagyó válaszokat tartalmazó kérdőíveket alkalmatlanságuk miatt nem tekintették felhasználhatónak. (Azoknak a válaszait, akiknél az áru becsült értéke több mint kétszerese volt a tényleges piaciénak, szintén törölték.) Végül 988 hallgató maradt 2609 ajándékkal.

Ami a válaszadók összetételét illeti, 63 százalékuk közgazdaságtant tanult, a többiek más irányú képzésben vettek részt, 46 százalékuk nő volt, és a negyedik szemeszternél tartottak tanulmányaikban. A várakozásoknak megfelelően magasan képzett, jól szituált szülői háttér állt mögöttük. A megkérdezetteknek az apák 36, az anyák 24 százaléka rendelkezett egyetemi végzettséggel, 21, illetve 22 százalé-

kuk érettségizett vagy szakfőiskolát végzett. A közgazdaságtant hallgatók és a más képzésben résztvevők eredményeit összehasonlítva nagyon sok egyezést tapasztaltak. Viszont eltérések voltak az ajándékok értékbecslésénél. A nem közgazdaságtant hallgatók magasabb piaci értékeket, árakat feltételeztek a ténylegesnél. Tehát a közgazdaságtant hallgatók értékbecslése közelebb áll a piaci valósághoz.

A szerzők megpróbálták számszerűsíteni a hallgatói lekérdezés nyomán a karácsonyi ajándék sikerességét. Az eredmények jórészt az ajándék becslésének mértékében különböztek. Körülbelül 13 százalékkal kisebb árat jelöltek meg abban az esetben, ha a megajándékozott fizetési hajlandósága a megjelölt ajándéknál a tényleges árnál alacsonyabb volt. (Ez néhány milliárd euróval csökkentené az ajándékozási kiadásokat Németországban.) A korábbi amerikai vizsgálatoknál ez fordítva volt.

A különbség persze magyarázható azzal a régebbi kísérleti tanulmányokból ismert hatással, amely szerint annak a dolognak az értéke, amelyet birtoklunk, magasabbra helyeződik. Megfigyelhető az a jelenség, hogy gazdasági jólét esetén az ajándékhoz kötődő nem anyagi szempontok nagyobb hangsúlyt kapnak. A tapasztalati eredmények szemléletes összegzéséhez jó szolgálatot tesznek az íráshoz kapcsolódó táblázatok és grafikonok, amelyek például a hallgatók és családi háttérük adatait, az ajándék becslését, piaci árat és megtérülési arányát vagy a készpénzt ajándékozó összetételét és azok arányát mutatják be.

Rettich Béla,

a KSH Könyvtár tájékoztató könyvtárosa
E-mail: bela.rettich@ksh.hu

Kiadók ajánlata

FAJSZI B. – CSER L. – FEHÉR T. [2010]: *Üzleti haszon az adatok mélyén. Az adatbányászat mindennapjai*. Alinea Kiadó. Budapest.

Mindannyian tudjuk: az idő pénz. A jövő sikeres vállalatvezetői azonban ma már azt is tudják, hogy az üzleti tevékenység során keletkező hatalmas adatmennyiség és az abból kinyerhető információk szintén rendkívül értékesek lehetnek számukra.

Magyarország vezető adatbányász műhelyének szakértői már másodszor tárják a téma iránt érdeklődők elé a régió nagyvállalatainál lezajlott közel száz adatbányászati projekt tapasztalatát. Az első kötet (Fajsi B. – Cser L. [2004]: *Üzleti tudás az adatok mélyén*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Budapest.) megjelenése óta az adatbányászat egyre inkább a mindennapok eszközévé vált az üzleti és a tudományos életben egyaránt. Ezért a most megjelent könyvben mind az adatbányászati módszerek finomodása, mind a felhasználási lehetőségek bővülése nyomon követhető.

A szerzők szerint az adatbányászat minden tudományos érdekessége és szépsége ellenére az üzletért van. Így nem maradhat az adatbányászok belügye, a benne rejlő lehetőségeket a felhasználóknak, üzletembereknek is meg kell érezniük. A könyv ez utóbbiak látóköreit szeretné tágítani.

Az írók ennek szellemében óvakodnak a szakzsargon túlzott használatától, a szöveg megfogalmazása világos, a kötet jól strukturált, az olvasót ábrák segítik. Az elméleti leírásokat számos érdekes példa, jellemzően hazai esettanulmány, anekdota gazdagítja, így a módszerek gyakorlati oldalról is szemügyre vehetők. A fejezetek megfelelően tagoltak, nem túl hosszúak, a könyv végén található fogalomtár jól használható.

VINCE, J. [2010]: *Makroökonómia és a gyakorlat*. Typotex Kft. Budapest.

Az utóbbi években megnőtt a kereslet a magyar gazdasággal kapcsolatos makroökonómiai modellezés iránt az Európai Unió nemzeti gazdaságpolitikákkal szembeni elvárásai és az Európai Központi Bank nemzeti központi bankokkal támasztott követelményei miatt. A szerző ezért az e szempontból fontos középtávú makroökonómiai problémákat mutatja be. Alapvető célja, hogy útmutatót nyújtson azok számára, akik a magyarhoz hasonló gazdaságokat fiskális vagy monetáris politikai célokból kívánják modellezni. Ehhez az elméleti és az empirikus közgazdaságtan eredményeit, a nemzetközi és a magyar modellezési kísérletek tanulságait is felhasználja.

CABRERA, J. – MCDUGALL, A. [2010]: *Statistical Consulting*. (Statisztikai tanácsadás.) Springer. New York.

A könyv a statisztikai tanácsadói szakma iránt érdeklődő statisztikusok, diákok, illetve olyan ügyfelek számára íródott, akiknek alaposan ismerniük kell a tanácsadás folyamatának elemeit.

Különböző tanácsadói környezetekkel foglalkozik, részletesen leírja azokat a kommunikációs képességeket, amelyekkel egy tanácsadónak rendelkeznie kell, illetve konkrét példákat és eltérő bonyolultságú esettanulmányokat mutat be. A szerzők annak fontosságára helyezik a hangsúlyt, hogy az ügyfelek megértsék a statisztikai eljárások célját és értelmezését.

ULLAH, A. – GILES, E. A. (szerk.) [2010]: *Handbook of Empirical Economics and Finance*. (Az empirikus közgazdaságtan és pénzügyek kézikönyve.) CRC Press. Boca Raton.

A kézikönyv naprakész hivatkozási forrást nyújt az alkalmazott ökonometria és a különleges közgazdasági és pénzügyi adattípusok modellezésének csúcsvívmányaihoz. A szakterület vezető kutatói eddig még nem közzétett fejezetekben foglalkoznak e fejlesztésekkel. A kötet lefedi a mikro-, a makro- és a pénzügyi ökonometriát, a panel- és a térbeli adatokat, az idősorelemzést, a fél- és a nemparametrikus módszereket, valamint a kezeléshatásokat. Emellett a bayesi módszerekre vonatkozó számítást és a következtetéssel kapcsolatos információelméleti megközelítéseket is tárgyalja.

NIKULIN, M. S. – COMMENGES, D. – HUBER-CAROL, C. (szerk.) [2010]: *Probability, Statistics and Modelling in Public Health*. (Valószínűség-számítás, statisztika és model-

lezés a közegészségügyben.) Springer. New York.

A könyv szakértő biostatistikusok tollából származó olyan lektorált tanulmányokat tartalmaz, amelyek a közegészségügyben alkalmazott különböző valószínűségi és statisztikai modelleket tárgyalnak. Sok ezek közül *Marvin Zelen*, a Harvard Közegészségügyi Iskola oktatójának munkáján alapul. A vizsgált témák felölelik a Markov- és a szemi-Markov-folyamatokon alapuló, illetve a multistate modelleket, az élettartamadat-elemzési modelleket és módszereket, a klinikai kísérletek tervezését és elemzését, a bayesi módszereket, a gyógyszerészeti és a környezetstatisztikát, a degradációs modelleket, a járványügyi módszereket, a szűrő/átvilágító programokat, a betegségek korai felismerését, valamint az életminőség mérését és elemzését.

Társfolyóiratok

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2008. ÉVI 490. SZÁM

Spirling, A. – Quinn, K.: Párton belüli szavazói tömbök meghatározása az angol parlament alsóházában.

Ren, L. et al.: Nemparaméteres dinamikus bayesi modellek zeneelemzéshez.

Zhang, H. – Liu, C. – Wang, X.: Asszociációs teszt általánosított Kendall-féle τ -n alapuló összetett esetekben.

Fong, D. K. H. et al.: Bayes-i többdimenziós skálázási eljárás rendezett preferenciaadatok elemzéséhez.

Abadie, A. – Diamond, A. – Hainmueller, J.: Szintetikus ellenőrzési módszerek összehasonlító esettanulmányok esetén – a kaliforniai dohánytermék-ellenőrzési program hatása.

Banerjee, S. et al.: Hierarchikus térbeli folyamatmodellek nagy genetikai kísérletekben.

Berrocal, V. J. et al.: Valószínűségi időjárás-előrejelzés téli útkarbantartáshoz.

Ghosh, S. K. et al.: A nitrátkoncentrációk tér- és időbeli vizsgálata dinamikus statisztikai modellek segítségével.

Katki, H. A. et al.: DNS-lenyomatok alkalmazása a családi kapcsolatok feltérképezésére a NHANES III-ban (National Health and Nutrition Examination Survey III – III. Amerikai Nemzeti Egészség- és Táplálkozáskutatósi Vizsgálat) részt vevő háztartásokban.

Holan, S. H. et al.: Bayes-i többlépcsős többszörös imputáció adatbiztonsági felhasználási lehetőségei.

Liu, A. et al.: Rang-próba többdimenziós eredmények összehasonlítására.

Schwartzman, A. – Dougherty, R. F. – Taylor, J. E.: Diffúziós tenzorok sajátértékeinek és sajátvektorainak csoportos összehasonlítása.

Ahn, K. W. et al.: Bayes-i következtetés nemteljes multinomiális adatokkal – egy, a köröközök változatosságával kapcsolatos probléma.

Li, C. – Shepherd, B. E.: Két ordinális változó közötti asszociáció tesztelése kovariánsok esetén.

Li, Y. – Wang, N. – Carroll, R. J.: Általánosított lineáris függvénymodellek félparaméteres egyindexű kölcsönhatásokkal.

Freyermuth, J. – Ombao, H. – Sachs, R. von: Fastruktúrájú wavelet becslés egy kevert hatású idősortermodellben, ismétlődő megfigyelések esetén.

Rodríguez, A. – Dunson, D. B. – Gelfand, A. E.: Rejtett „stick-breaking” eljárások.

Brannath, W. – Bretz, F.: Lokálisan állandó zárt teszteljárások egyszerűsítése.

Panaretos, V. M. – Kraus, D. – Maddocks, J. H.: Véletlen Gauss-függvények másodrendű összehasonlítása és a kisgyűrűs DNS-ek geometriája.

Lu, W. – Zhang, H. H.: A parciálisan lineáris transzformációs modellek becsléséről.

Rosenbaum, P. R.: Érzékenység- és hatékonyságtervezés megfigyeléses tanulmányoknál.

Vecchia, D. L. – Trojani, F.: Infinitézimális robusztusság diffúziós folyamatok esetén.

Witten, D. M. – Tibshirani, R.: Jellegválasztási keret a klaszterezésben.

Shen, X. – Huang, H.: Csoportosítás regularizációs megoldási felületek segítségével.

Cheng, P. E. – Liou, M. – Aston, J. A. D.: Likelihood-arány tesztek háromutas táblázatokkal.

Chen, K. et al.: Globális parciális likelihood nemparaméteres arányos kockázati modellek esetén.

Efromovich, S.: Dimenziószám-csökkentés és alkalmazása feltételes sűrűségfüggvénybecsléseknél.

Guha, S.: Poszteriori szimuláció megszámlálható kevert modellekben nagy adatállományok esetén.

Chatterjee, N. – Li, Y.: Következtetés szemiparametrikus regressziós modellekben részleges kérdőív tervezés és nemmonoton hiányzó adatok mellett.

Chan, Y. – Hall, P.: Kevert sokaságokkal kapcsolatos adatok alkalmazása nagyon nagy dimenziójú adatok klaszterezését szolgáló változók kiválasztására.

Chen, S. X. – Zhang, L. – Zhong, P.: Nagy méretű kovarianciamátrixok vizsgálata.

Lin, M. – Chen, R. – Mykland, P.: Folytonos diffúziós hidak Monte-Carlo mintáinak létrehozása.

Paparoditis, E.: A stacionaritási feltevések igazolása időszerelemzésekben gördülő lokális periodogramok segítségével.

Krivobokova, T. – Kneib, T. – Claeskens, G.: Szimultán konfidenciasávok büntető „spline” becslő függvények esetén.

Nevalainen, J. et al.: Klaszterezett többváltozós adatok nemparaméteres elemzése.

A FRANCIA GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM, VALAMINT A STATISZTIKAI ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2009. ÉVI 431–432. SZÁM

Monso, O. – Thévenot, L.: A francia társadalom a „Képzés és szakismeretek” (FQP) felvételek negyven éve alatt.

Lainé, F.: Foglalkozási mobilitás – szerkezeti elemek és a párizsi terület különleges jellemzői.

Deauvieu, J. – Dumoulin, C.: A középfokú végzettséget igénylő foglalkozások társadalmi-szakmai mobilitása: mozgékonyosság, előléptetés és társadalmi lesüllyedés.

Blasco, S. – Givord, P.: Pályautak az életpálya elején: mi az ideiglenes munkaszerződés hatása?

Bruyère, M. – Lizé, L.: Munkahelyek és a pályautak biztonsága.

Détang-Dessendre, C.: Munkahelyi lehetőségek az élethosszig tartó tanulásra és a helyi munkaerőpiac sajátosságai.

Meurs, D. – Pailhé, A.: Bevándorlók egyenes ági leszármazottainak munkaerő-piaci státusa Franciaországban. A nők duplán hátrányos helyzetűek?

Beach, S. R. et al.: Az audiós résszel bővített, számítógéppel segített önkitöltős interjú és az interaktív hang-válasz rendszer szerepe az idős emberekkel való rossz bánásmód mérésében – megvalósíthatóság és a becslésekre gyakorolt hatások.

Childs, J. – Goerman, P.: Kétnyelvű kérdőívek értékelése és kidolgozása kevert preteszt módszerekkel – a nemválaszolás nyomom követése az Egyesült Államok népszámlálása esetén.

Roos, M.: Az XBRL (Extensible Business Reporting Language – kiterjeszhető üzleti beszámolási nyelv) alkalmazása statisztikai összefüggésben – a holland taxonómiai projekt.

Journal of
OFFICIAL STATISTICS

A SVÉD KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 3. SZÁM

Lohr, S. L.: Survey-statisztikusok képzése, élelmezése és gondozása – a Morris Hansen sorozat 2009. évi előadása.

Valliant, R. – Tourangeau, R. – Lent, J.: Az adatfelvételi módszertani közös program szerepe a statisztikusokképzésben.

Sedranks, N.: Statisztikusi életpályák az Egyesült Államok állami kutatóintézeteiben.

Tucker, C.: Toborzás, képzés és pályán tartás az Egyesült Államok szövetségi statisztikai hivatalaiban.

Holmberg, A. – Lorene, B. – Werner, P.: Internetes kapcsolattartási stratégiák a részvételi arány javítására egy kevert postai és internetes adatfelvétel esetén.

Bilgen, I. – Belli, R. F.: A naptáralapú és a hagyományos standard kérdőívek kitöltése során tanúsított verbális viselkedések összehasonlítása.

Journal of the
Royal Statistical Society

AZ ANGOL KIRÁLYI STATISZTIKAI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
(A SOROZAT)

2010. ÉVI 4. SZÁM

Fisher, S. D. – Kuha, J. – Payne, C.: Egy éjszaka alatt ismét tisztázni a dolgokat – a 2010. évi parlamenti választás exit poll eredményei.

Raymer, J. – Smith, P. W. F.: A vándorlások modellezése.

Boden, P. – Rees, P.: Közigazgatási adatok használata Angliában a területi bevándorlási becslések pontosítására.

Congdon, P.: Véletlen hatású modellek a migrációs vonzerő és visszatartó erő vizsgálatához: bayes-i módszertan.

Bijak, J. – Wiśniowski, A.: Egyes európai országokba irányuló vándorlás bayes-i előrejelzése szakértői ismeretek alapján.

Smith, P. W. F. – Raymer, J. – Giulietti, C.: A rendelkezésre álló vándorlási adatok összekapcsolása Angliában a gazdasági tevékenység folyamatok időbeli vizsgálata céljából.

Abel, G. J.: Nemzetközi vándorlási táblák becslése Európában.

Nekrológok: Arthur Roger Thatcher, Morris Walker, Tom Griffin, Jon Rasbash.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2010. ÉVI 3. SZÁM

Németh N.: Múltidézés: a Területi Statisztika a hetvenes évtizedben.

Marosi L.: Látogatás a tudomány fellegvárában, Enyedi György akadémikusnál.

Kőszegfalvi Gy.: Településrendszerünk strukturális változásának tendenciái.

Tánczos T. – Egri Z.: Differenciálódási folyamatok a magyarországi kistérségek társadalmi és gazdasági fejlettségében.

Kovácsné Nagy K.: A bűnözés területi sajátosságai. (Három megye helyzetének összehasonlítása).

Kovács A. – Varsányi T.: Az Alföld közlekedési helyzete.

Karácsonyi D. – Kincses Á.: Ukrán állampolgárok Magyarországon: nemzeti összetartozás és gazdasági kényszer.

Mezei C.: Területfejlesztés Horvátországban.

2010. ÉVI 4. SZÁM

Lőcsei H.: Múltidézés: a Területi Statisztika a nyolcvanas évtizedben.

Marosi L.: Egy emberöltő földközben. Dr. Lukács Pál ír kávé mellett.

Enyedi G.: Terület- és településfejlesztéssel kapcsolatos tudományos kutatások fő irányai és feladatai.

Tánczos T.: A magyarországi kistérségek jellemzése társadalmi-gazdasági fejlettségük és fejlődésük alapján.

Kemkers, R. H. C. – Pirisi G. – Trócsányi A.: A mentőellátás területi jellemzői Magyarországon.

Baráthi O.: Nógrád megye gazdasági-társadalmi folyamatainak főbb jellemzői a rendszerváltás után.

Szosznoúszki, V. – Timocsek, Sz.: A társadalmi-gazdasági fejlettség eltérései a Belorusz Köztársaság régióiban, és csökkentésük módzatai.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

2009. ÉVI 2. SZÁM

Robert, C. P. – Chopin, N. – Rousseau, J.: Harold Jeffreys valószínűség-számítási elméletének újragondolása.

Gelman, A.: Bayes, Jeffreys, prior eloszlások és a statisztika filozófiája.

Kass, R.: Jeffreys örökségének jelentősége.

Greenland, S.: „Relaxation penalties” és priorok meghatározhatatlan torzítási források plauzibilis modellezéséhez.

Kurland, B. F. et al.: Longitudinális adatok halálozás miatt csonkolt adatokkal kiegészítve – az elemzési módszer és a kutatási célok megfeleltetése.

Booth, J. G. et al.: Kovarianciaelemzésre szolgáló többváltozós variancia komponens modell a kísérlettervezésben.

Kadane, J. B.: Bayes-i gondolkodás a korai modern detektívregényekben: Monsieur Lecoq, C. Auguste Dupin és Sherlock Holmes.

Wells, M. T.: Beszélgetés Shayle R. Searle-lel.

Statisztikai Szemle

88. évfolyam

2010. év

Tartalom

A STATISZTIKA ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA, OKTATÁSA

Az etnikai adatgyűjtés módszertana a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásaiban – <i>Papp Z. Attila</i>	1/5
A tudás szerepe a gazdasági növekedésben – az alapmodellek bemutatása – <i>Jankó Balázs</i>	1/47
A statisztikai modellezés filozófiája – <i>Rappai Gábor</i>	2/121
A társadalmi haladás mérése – <i>Dr. Pomázi István</i>	3/221
Új fejlesztések a nemzeti számlákban – <i>Pozsonyi Pál – Szabó Péter</i>	3/236
A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről – <i>Joseph E. Stiglitz – Amartya Sen – Jean-Paul Fitoussi</i>	3/305
A felsőfokú tanintézetek összehasonlító rangsorát meghatározó indikátorrendszer kidolgozása – <i>Dr. Katona Tamás – Dr. Balogh Miklós</i>	4/417
Az innováció mérésének módszertani kérdései – <i>Szunyogh Zsuzsanna</i>	5/492
A szolgáltatási kibocsátási árindex számítása és főbb jellemzői – <i>Hamvainé dr. Holocsy Ildikó</i>	5/532
Burjánzó számok, mutáns adatok – <i>Havasi Éva</i>	6/648
Minőségügyi keretrendszerek a statisztikai hivatalokban – <i>Földesi Erika – Kajdi László – Mag Kornélia – Szép Katalin – Vigh Judit</i>	7–8/698
A hibrid adatfelvétel módszertani kihívásai – <i>Pintér Róbert – Kátay Bálint</i>	7–8/723
Mintavételi módszerek ritka populációk esetén – <i>Kapitány Balázs</i>	7–8/739
A kiskereskedelmi forgalom havi megfigyelésének reprezentatív módszertana a 2000-es években – <i>Dr. Telegdi László</i>	7–8/755
Sajátértékek a statisztikában – <i>Dr. Hajdu Ottó</i>	7–8/773
A megfigyelési egységektől a makrogazdasági aggregátumokig – a mikroszimulációs modellezés néhány módszertani kérdése – <i>Cserháti Ilona – Keresztély Tibor</i>	7–8/789
Nemnormális, parametrizált eloszlású valószínűségi változók – <i>Kotosz Balázs – Ferenci Tamás</i>	7–8/803
Regressziós modellek becslése és tesztelése Excel-parancsfájl segítségével (szoftverismertetés) – <i>Kehl Dániel – Dr. Sipos Béla</i>	7–8/833
Szezonális kiigazítás a gazdasági válságban – adatelőállító szemmel – <i>Bánhegyi Péter – Horváth Beáta – Lénárt Imre – Urr Beáta</i>	7–8/856
Szezonális kiigazítás a gazdasági válságban – felhasználói szemmel – <i>Koroknai Péter – Pellényi Gábor</i>	7–8/874
A CMS-modellek összefüggései és alkalmazásuk – <i>Póór Judit</i>	9/967

Rendszerváltási igény a XXI. század statisztikájában – <i>Gáspár Tamás – Szabó László</i>	10–11/1063
A kibocsátás és a munkatényező kapcsolata az okuni posztulátum szemszögéből – <i>Máté Domicián</i>	10–11/1106
Relative Total Performance Index – An International Comparison in a New Perspective – <i>Márta Zádor – Tamás Gáspár</i>	14K/89
Analysis of Income Inequalities by Microsimulation – <i>Iлона Cserháti – Tibor Takács</i>	14K/110
On the Nature of Nonresponse and Interviewer Effects in the Hungarian Labour Force Survey – <i>Beáta Horváth</i>	14K/125
Integrated Sub-Annual Sampling Surveys of Small Enterprises in Hungary in the 2000s – <i>László Telegdi</i>	14K/148
Restructuring of Agricultural Statistics at the Turkish Statistical Institute in the Process of Preparing for EU Membership – <i>Fethi Şaban Özbek</i>	14K/175
A kormányzati kereslet előtekintő becslése a nemzeti számlák módszertanával – <i>Munkácsi Zsuzsa</i>	12/1174
Javaslat az önkormányzati árindexre – <i>Galbács Péter – Kozma Gábor – Vigvári András</i>	12/1191
K+F-aktivitási mátrix – Új koncepció a kutatás-fejlesztés teljesítményértékelésében – <i>Molnár László</i>	12/1206

A STATISZTIKA TÖRTÉNETE, SZERVEZETE – TÖRTÉNETI STATISZTIKA

Gondolatok az Osztrák Statisztikai Hivatal 2006 és 2010 közötti stratégiájáról – <i>Dr. Kárpáti József</i>	2/186
Százötven éve alakult az MTA Statisztikai Bizottsága.....	5/465
A Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottságának százötven éve – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	6/585
Agrárcenzusok 1895 és 2010 között – célok, módszertani megoldások, eredmények – <i>Dr. Laczka Éva</i>	6/603
A regiszter alapú népszámlálás feltételei Magyarországon – <i>Kodaj Katalin</i>	9/990

NÉPESSÉG – SZOCIÁLIS STATISZTIKA – TÁRSADALOMSTATISZTIKA

Az etnikai adatgyűjtés módszertana a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásaiban – <i>Papp Z. Attila</i>	1/5
Változás és folytonosság a vallásossággal kapcsolatban – <i>Keller Tamás</i>	2/141
A társadalmi haladás mérése – <i>Dr. Pomázi István</i>	3/221
Demográfiai eseményeket kísérő magatartási normák változásai – <i>S. Molnár Edit</i>	3/252
Idősödő társadalom és az oktatási rendszer – <i>Széll Krisztián</i>	3/273
A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről – <i>Joseph E. Stiglitz – Amartya Sen – Jean-Paul Fitoussi</i>	3/305
A nonprofit szektor magyarországi működését befolyásoló tényezők – <i>Dr. Bocz János</i>	4/353
A felsőfokú tanintézetek összehasonlító rangsorát meghatározó indikátorrendszer kidolgozása – <i>Dr. Katona Tamás – Dr. Balogh Miklós</i>	4/417

A foglalkozások megújult magyar osztályozási rendszerének (FEOR-08) főbb jellemzői – <i>Dr. Lakatos Miklós – Dr. Lakatos Judit – Kasza Jánosné</i>	5/468
Nyugdíjjogszerzés és a teljes aktív életpálya – <i>Bálint Mónika – Köllő János – Molnár György</i>	6/623
Mintavételi módszerek ritka populációk esetén – <i>Kapitány Balázs</i>	7–8/739
Magyarországon élő külföldiek területi elhelyezkedése 2001 és 2008 között – <i>Kincses Áron – Dr. Tóth Géza</i>	9/951
A munkaerőpiac nemek szerinti szegregációjának jelensége és mérése – <i>Koncz Katalin</i>	10–11/1082
A kibocsátás és a munkatényező kapcsolata az okuni posztulátum szemszögéből – <i>Máté Domicián</i>	10–11/1106
Demographic Transition of Three Populations in Two Countries – The Population of Romania and Hungary Compared – <i>Zsolt Spéder</i>	14K/3
Javaslat az önkormányzati árindexre – <i>Galbács Péter – Kozma Gábor – Vigvári András</i>	12/1191
Kávéházi beszélgetések a statisztikáról – A lakáshelyzet és a lakásstatisztika (6.) – <i>John Ede</i>	12/1222

GAZDASÁGSTATISZTIKA – KERESKEDELEM – FORGALOM

Pénzügyi szolgáltatások igénybevétele, túlzott eladósodottság – <i>Mencző Beatrix</i>	1/29
A tudás szerepe a gazdasági növekedésben – az alapmodellek bemutatása – <i>Jankó Balázs</i>	1/47
A biztosítási szolgáltatások elszámolása a magyar nemzeti számlákban – <i>Szöllősiné Szép Adrienn</i>	1/73
Kávéházi beszélgetések a statisztikáról – A termelés területi áthelyezése (5.) – <i>John Ede</i>	2/177
Új fejlesztések a nemzeti számlákban – <i>Pozsonyi Pál – Szabó Péter</i>	3/236
A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről – <i>Joseph E. Stiglitz – Amartya Sen – Jean-Paul Fitoussi</i>	3/305
A fogyasztási és jövedelmi viszonyok regionális különbségeinek alakulása 1994 és 2007 között – <i>Rózsa Gergely</i>	4/371
A fiskális sokkok hatása a főbb makrováltozókra – <i>Balaton András</i>	4/396
Az innováció mérésének módszertani kérdései – <i>Szunyogh Zsuzsanna</i>	5/492
A szolgáltatási kibocsátási árindex számítása és főbb jellemzői – <i>Hamvainé dr. Holocsy Ildikó</i>	5/532
A kiskereskedelmi forgalom havi megfigyelésének reprezentatív módszertana a 2000-es években – <i>Dr. Telegdi László</i>	7–8/755
A megfigyelési egységektől a makrogazdasági aggregátumokig – a mikroszimulációs modellezés néhány módszertani kérdése – <i>Cserhádi Ilona – Keresztély Tibor</i>	7–8/789
Szezonális kiigazítás a gazdasági válságban – adatelőállító szemmel – <i>Bánhegyi Péter – Horváth Beáta – Lénárt Imre – Urr Beáta</i>	7–8/856
Szezonális kiigazítás a gazdasági válságban – felhasználói szemmel – <i>Koroknai Péter – Pellényi Gábor</i>	7–8/874
A kínai direkt tőkeexport legújabb fejleményei – <i>Artnér Annamária</i>	9/931

A CMS-modellek összefüggései és alkalmazásuk – <i>Poór Judit</i>	9/967
Gazdasági válság és az EU közteher-viselési gyakorlatának módosulása – <i>Pitti Zoltán</i>	10–11/1045
A munkaerőpiac nemek szerinti szegregációjának jelensége és mérése – <i>Koncz Katalin</i>	10–11/1082
A kibocsátás és a munkatényező kapcsolata az okuni posztulátum szemszögéből – <i>Máté Domicián</i>	10–11/1106
A bruttó hazai termék (GDP) növekedéséhez való hozzájárulás – <i>Anwar Klára</i> – <i>Szőkéné Boros Zsuzsanna</i>	10–11/1123
Evaluation of the Competitiveness of the Hungarian Regions – <i>Ákos Dani</i>	14K/27
Impact of the Global Crisis on Trade Relations between the European Union and China – <i>András Inotai</i>	14K/46
Poland and Hungary – Reactions to the Crisis and Future Prospects – <i>Angéla Kátai-Marosi</i>	14K/69
Relative Total Performance Index – An International Comparison in a New Perspective – <i>Márta Zádor</i> – <i>Tamás Gáspár</i>	14K/89
Analysis of Income Inequalities by Microsimulation – <i>Ilona Cserháti</i> – <i>Tibor Takács</i>	14K/110
On the Nature of Nonresponse and Interviewer Effects in the Hungarian Labour Force Survey – <i>Beáta Horváth</i>	14K/125
Integrated Sub-Annual Sampling Surveys of Small Enterprises in Hungary in the 2000s – <i>László Telegdi</i>	14K/148
Rendszerváltozás után: ki kit finanszíroz? – <i>Dr. Botos Katalin</i>	12/1157
A kormányzati kereslet előretétele becslése a nemzeti számlák módszertanával – <i>Munkácsi Zsuzsa</i>	12/1174

MEZŐGAZDASÁG – KÖRNYEZETSTATISZTIKA

Horizontálisan és vertikálisan differenciált ágazaton belüli kereskedelem mezőgazdasági termékek esetén – <i>Dr. Jámber Attila</i>	2/154
Konvergencia az Európai Unió mezőgazdaságában – <i>Lámfalusi Ibolya</i>	5/508
Agrárcenzusok 1895 és 2010 között – célok, módszertani megoldások, eredmények – <i>Dr. Laczka Éva</i>	6/603
Gazdasági válság és az EU közteher-viselési gyakorlatának módosulása – <i>Pitti Zoltán</i>	10–11/1045

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

Kávéházi beszélgetések a statisztikáról – A termelés területi áthelyezése (5.) – <i>John Ede</i>	2/177
Gondolatok az Osztrák Statisztikai Hivatal 2006 és 2010 közötti stratégiájáról – <i>Dr. Kárpáti József</i>	2/186
Konvergencia az Európai Unió mezőgazdaságában – <i>Lámfalusi Ibolya</i>	5/508
A kelet-közép-európai országok első öt éve az Európai Unióban – <i>Kelemen Nóra</i>	9/913
A kínai direkt tőkeexport legújabb fejleményei – <i>Artnér Annamária</i>	9/931
Gazdasági válság és az EU közteher-viselési gyakorlatának módosulása – <i>Pitti Zoltán</i>	10–11/1045
Impact of the Global Crisis on Trade Relations between the European Union and China – <i>András Inotai</i>	14K/46

Poland and Hungary – Reactions to the Crisis and Future Prospects – <i>Angéla Kátai-Marosi</i>	14K/69
Relative Total Performance Index – An International Comparison in a New Perspective – <i>Márta Zádor – Tamás Gáspár</i>	14K/89
Restructuring of Agricultural Statistics at the Turkish Statistical Institute in the Process of Preparing for EU Membership – <i>Fethi Şaban Özbek</i>	14K/175

FÓRUM

Interjú

Beszélgetés dr. Józán Péterrel – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	4/439
Beszélgetés dr. Kápolnai Ivánnal – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	6/668
Beszélgetés Túú Lászlónéval – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	12/1249
Beszámoló, értekezés, konferencia, nekrológ	
Vitaülés a népszámlálások nemzeti-etnikai adatairól – <i>Harcza István</i>	1/87
Beszámoló a „Challenges for Analysis of the Economy, the Businesses and Social Progress” című nemzetközi tudományos konferenciáról – <i>Kovács Péter</i>	3/321
Beszámoló a KSH és az MST közös konferenciájáról, valamint a Társaság tisztújító közgyűléséről – <i>Kincses Áron – Tóth Géza</i>	4/432
Beszámoló a KSH Vezetői Kollégiumának évindító értekeztetéről – <i>Keszler Ágnes</i>	4/437
Gyulay Ferenc-díj	5/546
Szűcs Béláné Bruckner Mariann Viola (1922–2010)	5/547
Műhelykonferencia az adminisztratív adatállományok statisztikai célú hasznosításáról – különös tekintettel a népszámlálásra – <i>Harcza István</i>	5/549
Fórum a 2011. évi népszámlálás előkészítéséről – <i>Kovács Marcell</i>	6/660
A statisztikai módszertan jelenlegi helyzete az Eurostatnál – <i>Szép Katalin – Fraller Gergely – Horváth Beáta – Kővári Zsolt</i>	7–8/886
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2010. április 27-i ülése – <i>Szép Katalin</i>	7–8/891
Százötven éve alakult az MTA Statisztikai Bizottsága – <i>Nádudvari Zoltán</i>	9/1002
„Családpolitika a kutatások tükrében” – műhelykonferencia – <i>Kovács Marcell – Sebők Csilla</i>	9/1010
Az adatvédelmi biztos 2009. évi beszámolója – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	9/1014
A világ statisztikája – a statisztika világa – <i>Nádudvari Zoltán</i>	12/1233
Statisztikai ki mit tud? – <i>Sándorné dr. Kriszt Éva</i>	12/1245
Olvasással a tudásért – konferencia a KSH Könyvtárban – <i>Dr. Nemes Erzsébet</i> ..	12/1247
Hírek, események ..	1/97, 2/193, 3/325, 4/445, 5/558, 6/673, 7–8/894, 9/1020, 10–11/1132, 12/1255

SZAKIRODALOM

Könyvszemle

David Boyle: „A számok zsarnoksága, avagy miért nem tesz minket boldoggá a számolás” című könyvének margójára – <i>(Havasi Éva)</i>	2/197
Inotai András – Juhász Ottó: A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője – <i>(Holka Gyula)</i>	3/328

Inotai András – Juhász Ottó: A változó Kína – IV. – Kína a nemzetközi gazdasági erőterben – <i>(Holka Gyula)</i>	10–11/1137
Ferge Zsuzsa: Társadalmi áramlatok és egyéni szerepek. Adalékok a rendszerstruktúra és a társadalmi struktúra alakulásának dinamikájához – <i>(Jóna György)</i>	12/1260
Folyóiratszemle 1/100, 2/202, 3/335, 4/450, 5/561, 6/678, 7–8/898, 9/1022, 10–11/1141, 12/1263	
Kiadók ajánlata ... 1/107, 2/210, 3/344, 4/456, 5/571, 6/685, 7–8/903, 9/1034, 10–11/1149, 12/1272	
Társfolyóiratok ... 1/110, 2/212, 3/346, 4/458, 5/572, 6/687, 7–8/905, 9/1036, 10–11/1151, 12/1273	

Névmutató

(A Statisztikai Szemle 2010. évi számaiban megjelent írások szerzői.)

Anwar Klára	10–11/1123	Kárpáti József	2/186
Artner Annamária	9/931	Kasza Jánosné	5/468
Balaton András	4/396	Kátai-Marosi Angéla	14K/69
Bálint Mónika	6/623	Kátay Bálint	7–8/723
Balogh Miklós	4/417	Katona Tamás	4/417
Bánhegyi Péter	7–8/856	Kehl Dániel	7–8/833
Bocz János	4/353	Kelemen Nóra	9/913
Botos Katalin	12/1157	Keller Tamás	2/141
Cserháti Ilona	7–8/789, 14K/110	Keresztély Tibor	7–8/789
Dani Ákos	14K/27	Keszler Ágnes	4/437
Ferenci Tamás	7–8/803	Kincses Áron	4/432, 9/951
Fitoussi, Jean-Paul	3/305	Kodaj Katalin	9/990
Földesi Erika	7–8/698	Koncz Katalin	10–11/1082
Fraller Gergely	7–8/886	Koroknai Péter	7–8/874
Galbács Péter	12/1191	Kotosz Balázs	7–8/803
Gáspár Tamás	10–11/1063, 14K/89	Kovács Marcell	6/660, 9/1010
Hajdu Ottó	7–8/773	Kovács Péter	3/321
Hamvainé dr. Holocsy Ildikó	5/532	Kozma Gábor	12/1191
Harcza István	1/87, 5/549	Köllő János	6/623
Havasi Éva	2/197, 6/648	Kövári Zsolt	7–8/886
Holka Gyula	3/328, 10–11/1137	Laczka Éva	6/603
Horváth Beáta	7–8/856, 7–8/886, 14K/125	Lakatos Judit	5/468
Inotai András	14K/46	Lakatos Miklós ..	4/439, 5/468, 6/668, 9/1014, 12/1249
Jámbor Attila	2/154	Lámfalusi Ibolya	5/508
Jankó Balázs	1/47	Lénárt Imre	7–8/856
John Ede	2/177, 12/1222	Mag Kornélia	7–8/698
Jóna György	12/1260	Máté Domicián	10–11/1106
Kajdi László	7–8/698	Mencző Beatrix	1/29
Kapitány Balázs	7–8/739	Molnár György	6/623
		Molnár László	12/1206
		Munkácsi Zsuzsa	12/1174
		Nádudvari Zoltán	9/1002, 12/1233
		Nemes Erzsébet	12/1247
		Nyitrai Ferencné	6/585

Özbek, Fethi Şaban	14K/175	Szabó László	10–11/1063
Papp Z. Attila	1/5	Szabó Péter	3/236
Pellényi Gábor	7–8/874	Széll Krisztián	3/273
Pintér Róbert	7–8/723	Szép Katalin	7–8/698, 7–8/886, 7–8/891
Pitti Zoltán	10–11/1045	Szökcéné Boros Zsuzsanna	10–11/1123
Pomázi István	3/221	Szöllősiné Szép Adrienn	1/73
Poór Judit	9/967	Szunyogh Zsuzsanna	5/492
Pozsonyi Pál	3/236	Takács Tibor	14K/110
Rappai Gábor	2/121	Telegdi László	7–8/755, 14K/148
Rózsa Gergely	4/371	Tóth Géza	4/432, 9/951
S. Molnár Edit	3/252	Urr Beáta	7–8/856
Sándorné Kriszt Éva	12/1245	Vigh Judit	7–8/698
Sebők Csilla	9/1010	Vigvári András	12/1191
Sen, Amartya	3/305	Zádor Márta	14K/89
Sípos Béla	7–8/833		
Spéder Zsolt	14K/3		
Stiglitz, Joseph E.	3/305		